

Far i likestillingslandet Norge

*En undersøkelse av velferdsstatens
medvirkning i dannelsen av et uunnværlig
faderskap*

Ingri Johansen

Masteroppgave ved Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2013

Far i likestillingslandet Norge

En undersøkelse av velferdsstatens medvirkning i dannelsen av et uunnværlig faderskap

Graffiti på vegg i Hausmanns gate, Oslo. Har konformiteten drept punken? Eller er det punk å trille barnevogn?

© Ingri Johansen

2013

Far i likestillingslandet Norge: En undersøkelse av velferdsstatens medvirkning i dannelsen av et uunnværlig faderskap

Ingri Johansen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: OK Printshop

Sammendrag

Denne oppgaven er en undersøkelse av ideer knyttet til det å være far i Norge, og hva dette betyr for deltakerne i prosjektet. Empirien som presenteres i oppgaven er basert på et seks måneders feltarbeid i Oslo våren 2012, med bruk av deltakende observasjon som metode. Til grunn for analysen ligger data om åtte fedre og deres hverdag mens de var ute i permisjon med sitt første eller andre barn. Disse fedrene tok ut permisjon som tilsvarende fedrekvoten eller mer, og var alene hjemme med barnet i perioder på tre til seks måneder. I så måte er flere av dem en minoritet når det gjelder lengden på og bruken av permisjonen.

Fedrene fortalte om god tid i permisjonen og kjente på en frihet og et ansvar i tilværelsen som far. I oppgaven formidler jeg noen av fedrenes opplevelser fra permisjonen, med særlig fokus på hvilke forventninger som er knyttet til det å være far i Norge. Disse forventningene henger sammen med kategorier for forskjell, som klasse og kjønn. I fedrenes beretninger om forhandlingene om fordelingen av permisjonstiden blir det tydelig at hensyn til mors kropp, personers idealer og identitet, samt praktiske hensyn til økonomi og arbeidsplass, spiller inn.

Jeg argumenterer for at det å ta permisjon kan være del av en endring i personers sosial identitet. Å se permisjonstiden som symbolsk, viser betydninger den har i velferdsstaten Norge. Båndet mellom velferdsstat og borger er tett, og permisjonen kan ses som en periode hvor menn lærer å bli gode representanter for ideer om likestilling mellom kjønnene, som mer unnværlige arbeidstakere og unnværlige familiemedlemmer. Fedres bruk av permisjon kan også vise til velferdsstatens etos, ved at den indikerer to grunnpremisser for denne: likestilling og arbeidet. Fedrene i denne oppgaven kan sies å oppsummere en representasjon av en nordisk far: En far som finner mening i det å være far, og ønsker å være til stede for barna sine og for partneren sin.

Forord

Flere personer fortjener en takk i forbindelse med arbeidet med denne oppgaven. Det har vært en lang prosess og det er både godt og vanskelig å sette punktum.

Først og fremst vil jeg gi en stor takk til de åtte mennene som slapp meg inn over dørterskelen og ga meg muligheten til å skrive noe om det å være far i Norge. Tusen takk! Takk for en innsiktsfull og bedagelig vår. Og takk til mødrene som stilte opp og svarte på spørsmålene mine. Dere er alle fine folk.

En stor takk går til lesesalsmakker Julie, som er proppfull av gode svar, fine betraktninger, humor og omsorg. La oss skrive om det til 'Betwixt and between'!

Mange takk skal også min veileder Mari Rysst på SIFO ha, for å ha vært overmåtes tilgjengelig. Takk for gode og rettledende innspill, et våkent øye og oppmuntring.

Takk til alle som har lest og kommet med innspill og ideer. Ingen nevnt, ingen glemt.

Og takk til alle dere flotte mennesker som har filosofert og fjaset i vei på pauserommet, og gjort masterhverdagen festligere!

Sist, men ikke minst, takk til Andreas som har hjulpet med sin røde penn, sitt gode humor, strenge tone og varme vesen.

Innhold

I - Introduksjon	1
<i>Oppgavens oppbygning</i>	<i>3</i>
Studiet av kjønn.....	4
<i>Kjønn i antropologiske studier av hushold.....</i>	<i>6</i>
<i>En nordisk maskulinitet</i>	<i>7</i>
<i>Menn som fedre</i>	<i>9</i>
Norden, likhet og likestilling	10
Familien: foreldre, barn og velferdsstat	13
<i>Familiepolitikk som historisk og kulturell kontekst</i>	<i>14</i>
<i>Fedreansvaret</i>	<i>17</i>
<i>Foreldrepenge og fedrekvote.....</i>	<i>18</i>
<i>Å få barn på norsk – norske foreldreskap?</i>	<i>20</i>
<i>Familiemodeller – historiske og politiske bilder</i>	<i>21</i>
«Nå har du sett far kaste søppel!» - metodologiske aspekter ved å studere hverdagsliv	22
<i>Utvalg</i>	<i>24</i>
<i>Såing og høsting av data.....</i>	<i>26</i>
<i>Å samtykke til en relasjon</i>	<i>28</i>
<i>Selvpresentasjon og roller - mellom den gode tone og det kritiske blikk</i>	<i>29</i>
<i>Å studere i kjente omgivelser</i>	<i>31</i>
II - Posisjonerte foreldreskap.....	33
Kropp og kjønn	33
<i>Kjønnsidentitet</i>	<i>34</i>
Forventninger	38
<i>Forskjeller innad</i>	<i>40</i>
<i>Menn og arbeid – å være uunnværlig</i>	<i>42</i>
<i>Bevissthet om likestilling.....</i>	<i>44</i>
III - Å fordele tid.....	49
Fordeling av tid.....	49
<i>Forhandlinger og hushold.....</i>	<i>50</i>
«Femti-femti»: Lyst til å være hjemme og ideer om likestilling	52
«Redda av skoleåret»: Fedrekvoten og statlig inngripen.....	55
<i>Hensynet til mors kropp.....</i>	<i>57</i>
Prinsippet likedeling.....	60
Er vi likestilt nå?	62
<i>‘Likhet som likeverd’ i parforholdet</i>	<i>63</i>
IV - Permisjonstiden	67

Samspeilet for selvstendig omsorg.....	67
<i>Tid med barn</i>	70
Permisjonstiden som overgangsrite	72
<i>Fedrekvotens pedagogiske potensial</i>	75
<i>Permisjonsfellesskapet?</i>	77
<i>Fraværet av struktur</i>	79
V - Avslutning: Fedre i likestillingslandet Norge	83
Velferdsstaten Norge	84
<i>Velferdsambisiøsitet</i>	85
Det nasjonale selvbildet.....	86
<i>Likestilling som norskhet</i>	88
Velferdsstatens 'etos'	89
<i>Fedre i permisjon som representasjon</i>	91
Avslutning: Endring og motstand	93
<i>Konklusjon</i>	95
Vedlegg	99
Familiene i prosjektet	99
Referanser	103

I - Introduksjon

Dette er en oppgave om fedre, menn, familien og velferdsstaten Norge i et feministisk perspektiv. I tillegg til de åtte fedrene jeg har tilbrakt tid sammen med på feltarbeidet, så er den norske velferdsstaten og likestillingspolitikken en sentral informant. Samhandling mellom familie og velferdsstat ligger i kjernen av denne oppgavens fokus, nemlig permisjonstiden i forbindelse med fødsel. Det som undersøkes er hvordan fedrekvoten som et politiske virkemiddel og en rettighet brukes. Norge blir omtalt som likestillingslandet og fedrekvoten har vært en suksess i og med at de fleste som har rett til det, benytter seg av den (Grambo & Myklebø, 2009). At fedre tar seg fri fra jobb for å være hjemme med barn har blitt vanlig i Norge, og i de nordiske landene. Dette er i stor grad takket være velferdsstaten og dens familiepolitikk, og påvirkning fra kvinnebevegelsen.

I et antropologisk perspektiv er det interessant å undersøke permisjonen på et symbolsk nivå – hvilken mening fylles fenomenet med av de ulike aktørene, familier og politikere?

Problemstillingen for oppgaven er: Hvilken betydning har permisjonstiden for fedre, som menn og partnere, og hvilket meningsinnhold gis permisjonstiden av den norske velferdsstaten? Likestilling er en slik mening, og ligger som en bakgrunn for politikkutformingen og flere av fedrenes valg om engasjere seg, og er et ideal i en nordisk maskulinitet.

I denne oppgaven er jeg særlig interessert i den typen begrunnelser som gis for en likestilt ordning av omsorgen for barn. Likestilling er et samfunnsgode i den forstand at det legger til rette for like muligheter for kvinner og menn. I en tid hvor stadig flere lufter bekymringer over hvilke forhold¹ småbarn vokser opp under og inn i, er dette en undersøkelse som belyser verdivalg for familier og for samfunnet, og viser hva ideer om likestilling kan komme til uttrykk som. Frykt for senvirkninger av stress og mangel på tid i småbarnsfamilien løftes opp som en begrunnelse for redusert arbeidsmengde, og dette kan være en løsning for

¹ Et eksempel er VGs «Barnehagebasen» hvor de har gått gjennom tilsynsrapporter for barnehager i Norge, der foreldre kan sjekke sin barnehage. Nettsiden ble presentert under overskriften «Mamma og pappa tror jeg er trygg i barnehagen men er det sant?», skrevet med barneskrift (VG, 2013).

familier som kjenner at tiden ikke strekker til. Men, den snikende tanken om at denne løsningen hviler på mors skuldre er et tegn på at følelsen av dårlig samvittighet ikke må gå på bekostning av bevisstheten omkring konsekvensene av våre valg. Slik samfunnssystemet vårt er bygget opp, får dette konsekvenser for den som velger å ikke jobbe eller jobbe mindre. Og oftest er dette kvinner. Det er et ønske at fedrene i denne oppgaven, gjennom sine historier, valg og handlinger, bidrar til å belyse utfordringer og løsninger i tokarrierefamiliens hverdag.

Denne oppgaven viser hvordan oppfatninger om kvinner og menn, som mødre og fedre, i Norge påvirker individers handlingsrom. Basert på åtte fedre og deres familiers fordeling av permisjonstiden, har jeg sett på hvordan de begrunner dette og hva fedrene gjør i denne tiden. Målet har vært å få en forståelse av hva som motiverer menn til å være hjemme med barn, hva de synes om det og hva det betyr for dem. Dette ses innenfor rammen av det norske velferdssystemet og ordninger som legger til rette for likestilte foreldreskap. Hvilke oppfatninger av kvinner og menn ligger til grunn for familie- og likestillingspolitikk i Norge? Det er et mål i fedrekvoteordningen at menns deltakelse i familielivet skal avlaste kvinner og bedre deres posisjon i arbeidslivet. Jeg finner at det ikke er fordi mennene er hjemme i permisjon at de deltar i husarbeidet og tilstreber å være likestilt med partneren, dette er heller en forutsetning for valget. Disse parene har en oppfatning av hverandre som individer med like muligheter og kompetanser. Det gir mening for fedrene å ta del i husarbeid og omsorgsarbeid. Dette er utbredte forventninger til menn i deres alder, klasse og miljø. I så måte har deres diskurs om maskulinitet og faderskap tatt opp i seg statens likestillingspolitikk.

Utgangspunktet for denne oppgaven er den økte interessen for menn som fedre. I medier og samfunnsdebatten har fedre blitt noe å følge med på. Denne utviklingen er påvirket av nye idealer for det å være mann og kvinne, feministiske strømninger i samfunn og politikk og en mer generell samfunnsutvikling, med individualisering og selvrealisering som mål for individet (Aarseth, 2008, 2011).

Å studere fedre i den tiden de er i permisjon gir fordeler for antropologen, fordi de er mer tilgjengelige. Som det har blitt påpekt før (Frøystad, 2003, s. 170), er informanter i urbane feltsituasjoner ofte travle og vanskelig tilgjengelig. I et slik perspektiv er fedre i permisjon lett bytte – det er en hverdag med mye tid og ikke så mange prosjekter som krever fullt fokus.

Dette er ikke å si at de ikke arbeider. Feministisk teori har betegnet kvinners omsorg for barn som *omsorgsarbeid*, og det er dette mennene tar del i. Permisjonstiden avgrenser en periode, hvor endringer skjer. Fedrene jeg har vært med er bevisst denne prosessen og reflekterer over egen praksis. Det nye familiemedlemmet er fortsatt ganske nytt og det utvikler seg dag for dag, og fedrene (førstegangsfedrene) lærer seg å være hjemme med barn. De har alle vært til stede og deltatt i omsorgen fra dag en, men det er noe annet å skulle forvalte tiden, legge opp dagen og få til rytmen helt alene.

I nordisk kjønns- og familieforskning har fokus på «de nye fedrene» vært omfattende de siste tjue årene. I hovedsak er det intervju- og spørreskjemaundersøkelser som har blitt utført på dette feltet, der uttak av permisjon, tidsbruk og begrunnelser for valg har vært i fokus (Bekkengen, 2002; Brandth & Kvande, 2003; Holter & Aarseth, 1993; Plantin, 2001). I tillegg har fedre vært i fokus i forskning på velferdsstaten, som aktører i likestillingspolitikken (Ellingsæter, 2012; Ellingsæter & Leira, 2004, 2006; Johansen, 2010). Deltakende observasjon er ikke en like hyppig brukt metode. Fokus har ofte vært på hvor mye permisjon og tid fedre bruker med barn og i hjemmet, og ikke deres egne opplevelser av denne tiden. Disse gir et sammenlikningsgrunnlag og mulighet til å relativisere utvalget mitt. Jeg vil i det følgende bygge på Berit Brandth og Elin Kvandes undersøkelse av det norske faderskapet, publisert i boken *Fleksible fedre* (2003) og en undersøkelse fra Arbeids- og velferdsdirektoratet, ved Anne-Cathrine Grambo og Sigrid Myklebø, hvor drøyt 1300 foreldrepar som fikk barn i 2008 har svart (Grambo & Myklebø, 2009). I tillegg har jeg latt meg inspirere av Helene Aarseths (2011) studie av norske, likestilte middelklassepar.

Oppgavens oppbygning

I den andre del av introduksjonen kommer en redegjørelse for sentrale begreper. Jeg vil også ta for meg familie i Norge og velferdsstaten familiepolitikk som en kontekst for å undersøke fedrekvoten og likestillingstiltak. I slutten av introduksjonen kommer en redegjørelse for metode under feltarbeidet. En beskrivelse av alle informantene finnes som vedlegg, til slutt i oppgaven. De fedrene som presenteres med empiri får også en presentasjon i teksten.

I kapittel II skal jeg vise hvordan oppfatninger om kjønn som kategori for forskjell, legger føringer på hvilke valg menn kan gjøre. Mens mors deltakelse i omsorgsarbeidet er forventet,

blir fedrenes deltakelse positivt vurdert av omgivelsene. Anerkjennelsen av fedrenes bidrag tyder også på at det ikke anses like nødvendig som mødrenes. Det som kan kalles en nordisk maskulinitet ligger til grunn for det nordiske faderskapet som nærværende.

I kapittel III tar jeg for meg forhandlinger mellom foreldrene, om fordelingen av permisjonstiden. Disse ble begrunnet ut fra ideer om likestilling, men også hensyn til mors kropp og begges tilknytning til arbeidslivet. Forhandlingene ses i et husholdsperspektiv, der partenes sosiale identitet påvirker forhandlingsposisjon. I lys av diskurser om amming, viser jeg hvordan den sosiale identiteten mor har større makt i forhandlingene.

Kapittel IV tar for seg noen aspekter ved tiden i permisjon. Fedrenes selvstendige involvering i omsorgsarbeidet lærer gir dem en følsomhet for rutiner. Permisjonstiden ses som et overgangsrite, der deltakerne innskrives med ny identitet og lærer. Permisjonen som et overgangsrite tydeliggjør fedrenes praksis innenfor rammen av velferdsstaten, og viser dens funksjon.

I kapittel V avslutter jeg med å vise hva fedrenes praksis betyr på et overordnet nivå. Likestilling ses som del av den nasjonale identiteten Likestilling og arbeidslinja som deler av velferdsstatens etos, gjør at fedre som tar permisjon kan ses som symboler for velferdsstaten Norge.

Studiet av kjønn

Begrepet *kjønn* var opprinnelig et forsøk på å forklare kvinners underordning, og var samtidig utvikling av et analytisk begrep som skulle muliggjøre komparasjon mellom ulike kulturer. Begrepet ble seinere kritisert for å være en vestlig forståelse og ikke allmenngyldig (Eriksen, Ødegaard, & Fagertun, 2007, s. 80). Henrietta Moore (1999) beskriver utviklingen i forståelsen av kjønn i antropologien, og viser hvordan begrepsparet 'sex/gender' har blitt utsatt for ulike revisjoner. Moore ønsker ikke å forkaste skillet, men vil heller flytte fokus fra å markere grensen mellom hva som er 'sex' og hva som er 'gender', til en forståelse av kjønn basert på samhandlingen mellom det materielle og det sosiale (1999, s. 168). Kjønn er knyttet til personer med kropp, og subjektets relasjon til kroppen har både materielle og «imaginary» (Moore, 1999, s. 168) aspekter.

Moore står i en feministisk tradisjon innenfor antropologien. Den feministiske vendingen tilførte faget et nytt perspektiv «gjennom å kritisere den androsentriske skjevhet som ofte kjennetegnet tidligere kjønnsrelaterte studier» sammen med et eksplisitt fokus på underordning av kvinner ut fra en mannlig dominans (Melhuus, Rudie, & Solheim, 1992, s. 17). En feministisk antropologi innebærer et perspektiv på kjønn som blant annet fokuserer på «den gjensidige forbindelsen mellom menn og kvinner» (Gressgård, 2008, s. 224), og som undersøker hvordan kjønn virker inn på struktureringen av samfunnet. Men kjønn er bare én av flere kategorier som er med og ordner samfunnet, og kjønn står i relasjon til andre kategorier, som etnisitet, religion og klasse. Dette perspektivet på kjønn kalles *interseksjonalitet*. Kjønn, sammen med andre slike «differensieringsmekanismer» (Eriksen, et al., 2007, s. 75), er noe som definerer individers posisjon i det sosiale og deres muligheter for handling.

I antologien *Likestilte norskheter* (2010) skriver Guro K. Kristensen at begrepet interseksjonalitet handler om å bryte ned skillene mellom de ulike forskjellsskapende kategoriene og se på hvordan kategoriene påvirker hverandre på tvers, «transformerer og transformeres» (Kristensen, 2010, s. 75). Begrepet inngår i en postkolonial kritikk og søker å vise at tidligere antatt nøytrale posisjoner, som 'hvit' og 'mann', også inngår i maktrelasjoner og begrepet skal synliggjøre disse relasjonene. Fordelen med perspektivet er at det åpner for å se forskjeller innenfor grupper som «kvinner» og «menn», og viser at disse ikke er enhetlige kategorier. Det er også dette som ligger til grunn for Raewyn Connells teoridannelse - det finnes ikke én maskulinitet, vi må snakke om maskuliniteter (2005).

Moore er opptatt av hvordan forskjell forholder seg til *identitet*, og hvordan forskjeller virker i prosesser for differensiering og identifikasjon (1994, s. 2). Identitet handler om forskjell og likhet, og tilhørighet. Flere organiserende prinsipp virker sammen og gir ulike betingelser for personer av samme kjønn, men med ulik klasses tilhørighet eller etnisitet. Det handler også om *makt* - om forskjeller og deres forhold til hierarkiske strukturer. En subjektposisjon som definerer en mann som for feminin, finnes i tilsvarende varianter hvor én kategori av forskjell, det være seg hudfarge (mørk), religion (islam) eller etnisitet (arabisk), defineres som underordnet den gjeldende diskursen om hva en ekte mann *skal* være i en gitt kontekst (se f.eks. Ewing, 2008). Kjønn og etnisitet er virksomme i å strukturere forskjeller i innflytelse og prestisje, som gjør at makt i mange kontekster fremstår seksualisert og etnisk bestemt

(Moore, 1994, s. 63). Moore understreker det vestlige opphavet til denne konstellasjonen, hvordan den er knyttet til vestens politiske og økonomiske makt, og er virksom i en diskurs om 'de andre' (Moore, 1994, s. 63). Dette fremhever også Connell (2005) med sitt begrep om *hegemonisk maskulinitet*, som en kulturelt og historisk bestemt formasjon av oppfatninger om kjønn, etnisitet, klasse og tilhørighet i en verdensorden.

Kjønn i antropologiske studier av hushold

I *Antropologien og kjønn* (Melhuus, et al., 1992) påpeker forfatterne at kjønn alltid har vært et element i den antropologiske analysen, mer eller mindre eksplisitt. Kjønn har ikke blitt skilt ut som et eget felt, men inngår i analyser av kultur og samfunn. Forfatterne tar *husholdet* som eksempel på et område hvor fokus på kjønn har vært særlig sentralt (Melhuus, et al., 1992): «husholdet utgjør samfunnets primære forvaltningsenhet» og av den grunn «vil kunnskap om de prinsipper som styrer husholdets organisering, mer allment gjenspeile samfunnets 'områdefordeling'» (Melhuus, et al., 1992, s. 14). Så når for eksempel mor er den som har hovedansvaret for barna, og fars aktiviteter med barna skiller seg fra mors, så henger dette sammen med kjønnsstrukturer i samfunnet. Ved å se på disse fordelingene kan vi si noe om hvilke områder i samfunnet som er kjønnete og hvilke som ikke er det (Melhuus, et al., 1992, s. 14), og kan med det delta mer bevisstgjort i det som Ingrid Rudie har kalt «debatten om kjønnsrelevans» (1984, s. 17). Ved å synliggjøre prosesser i samfunnet, åpnes muligheten for å endre dem.

Et begrep som har kommet fra studier av hushold, er *husarbeid* (Rudie, 1984, s. 30). Det betegner motparten til lønnsarbeidet, og har vært brukt for å beskrive kvinnes arbeid i hjemmet og anerkjenne at det er et bidrag på linje med annet arbeid. Rudie (1984, s. 30-31) bemerker at arbeidet i husholdet kan deles i tre komponenter, en økonomisk knyttet til produksjon og ressurser, en omsorgskomponent som handler om å gjøre ting for andre, og en seremonikomponent som innebærer husholdets representativitet utad. I denne oppgaven vil omsorgskomponenten, eller *omsorgsarbeidet* være i fokus.

Relasjoner mellom menn og kvinner har vært i fokus i studier av hushold, og da særlig endring i disse. Hushold studeres over tid, og da avdekkes hvordan personer endrer status eller sosial identitet. Jeg vil argumentere for at menns valg om å gå ut i permisjon er en del

av det å bli far i dagens Norge. Den kulturelle og sosiale delen av det å være far, er noe som formes av erfaring og idealer. Ved å ta permisjon signaliserer mennene i denne oppgaven at jeg er far, og jeg tar ansvar.

En nordisk maskulinitet

Marcus Herz og Thomas Johansson (2011) skriver at begrepet maskulinitet først og fremst er et teoretisk begrep som brukes for å forklare og forstå den sosiale konstruksjonen av menn og mannlighet, og de sosiale praksiser som bidrar til å opprettholde disse konstruksjoner (Herz & Johansson, 2011, s. 16). Begrepet *mann* brukes om personer som i en biologisk definisjon tilhører gruppen menn, og *mannlighet* skal betegne sosial praksis som forbindes med menn og som bør opprettholdes for å bli oppfattet som mann. Mannlighet har da en normativ dimensjon og inkluderer de kulturelle og sosiale kodene innenfor de kontekstene hvor mannlighet gjøres relevant. Claes Ekenstam (2007) har benyttet seg av begrepsparet mannlighet og umannlighet for å forstå maskulinitet. Han kommenterer blant annet Connells (2005) definisjon, hvor maskulinitet står i relasjon til femininitet, og bemerker at tidvis kan det som defineres som umannlig sammenfalle med det feminine, mens det andre ganger kan være noe annet. Ekenstam mener at begrepsparet mannlig-umannlig gir «en mer dynamisk og fenomenologisk grundad forståelse av mannlighet» (Ekenstam, 2007, s. 177).

Ekenstam beskriver en endret situasjon for mannlighet i Norden, som kan forklares på bakgrunn av strukturelle samfunnsendringer - «många kvinnors ovilja att acceptera traditionella manliga positioner» og menns ønsker om å bryte ut av slike tradisjonelle posisjoner (2007, s. 173). Utenfor Norden har disse tendensene fått forskere og andre til å snakke om en krise i mannligheten, der den enkelte mann enten kan tilpasse seg eller protestere, det siste ved å finne tilbake til urmannen gjennom såkalt maskulinitetsterapi (Connell, 2005, s. 207). Det finnes tendenser også her hjemme – se for eksempel programmet «Mannegruppa Ottar» på manne-tv-kanalen Max, som fremmer mannlighet gjennom øl-drikking, lettkledde damer og konkurranser i lukeparkering. Eller den nylige kritikken av feminiseringen av menn – de har mistet makt over fjernkontrollen - fremført av Harald Eia og flere (Eia, Brenna, & Ihle, 2013). Den påståtte krisen i maskuliniteten er mer reell i USA, iallfall hvis sannferdighet uttrykkes i antall utgivelser om fenomenet. Som Ekenstam påpeker har mange nordiske menn reagert på samfunnsendringene ved å

orientere seg mer mot familie og ta større del av omsorgsarbeidet, først og fremst for barn (2007, s. 174).

Ekenstam finner at idealene for nordiske menn i middelklassen er å *være* en familie, ikke bare *ha* en (Ekenstam, 2007, s. 202) og at det for de fleste er en selvfølge at de skal bidra i hjemmet og at arbeidslivet skal være likestilt. Videre finner han at de nordiske mennene oftere søker mot mer tradisjonelle hobbyer, enn det kvinner gjør, og at kvinner antas å være flinkere med mellommenneskelige relasjoner og det å snakke om følelser, som kan sies å være mer tradisjonelle forståelser av kvinnelighet og mannlighet. Mennene i Ekenstams undersøkelse viser noen tendenser som kan beskrive nordiske menn mer generelt: Det er i dag akseptert, og forventet i noen kretser, at menn tar del i husarbeidet og omsorgsarbeidet med barna. Samtidig er kravet til arbeidslivet at man deltar og er hengiven, for mange er arbeidet viktig for selvutfoldelse og identitet (se f.eks. Aarseth, 2011), og det å kombinere arbeid og familie er en utfordring menn i mye større grad enn tidligere står overfor, og som kvinner i lengre tid har prøvd å takle på best mulig vis. I tillegg er samlivet, relasjonen mellom mann og kvinne i et forhold, noe som har betydning for identiteten som mann. Aarseth beskriver hvordan parforholdet og familien nå handler om kjærligheten til hverandre, de emosjonelle båndene, mens familien tidligere var et arbeidsforhold, en komplementær forpliktelse (2011, s. 14).

Menn har alltid har blitt studert i antropologien, og da ofte av menn. Men det var først på 1980-tallet, at menn ble studert i et kjønnsperspektiv, *som* menn (Gutmann, 1997, s. 385). Matthew Gutmann påpeker at selv om inspirasjonen til å studere menn som menn kom ut av den feministiske vendingen, er der ikke mange etnografiske studier som har benyttet seg av teorien skapt innenfor det feministiske rammeverket eller deltatt i den diskursen. Han beskriver behandlingen av maskulinitet som en metodologisk utfordring, i det å kunne se forbi det tatt-for-gitte: Han bemerker om indeksene bak i monografier: «Masculinity is either ignored or considered so much the norm that a separate inventory is unnecessary. Then, too, «gender» often means women and not men» (Gutmann, 1997, s. 403).

I skrivingen av denne oppgaven har jeg ikke funnet det fruktbart å benytte antropologiske studier av fedre, som Barry Hewletts kvantitative undersøkelse av aka-fedres tidsbruk med barn (Hewlett, 1991) eller David Gilmores generaliserende fremstilling av mannlighet verden

rundt (Gilmore, 1990). Bjarne Vandeskog doktoravhandling om pakehaer på New Zealand er en studie av fedre, der han ser på relasjonslogikker mellom far og sønn (Vandeskog, 2004). Denne oppgaven derimot er ikke så mye en beskrivelse av mannlighet, som den er en beskrivelse av utformingen av en sosial identitet og praksis forenlig med likestillingspolitikk. I og med at velferdsstaten er valgt som fokus, har jeg funnet mer støtte i teorier om Norge (Gullestad, 1984, 1992a) og analyser om velferdsstaten (Rugkåsa, 2012; Vike, 1997; Vike, Lidén, & Lien, 2001), samt tidligere nevnte arbeider på familie og likestilling.

Menn som fedre

For å belyse hva fedre gjør vil jeg bruke begrepene «fathers», «fathering» og «fatherhood» (Hobson & Morgan, 2002, s. 10-11), som jeg oversetter til norsk med henholdsvis fedre, farspraksiser og faderskap². Med begrepet *fedre* er forfatterne interessert i «processes by which this term becomes attached to a particular individual». I denne oppgaven vil jeg argumentere for at ordningen med fedrekvote er en slik prosess. *Faderskap* defineres som den kulturelle kodingen av menn som fedre (Hobson & Morgan, 2002, s. 11), og heri ligger normative oppfatninger av hva en far er og skal være. På liknende vis kan vi snakke om moderskap og foreldreskap, og disse vil variere med kategorier for forskjell. *Farspraksiser* slekter på de etablerte begrepene «mothering» og «parenting» på engelsk, som det å være mor/forelder, og viser til praksis knyttet til den sosiale identiteten. Farspraksiser innbefatter handlinger og hvordan faderskap utføres i praksis av individer, og påvirkes på den måten av individets posisjonering i ulike diskurser

Forskningsinteressen for det nordiske faderskapet henger sammen med en endring i faderskap og farspraksiser. Jørgen Lorentzen ønsker å sette faderskapet inn i en historisk kontekst i *Farskapets historie i Norge* (2012). Lorentzen sier at de siste tiårene har faderskapet fått økt oppmerksom og at det har skjedd en «farsrevolusjon» (Lorentzen, 2012, s. 9). Samtidig har disse «nye fedrene» hatt en motsats i et bilde av fedre før i tiden som «fjerne, distanserte, autoritære eller rett og slett ikke til stede» (Lorentzen, 2012, s. 9). Lorentzen finner at dette bildet ikke stemmer og at den fraværende far som et utbredt

² «Faderskap» er et etablert begrep i forskning på fedre, og brukes ofte for «farskap» som kan forveksles med den juridiske termen. Begrepet gir i noen grad assosiasjoner til en bestemt type far, patriarken, men gir en analytisk distanse til det mer vanlige «farskap».

fenomen i den vestlige verden, hadde en kortlevd eksistens i årene mellom 1920- og 1970-tallet (Lorentzen, 2012, s. 80).

Brandth og Kvande skriver i samme lei som Lorentzen, at norske faderskap skapes i relasjon til en eldre modell, med vekt på forsørgelse og kjernefamilien (Brandth & Kvande, 2003, s. 203). Beskrivende begreper som *den nærværende far* og motsatsen *den fraværende far* er likevel begreper i forskning og teoretisering omkring faderskap. Fravær blir definert bredt, fra familier hvor far ikke er til stede til det at far, sammenliknet med mor, bruker mer tid utenfor hjemmet, borte fra familien. Anna Gavanas hevder at liberale og konservative politikere og makthavere i USA og i EU-land i har «increasingly identified fatherlessness as a social crisis of top priority» (Gavanas, 2002, s. 213). Også i Norge har ideen om fraværende fedre vært sentral i politiske prosesser, og denne representasjonen har hatt innvirkning i utformingen av familiepolitikken (Annfelt, 2008), hvor viktigheten av en tilstedeværende far har gått foran forventningene fedre.

Norden, likhet og likestilling

Likhet har blitt tatt som et såkalt portvaktbegrep for Norden som en etnografisk region. Særlig Marianne Gullestad har bidratt til utviklingen av begrepet. Hun ville med sine etnografiske arbeider i Norge utfordre den gjengse oppfatningen av Norge som et homogent land, og vise den sosiokulturelle variasjon som faktisk finnes (Lien & Melhuus, 2011, s. 138). Hennes begrep om «likhet som likeverd» beskriver likhetstankegangen i Norge; det å føle seg som *likeverdig* forutsetter å oppfatte hverandre som likedan (Gullestad, 2002, s. 82). På denne måten vil samvær mellom personer preges av at deltakerne fremhever det som er felles, og forsøker å unngå, så langt som mulig, det som er forskjellig. Gullestad har vist hvordan «fred og ro» og «harmoni» er sentrale verdier i det norske samfunn (Gullestad, 1992a), og en opplevelse av en for stor forskjell truer disse. Oppnås en situasjonsdefinisjon hvor fokus er på likhetene, «kan partene paradoksalt nok også få bekreftelse på sitt individuelle menneskeverd, altså at de er ulike» (Gullestad, 2002, s. 82). Det er snakk om en «forestilt likhet», og den behøver ikke være observerbar, det er mer snakk om en *stil* for samvær (Gullestad, 2002, s. 83). Likhet som et verdibegrep innebærer også sine motsetninger, som forskjell og hierarki. Gullestad påpeker at når likhet tas som en positiv

verdi, blir det som oppfattes som forskjellig problematisk og forskjellighet blir koblet til mangel (2002, s. 83). Hun påpeker videre at likhetsstrategier brukes til å konstituere fellesskap, og skape og opprettholde skiller mellom grupper (Gullestad, 2002, s. 84). I så måte står likhetstankegangen sentralt i en opplevelse av å være norsk.

Personer skaper og får bekreftet sin *identitet* på de måtene likhet etableres, sosialt og kulturelt (2002, s. 83). Gullestad viser hvordan «likhetslogikken» inngår i identitetsarbeidet når kvinnene rundt kjøkkenbordene i *Kitchen-table society* bekymrer seg over å passe inn og blir usikre av å være steder hvor andre kategorier av folk enn «vanlige arbeidsfolk» ferdes (Gullestad, 1984, kap. 4). I situasjoner hvor likheten utfordres, utfordres også identiteten og følelsen av likeverd. Forfatterne av *Likhetens paradokser* skriver at for nordmenn i dag spiller individualitet «en langt større rolle som sosialt ideal, og henger sammen med en forsterket forventning om at den enkelte skal handle i tråd med og uttrykke sin personlige autenticitet» (Vike, et al., 2001, s. 19). I det norske samfunnet har individualitet og uavhengighet også blitt ivaretatt av velferdsstaten, og den dominerende sosiale relasjonen i det norske samfunn er «den som binder staten direkte til enkeltmennesket» (Vike, 2004, s. 93). Vike bemerker at denne grenseløse individuelle friheten blir et kapasitetsproblem for velferdsstaten, når den skal garantere uavhengighet på stadig mer individuelt tilpassete måter.

Likestilling er et sentralt begrep i denne oppgaven, og står i relasjon til likhetstankegangen. I norsk politikk handler likestilling om rettferdighet (NOU 2012:15, s. 21). Marit Melhuus skriver at begrepet likeverd har dobbel mening, i at det både rettleder statlige anliggende og sosial interaksjon (Melhuus, 2012, s. 16). Både likhet og rettferdighet deler en flertydighet og appellerer til likeverd som overordnet verdi (Melhuus, 2012, s. 17). En måte likeverd som overordnet verdi kommer til uttrykk på i norsk politikk, er i *likestillingspolitikken*. I Likestillingsloven er likestilling definert som at kvinner og menn har like muligheter, «til utdanning, arbeid og kulturell og faglig utvikling» (Likestillingsloven, 1978, §1). I lovens første paragraf står det at loven skal fremme likestilling mellom kjønnene og særlig ta sikte på å bedre kvinnens stilling. I Norge er det tilnærmet formell likestilling og politikken har hatt som formål å skape en *kjønnsbalanse*, som betyr å få en «likest mulig fordeling av makt, innflytelse og ressurser mellom kvinner og menn» (Teigen, 2006, s. 185). I så måte er likestillingsbegrepet liberalpolitisk, og det er en likestilling av kvinner og menn som samfunnsborgere, uavhengig av kjønn, som er målet.

Politikk for likestilling og familieliv ligger under det nåværende Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet (BLD) sitt ansvarsområde. Likestilling generelt handler om å få flest mulig til å delta i arbeidslivet eller som Regjeringen skriver: «Likestilling handler om at alle ressurser må tas i bruk uavhengig av kjønn, funksjonsevne, etnisitet, alder eller seksuell orientering» (BLD, 2012). Likestilling blir presentert som et økonomisk anliggende, og som grunnlag for velferdsstaten. Samtidig er likestilling som verdi del av FNs menneskerettighetserklæring, som den norske stat har forpliktet seg til. Regjeringen skriver at et mer likestilt samfunn betyr også et mer likestilt foreldreskap. De valg menn og kvinner gjør på hjemmebane får konsekvenser utenfor hjemmet (BLD, 2012, s. 10); kvinner tilpasser oftere yrkeslivet til hjemmelivet, mens menn oftere gjør det motsatte. Og dette er tydelig i de rødgrønnes familiepolitikk: Barnehager og fedrekvote er to saker som har fått prioritet. Det er ved hjelp av slike tiltak at kvinner kan få andre forutsetninger når det gjelder karriere, inntekt og pensjon, og dette gir også samfunnsmessige konsekvenser, blant annet for arbeidsmarkedet og økonomien.

Et utvalg som vurderte det offentlige innsats for likestilling karakteriserer denne som preget av «høye ambisjoner». I tillegg fremstår likestilling som «en samfunnsmessig grunnverdi», og arbeidet for det «anses som en menneskerettslig forpliktelse» (NOU 2011:18, s. 16). På tross av høye ambisjoner, gjenstår det noe arbeid før likestilling er oppnådd, og dette gjelder alle de skandinaviske landene. Tidsbruksundersøkelser viser at norske kvinner i 2010 brukte mindre tid til husarbeid og småbarnsmødre brukte mer tid til yrkesarbeid enn i 1980, mens menn i samme tidsrom hadde økt tidsbruk til husarbeid og småbarnsfedres tid til yrkesarbeid hadde minket (Kitterød, 2012). Menn bruker mer tid til yrkesarbeid enn kvinner, og noe av dette skyldes nok andelen kvinner i deltidsarbeid som er nesten fire ganger så stor som andelen menn (SSB, 2013b). Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet i det ellers likestilte Norge, har blitt omtalt som et paradoks; at kvinner i stor grad er arbeidere i velferdsstatens yrker, som resultat av utbyggingen av velferdsstaten og en overføring av omsorgsarbeidet i hjemmet til velferdsstaten, gjør at de nå får lønn for arbeid som tidligere ikke var lønnet, men som fortsetter å være kvinnearbeid (Kitterød & Rønsen, 2012, s. 166).

Familien: foreldre, barn og velferdsstat

I en norsk kontekst er det å få barn det samme som å være en familie (Melhuus, 2001, s. 49). Og det er den *heteroseksuelle kjernefamilien* som er modellen for familien (Riksaasen, 2001). Det er også denne familietyper som omtales når det er snakk om familien i denne oppgaven. Flere har påpekt at familieformer i Norge er i endring, ved at nye samlivsformer og konstellasjoner av omsorgspersoner gjør seg gjeldende. Familien er uansett en sosial institusjon, det er en måte å organisere den sosial og biologiske reproduksjonen, og den er knyttet til hushold. I Norge er samliv basert på en kjærlighetsrelasjon mellom to personer og dette er utgangspunktet for familien, men samlivsbrudd og nye samliv kan knytte familier sammen på nye måter. Også grunnleggende for familien er slektskap, og i Norge og Europa står blodsband sterkt (Melhuus, 2001).

Signe Howell (2001) beskriver hvordan det å få barn er en viktig del av norske kvinner og menns sosiale identitet, og påpeker at slekt og familie står sentralt i det norske verdssystem (s. 73). Voksne kvinner og menn i en passende alder og livssituasjon møter både uttalte og implisitte forventninger om å få barn, og det å få barn har blitt et fellesprosjekt for paret. Å få barn er tett knyttet til selvrealisering (Aarseth, 2008, 2011; Frønes, 2003; Howell, 2001). Da kan det bli en belastning å ikke kunne få barn, og i lys av dette kan utviklingen og bruken av reproduktiv teknologi ses som en strategi for å bli som de andre og være del av et fellesskap (Howell, 2001, s. 73-74; se også Melhuus, 2012). Howell viser for eksempel at ønsket om å adoptere blant annet begrunnes med å ville bli en «vanlig familie» (2001, s. 77).

De som velger å ikke få barn, kan beskyldes for å være egoistiske eller for opptatt av karriere, skriver Howell (2001, s. 74). Dette fikk jeg et eksempel på i en samtale med en informant, som fortalte at han syntes det var «egoistisk» å ikke få barn for i stedet «å skulle realisere seg selv». At politikk for likestilling i så stor grad rettes mot fedre kan ha sammenheng med at dette er en enkel måte å nå ut til mange menn; fire av fem norske menn får barn (Rønsen & Lappegård, 2011). Far er en utbredt sosial identitet, selv om ikke alle biologiske fedre inntar en posisjon som sosiale fedre.

Melhuus skriver om «det prokreative univers», som er praksiser og forestillinger om menneskelig forplantning og det verdensbildet disse forestillingene danner (2001, s. 47).

Begrepet favner «the two central dimensions of reproduction: the regeneration of life and the regeneration of society» (Melhuus, 2012, s. 110). Reproduksjon ligger til grunn for samfunnet, og for familien. Staten har sterke incentiver for å legge til rette for og oppmuntre til familiedannelse, og familiepolitikken og permisjonsordninger er nettopp måter å legge til rette for prokreasjon. I den sammenheng blir *sosiale identiteter* nøkkelen til å forstå hvordan hushold står i gjensidig relasjon til økonomiske og politiske prosesser og institusjoner (Moore, 1994, s. 88-90). Sosiale identiteter er hvordan individer blir samfunnsmedlemmer. Fedrekvoten er et eksempel på hvordan politikken søker å definere den sosiale identiteten far, ved å gi fedre en rettighet, samtidig som ulike fedres praksiser påvirker utformingen av faderskapet. Ved å legge til rette for likestilte familier, legger staten også til rette for at flere kan delta i arbeidslivet og samfunnets produksjon.

Familiepolitikk som historisk og kulturell kontekst

Familiepolitikk danner konteksten for oppgavens tema. Det er innenfor dette politikkområdet at permisjonsordningen har blitt utformet. De formelle ordningene og reformene som familiepolitikken har stått for, har vært reaksjoner på endringer i samfunnet; den «norske familien» har endret seg de siste femti årene. Det er langt vanligere med to forsørgere³, de fleste barn går i barnehage⁴, det er vanligere å leve sammen uten å være gift, men det er fortsatt vanligst med ekteskap som samlivsform⁵.

Jeg vil her ta for meg noen aspekter ved familiepolitikken og videre se på familien i en norsk kontekst. Jeg baserer meg på Gerd Vollsets gjennomgang av norsk familiepolitikk historie (2011) og Arnlaug Leira og Anne Lise Ellingsæters arbeider om den norske velferdsstaten og familier (Ellingsæter, 2012; Ellingsæter & Leira, 2006; 2006). Samfunnsforskning har vært en viktig bidragsyter til utformingen av familie- og likestillingspolitikk. Inkluderingen av kvinnebevegelsens perspektiver i politikken har gitt opphavet til begrepet *statsfeminisme*

³ Én av de ti gifte eller samboende kvinner er hjemmearbeidende eller arbeider mindre enn 20 timer per uke (Kitterød & Rønsen, 2011)

⁴ 90 prosent av barn i alderen 1 til 5 år hadde plass i barnehage i 2011 (SSB, 2012a)

⁵ Av de i alderen 16 til 79 år bor 67 prosent sammen med en partner. Andelen samboere er 18 prosent, mens andelen gifte i samliv er på 49 prosent (SSB, 2012b).

(Hernes, 1987), som en karakteristikk på de nordiske velferdsstatene og deres kvinnevennlighet.

Kvinnebevegelsen fikk sitt gjennomslag i Norge i 1970-årene. Den bidro til å øke bevisstheten rundt kvinners kår⁶ og mobiliserte kvinner til deltakelse og representasjon i politikken.

Kvinnesak ble politikk og kvinner i regjering og på Stortinget fikk sine saker på agendaen.

Dette førte til betydelige endringer i familiepolitikken (Ellingsæter & Leira, 2006). Likestilling mellom kjønnene ble «en viktig politisk premiss for utviklingen av det som på den tiden ble kalt en ny og moderne norsk familiepolitikk» (Vollset, 2011, s. 9). Det ble lagt vekt på *valgfrihet* for kvinner, muligheten «til å velge arbeid utenfor hjemmet selv om de også var mødre» (Vollset, 2011, s. 9). Med industrialiseringen hadde far gått ut av hjemmet og inn i lønnet arbeid, mens mødre hadde blitt i hjemmet, i ulønnet omsorgsarbeid. Det å være mor i middelklassen betød som regel å være utenfor arbeidslivet, mens enslige mødre og mødre i arbeiderklassen måtte arbeide for å forsørge familien. Middelklassens kjernefamilie var et samarbeidsprosjekt med én forsørger og en omsørger⁷. Med kvinners inntreden i arbeidslivet endret situasjonen for familien seg - fra én til to forsørgere og ingen heltidsomsørger. Hvordan kombinere lønnet arbeid og omsorg for barn ble en problemstilling både for familiene og for velferdsstaten. At velferdsstaten tok på seg oppgaven med å både tilby arbeidsplasser og ordninger for å muliggjøre kvinners yrkesdeltakelse, kan kanskje beskrives som typisk for den. Den norske velferdsstaten er «preget av en sterk organiseringsvilje» som kombinert med en «statsvennlighet» i befolkningen, gir den mulighet til å «trenge dypt ned i det sivile samfunn uten å miste tillitsgrunnlaget» (Vike, 1997, s. 134).

Familiepolitikk sett i et historisk forløp vil variere i innhold ettersom ulike politiske partier har sittet i regjering, og politikernes vurdering av pågående prosesser i samfunnet (Vollset, 2011, s. 14). Innholdet preges også av kulturelle verdier i samfunnet. Eksempelvis er ikke omsorg for eldre et område som ligger under familiepolitikken i Norge, selv om dette er vanlig i andre europeiske land, hvor de eldre i hovedsak oppfattes som familiens ansvar. Et annet trekk ved

⁶ Kvinnefrigjøringen kan forklares på bakgrunn av flere hendelser: Prevensjon og tilgang til abort ga kvinner større mulighet til å regulere egen fruktbarhet og planlegge familielivet, som førte til mindre familier, færre ekteskap fremtvunget av såkalte uheldige omstendigheter. Sammen med økning i kvinner som tok høyere utdanning bidro dette til å gjøre det lettere for kvinner å komme inn i arbeidslivet.

⁷ 'Omsørger' er en norsk oversettelse av det engelske 'carer'.

den norske familiepolitikken er at den i perioden fra 1970 har «vært politikk for ‘vanlige familier med vanlige barn’» (Vollset, 2011, s. 15) og på den måten avgrenses mot sosialpolitikk, helsepolitikk og barnevernspolitikk.

Norsk likestillingspolitikk er særlig rettet mot familiers småbarnsfase, når det gjelder det å legge til rette for lønnsarbeid og omsorg (NOU 2012:15, s. 26). Et viktig premiss har vært arbeidet, som en samfunnsressurs og et gode for borgerne. Den nordiske velferdsstatsmodellen forutsetter at flest mulig er tilknyttet arbeidslivet, for å kunne finansiere velferdsordningene. *Arbeidslinja* er betegnelsen på dette hensynet i politikken (Kildal, 1998), hvor velferdsordninger skal sikre borgernes velferd, samtidig som borgerne skal hjelpes til selvforsørgelse. Innføringen av begrepet i 1992 var en presisering av at selvforsørgelse ikke bare er en mulighet, men en plikt (Kildal, 1998, s. 18). Som et element i en sosialdemokratisk politikk er én intensjon for arbeidslinja likhet, utjevning av sosiale forskjeller (Rugkåsa, 2012, s. 49), og dette har også vært et mål i familiepolitikken, ikke bare mellom kjønnene, men mellom familier i ulike deler av samfunnet

Kvinnens arbeidskraft var etterspurt i arbeidsmarkedet på 1970-tallet og dette var også et mål for kvinnebevegelsen, slik at kvinner fikk økt uavhengighet. På den måten hadde staten incentiv for å legge til rette for kvinners valgfrihet (Danielsen, 2002, s. 93). Det var også del av en sosial politikk hvor alle skulle ut i arbeid, med forventninger om at alle voksne skulle kunne forsørge seg selv og barna (Leira, 2006, s. 31). Da mor gikk ut i arbeid måtte noen se til barna, og dette tok staten ansvar for. «[E]arly childhood education and care, once defined as a primary responsibility of parents, was redesigned as an interest common to – or a joint venture between – the parents and the welfare state» (Leira, 2006, s. 31). De familiepolitiske ordningene tilrettela for dette ved barnehageutbygging og andre hjelpeordninger, samt utvidelse av permisjon i forbindelse med fødsel slik at kvinner kunne kombinere omsorgsarbeid og lønnsarbeid. Dette er oppnådd i så stor grad at det nå er en selvfølge at kvinner jobber utenfor hjemmet, men også en forutsetning for ordningene. I den forbindelse har menns rolle i likestillingsarbeidet blitt viktigere.

Fedreansvaret

Siden 1990-tallet har «fedres rett og plikt til omsorg for egne barn vært viktig i utbyggingen av velferdstiltak i småbarnsfasen» (NOU 2012:15, s. 25). Fedre har hatt mulighet til å ta ut permisjon i forbindelse med fødsel siden 1978, men først med innføringen av fedrekvoten i 1993 ble dette en utbredt praksis: En undersøkelse fra 2008 viser at 96 prosent av de som hadde rett til fedrekvote benyttet seg av den (Grambo & Myklebø, 2009, s. 16)⁸.

Fedrekvotens lengde har blitt doblet under den rødgrønne regjeringens periode, fra seks til tolv uker⁹. Det likestillingspolitiske fokus har skiftet til fedrenes innsats i hjemmet (Brandth & Kvande, 2003, s. 64). Det har også skjedd noe i norske medier; søk på ordene *mor/mødre/mamma* og *far/fedre/pappa* i mediearkivet ATEKST viser en økning av bruken i norske medier fra begynnelsen av 2000-tallet¹⁰. «Mødre» nevnes tre ganger så ofte som «fedre» de siste fem årene, men den økte frekvensen av ord knyttet til farsrollen kan tyde på at opplevelsen av en økt oppmerksomhet omkring fedre har hold. Debatten omkring fedrekvotens utvidelser og permisjonsfordeling står iallfall for noe av innholdet (Ellingsæter, 2011). Fedrekvoten er et forsøk på å endre kjønnsrollemønsteret og kjønnete praksiser (Brandth & Kvande, 2003, s. 55-56): Hvis flere fedre bryr seg med omsorgsarbeidet, vil kanskje statusen øke og det anerkjennes at omsorg for små barn *er* arbeid.

Den nye arbeidsmiljøloven, innført i 1977, ga arbeidstakere rett til inntil ett års permisjon ved en fødsel i familien, og dette gjaldt både mødre og fedre. Fra før var barselpermisjonen på 12 uker, og som navnet antyder var denne tiltenkt mødrene. Ut fra likestillingshensyn ble det argumentert for at den daværende barselpermisjonen på 12 uker, som var skapt med utgangspunkt i mors behov for å komme seg fysisk etter fødselen, var utilstrekkelig og at det var nødvendig med en lengre permisjon som også far kunne ta del i etter de seks ukene som skulle holdes av til mor (Vollset, 2011, s. 45). I tillegg kom det forslag om rett for far til to ukers permisjon i forbindelse med fødsel. Utvidelsen og delingen av fødselspermisjonen ble

⁸ 87 prosent av fedrene som deltok i Arbeid- og velferdsdirektoratets spørreundersøkelse fra 2008 hadde rett til fedrekvote (Grambo & Myklebø, 2009, s. 16).

⁹ Fjorten uker fedrekvote er foreslått å tre i kraft 1. juli 2013 (79 L Prop.). En tredeling av permisjonen, med mødrekvote tilsvarende fedrekvoten, har blitt vedtatt (64 L Prop.).

¹⁰ Hva disse artiklene handler om, har jeg ikke undersøkt. Jeg mener likevel at hyppigheten av disse ordene, sammen med det jeg registrerer i nettavisene, kan tyde på en økt oppmerksomhet. Debatten om fedrekvoten kan være en faktor som forklarer økningen av ordet fedre, se f. eks. Ellingsæter (2011).

debattert i høringsrunden, men disse to ukene med *pappapermisjon*¹¹ møtte ikke særlig motstand (Vollset, 2011, s. 46). Partene så nytten i at far kunne være til stede, for mor og for å ta seg av eventuelle andre barn og hjemmet. I tillegg skjedde det en «liten revolusjon på fødeavdelingene» (Vollset, 2011, s. 104), da far ble oppfordret til å være til stede under fødselen. Men, det var ikke hovedhensyn til fars interesser som lå til grunn for forslaget om å gi fedre to ukers pappapermisjon og rett til ytterligere permisjon i forbindelse med fødsel. Det var hensyn til kvinners tilknytning til arbeidsliv, og likestilling som var de rådende argumentene. Likestilling innebar at far skulle komme mer på banen i hjemmet, men dette var ikke like uttalt i politikken som at mor skulle ut.

Defamilisering har blitt beskrevet som en tendens i de nordiske velferdsstatenes politikk, og i familieforskningen snakkes det om en defamilisering av barneomsorg (Leira, 2006, s. 35). Oppgaver som tidligere falt innenfor familien, det private, overføres til staten (Leira, 2006, s. 34). Det har foregått en samtidig og motsatt tendens, *refamilisering*. De nordiske landene var tidlig ute med å gi fedre *rett* til omsorg for barn¹² (Leira, 2006, s. 38). Lovgivning knyttet til foreldrepermisjon ble introdusert som rettigheter i arbeidslivet både i det private og offentlige. Lovgivingen fremmet en universell modell for foreldreomsorg, som vektla både mor og fars omsorg i de første månedene av barnets liv (Leira, 2006, s. 38). Arnlaug Leira bemerker at lovfesting av farsomsorg for spedbarn var en radikal tilnærming til å forandre arbeidsdelingen mellom kjønnene, en ny måte å tenke omkring politikk rundt arbeid og familie, og «a noteworthy illustration of a policy-induced framework for change» (Leira, 2006, s. 38). I motsetning til defamiliseringen, som var en prosess som sprang ut av en endring i kvinners situasjon, var refamiliseringen en prosess med rot i en politikk som ville skape endring.

Foreldrepenger og fedrekvote

Foreldrepenger er en offentlig stønad som tilbys foreldre ved fødsel og adopsjon slik at de kan være hjemme fra jobb og ta seg av barnet, uten å miste inntekten fullstendig. Foreldre

¹¹ Pappapermisjon er navnet på de to ukene permisjon fedre kan ta i forbindelse med fødsel, men begrepet brukes utstrakt om fedres permisjon generelt, og er i så måte et emisk begrep. I denne oppgaven vil jeg bruke «permisjon» eller «fedrekvote» for å beskrive fedrenes permisjonsbruk.

¹² I Norge ble omsorgspermisjon for barn lovfestet for begge foreldre i Arbeidsmiljøloven i 1977. I Sverige skjedde dette i 1974.

må selv søke om pengene før de går ut i permisjon. Det er et krav at mottaker skal ha mottatt pensjonsgivende inntekt¹³ minimum seks av de ti siste månedene før foreldrepenger utbetales (NAV, 2012c). I tillegg er en rekke unntak til lønnet arbeid likestilt. Foreldrepenger for arbeidstakere skal beregnes ut fra inntekten på det tidspunkt en går ut i permisjon. Stønaden kan utbetales inntil seks ganger grunnbeløpet, og det gis ikke stønad over dette selv om man tjener mer, men det offentlig og flere private arbeidsplasser kompenserer for dette.

Lengden på tiden med stønadspenger er avhengig av dekningsgrad, foreldre kan velge å være lengre hjemme for mindre betalt. Velger en familie 100 prosent dekningsgrad tilsvarer dette stønad i 47 uker (per 1.7.2011), 80 prosent dekningsgrad gir stønad i 57 uker (NAV, 2012c). Foreldrepenger kan tas ut inntil tre år etter fødselen. Fleksibelt uttak gjør at stønadsperioden kan utsettes ved å være i 100 prosent stilling, eller strekkes ved å kombinere permisjon med deltidsarbeid, såkalt gradert uttak (NAV, 2012e).

Stønadsdagene er fordelt ulikt mellom far og mor. Forbeholdt mor er tre uker før og seks uker etter fødsel. 12 uker (per 1.7.2011) er forbeholdt far, den såkalte *fedrekvoten*, tidligere kalt pappapermisjon (NAV, 2012a). Disse særperiodene kan normalt ikke overdras den andre part, unntak gjelder når mor eller far er alene om omsorgen for barnet eller en av foreldrene blir syk i sin periode. De resterende ukene, *fellesperioden*, kan foreldrene dele mellom seg, men det stilles krav til hva mor gjør hvis far skal ta ut foreldrepenger utover fedrekvoten. Da må mor være i arbeid, under utdanning eller syk/skadet (NAV, 2012b). Arbeider mor mindre enn 75 prosent stilling vil fars foreldrepenger reduseres tilsvarende reduksjonen i arbeidstiden (NAV, 2012b).

At far har en egen kvote styrker fedres stilling, overfor mor og arbeidsgiver, og er et særpreg ved de nordiske landenes familiepolitikk. Norge var i 1993 første land i verden med fedrekvote (Vollset, 2011, s. 201). Det er et sterkt signal om viktigheten av fars rolle. På samme tid, fedres rett til foreldrepenger utover fedrekvoten er betinget av mors aktivitet, og hvis mor ikke har rett til foreldrepenger har da heller ikke far rett til fedrekvoten. Far kan likevel ha opptjent selvstendig rett til foreldrepenger, som kan tas ut tilsvarende mengden

¹³ Inntekten må tilsvare «minst halvparten av grunnbeløpet i folketrygden», som per 1.5.2012 er 82 522 per år (NAV, 2012d)

stønad for fellesperioden. At det å velge 80 prosent dekningsgrad gir mindre betalt, kan tas som uttrykk for at valget om å være hjemme lengre ikke premieres. Det er i tråd med den rødgrønne regjeringens motstand mot en økning i kontantstøtten.

Å få barn på norsk – norske foreldreskap?

Levine et al beskriver hvordan «human parental behavior» påvirkes av ulike forhold (Levine, et al., 1994, s. 17). Forfatterne nevner først fellesmenneskelige, biologiske forhold som kroppens disposisjoner og utvikling. I tillegg er forhold på befolkningsnivå, som næring, helse, utviklingsnivå, økonomi og den økologiske tilpasningen, faktorer som varierer mellom befolkningsgrupper og i historisk løp. Det siste forholdet er ideer i en gitt befolkning, «common sense» om hva som trengs og er vanlig i reproduksjon og omsorgen for barn (Levine, et al., 1994, s. 18). Det siste forholdet innebærer kulturelle modeller, koder og script som baserer seg på historiske tradisjoner og kunnskap som overleveres og endres fra en generasjon til den neste.

Norske menn og kvinner reproducerer seg stort sett¹⁴ som alle andre, norske mødre ligger på topp i amming, og barn utvikler seg som andre barn. I et demografisk perspektiv er Norge et postindustrielt samfunn, med gode levevilkår, det har en politisk stabil situasjon som legger til rette for arbeidsliv og familieliv, og som gir en økonomisk trygg situasjon i store deler av befolkningen. Alderen for første fødsel er nærmere 28,5 år for kvinner, mens den er 31,2 for menn (SSB, 2013a). Som Ivar Frønes påpeker er ekteskapets glansdager, i betydningen at ekteskapsinngåelsen kom før samlivet, over; «nå flytter man sammen og innleder et samliv blant annet for å se om dette skal bli til etablering av familie» (Frønes, 2003, s. 65). Levine og medforfatterne beskriver den økologiske tilpasningen som det som utgjør motivasjoner og begrensninger tilknyttet en «optimal parental investment strategy» (1994, s. 17-18). For norske familier kan en slik strategi være få barn. Dette får også utslag i betydelige emosjonelle investeringer i barnas fremtid, for at de skal lykkes (Sørhaug, 1995, s. 36). Begrenset tilgang til barnepass og stønadsordninger for barnepass, samt krav om yrkesdeltakelse for begge foreldre i en familie, gjør det vanskelig å skulle ha mange barn – det er dyrt, krever tid og ordninger som en toinntektsfamilie ikke nødvendigvis tar seg eller

¹⁴ Praksiser rundt reproduksjon er i endring, og oppfattelsen vår utfordres av reproduksjonsteknologier, som IVF og surrogati, og adopsjon (Howell, 2001; Melhuus, 2012).

har råd til. Og dette fører oss til den kulturelle modellen for foreldrepraksis – i Norge passer foreldre på barnet selv. Det er ikke utbredt med privat barnepass, barnepass er i hovedsak institusjonalisert og offentlig. Permisjonsordningen kan også ses som et uttrykk for denne selvhjulpne innstillingen, der staten betaler foreldre for å passe på egne barn i deres første leveår.

Frønes (2003, s. 69-71) hevder at foreldre har fått en viktigere rolle enn tidligere. Norske familier har blitt mer barnesentrerte og individualiserte. Barndommen er mer organisert enn tidligere, og foreldre oppmuntrer, deltar, kjører og henter. Dette har særlig blitt beskrevet i middelklassens foreldrepraksiser (Stefansen, 2008). Parallelt med denne endringen, har det foregått en endring i ideologi knyttet til familien, med mer vekt på «familiens stimuleringsfunksjon» (Frønes, 2003, s. 69-70) og en allmengjøring av moderne psykologi. Det er foreldrene som aktiviserer barna, på den måten de mener er best ut fra egne forutsetninger, for å utvikle egenskaper å ta med seg videre i livet. Foreldre har ikke tidligere hatt så høy utdanning som de har nå, og «[b]ak de aktive foreldrene ligger kunnskapssamfunnet, hvor barndommen i stor grad formes av foreldrenes forestillinger om den komplekse framtiden som barna skal settes i stand til å mestre» (Frønes, 2003, s. 70). Særlig i middelklassefamilier får dette utslag i en intens involvering

Familiemodeller – historiske og politiske bilder

Familieformer i de nordiske landene kan idealiseres i to ulike modeller, som illustrerer arbeidsdelingen mellom mor og far (Leira, 2006, s. 28-29). Disse modellene er basert på empiriske data og normative posisjoner. De peker på historisk spesifikke forordninger, og bærer med seg noen antakelser om hva som er gode mødre og fedre og viser til ulike, motstridende kulturelle og sosiale verdier (Leira, 2006, s. 29). Disse har til ulike tider ligget til grunn for utforming av familiepolitikken i de nordiske landene.

I den ene modellen har hver av foreldrene spesialiserte og komplementære oppgaver – en er forsørger og en er omsørger. Denne kalles den *kjønnsdifferensierte modellen*. Denne forutsetter at en forelder er hjemme og den tar for gitt at det er kvinnen (Leira, 2006). Kjønnsdelingen av arbeidet ses på som positivt for familien, for arbeidslivet og for samfunnet (Leira, 2006, s. 29). Den andre er *to-inntekts-/to-omsorgsmodellen* hvor begge foreldre

jobber og begge har ansvar for omsorgsarbeidet. Her er staten en deltaker, med velferdstilbud som barnehager og permisjonsordninger.

Modellen som har ligget til grunn for politikken i de nordiske landene i de siste førti årene er i hovedsak to-inntektsmodellen. De nordiske landene har integrert modellen i utformingen av velferdspolitikken; de har sørget for barnehager, permisjonsordninger, arbeidsplasser (for kvinner), rettigheter og lovendringer. I tillegg står velferdsstaten bak økonomiske tilskudd til foreldreomsorg, som kontantstøtten i Norge. Denne ordningen er mer forenlig med forsørgermodellen for familier.

Forståelsen av kjønn i de to modellene er ulik. Forsørgermodellen gjenspeiler en kjønnsrollefordeling med historisk og kulturell spesifisitet. Modellen kan ses som en historisk parentes, siden toinntektsmodellen er en riktigere beskrivelse av arbeidsfordelingen i samlivet i «den nordvesteuropiske familien» (Solheim, 2012). Solheim beskriver hvordan kapitalismen vokste ut av «den husholdsbaserte ekteskapsøkonomien» og endret «grunnlaget for det økonomiske partnerskapet mellom ektefellene» (2012, s. 45). Dette var begynnelsen på prosessen som kulminerte i «romantikkens idealisering av moderskapet og den hjemmeværende hustru» (Solheim, 2012, s. 45). Denne prosessen endret den borgerlige familien fra å være «et sosialt og økonomisk partnerskap» til en familie med arbeidsdeling som i den komplementære familiemodellen. Lorentzen påpeker at kvinner i denne perioden opprettholdt en kontinuitet i livet, i den forstand at de beholdt kontakten til husholdningen og hjemmet, men mistet tilgang til den økonomiske sfæren (2012, s. 109). Mennene opplevde et større brudd, ved at de beveger seg lenger bort fra hjemmet, inn i lønnsarbeidet. I denne perioden var det heterofile paret og kjernefamilien idealet, og reguleringen av seksualitet og forplantning ble målt ut fra denne normalen (Lorentzen, 2012, s. 110-111; Melby & Rosenbech, 2009).

«Nå har du sett far kaste søppel!» - metodologiske aspekter ved å studere hverdagsliv

Utsagnet i overskriften tilhører en informant etter at vi var en tur innom søppelrommet på vei ut på trilletur. Utsagnet viser informantens bevissthet om prosjektet mitt og viser til

spenningsforholdet mellom det vanlige og interessante. I tillegg viser det noe av innholdet i den hverdagen som permisjonstiden omfatter. Jeg vil i det følgende presentere feltarbeidet og datainnsamlingen. Formålet er å spesifisere hva som har blitt gjort og hvorfor, for å tilstrebe en mest mulig objektiv – ad Stewart (1998) - fremstilling av en forskningskontekst som er situert i menneskers samhandling, i komplekse sosiale kontekster.

Da jeg planla prosjektet høsten 2011, håpet jeg å komme i kontakt med et slags fedrefellesskap og undersøke hvordan identitet som far og mann ble skapt der. Jeg kom over prosjektet Papparingen som var en løst organisert samtalegruppe for fedre, som jeg siden fant ut var et prøveprosjekt som var lagt på is. Så lanserte Audun Lysbakken «pappagrupper» høsten 2011 (Nettavisen, 2011), og jeg så for meg at dette var noe jeg kunne undersøke. Det viste seg at disse ikke fantes når jeg startet feltarbeidet, de kom ikke i gang før mot slutten (Knudsen, 2012). Så da bestemte jeg meg, i samråd med veileder, å finne fedre med utgangspunkt i en helsestasjon.

Kathinka Frøystad beskriver hvordan byantropologer kan stå overfor flere valg enn landsbyantropologer når det gjelder deres «feltunivers» (2003, s. 45). Byers størrelse fordrer en større bevissthet rundt disse valgene enn i en landsby-setting, og ofte må byantropologer velge «med hensyn til hva, og hvor stort, deres feltunivers skal være» (Frøystad, 2003, s. 45). Hun holder frem tre prinsipper som kan definere valgene; tema, nettverk og geografi. Informanter velges på bakgrunn av en eller en kombinasjon av disse. For mitt felt er tema det overordnede prinsipp for utvalg av informanter; de måtte være fedre i permisjon. Samtidig var det formålstjenlig å plassere seg i et geografisk avgrenset område. Helsestasjonen som sted ble en møteplass mellom antropologen og informantene, et sted knyttet til temaet, på samme tid som den peker ut et geografisk område, bydelen.

Hva er så mitt feltunivers? Det er hverdagen til åtte middelklassemenn i permisjon, og deres barn og i noen grad barnas mødre. Det er hjemme hos dem, i nærmiljøet deres, på helsestasjonen, på aktiviteter som babysang og 'Åpen barnehage'. Feltuniverset formes av deres liv i en særegen periode av det. Denne oppgaven er basert på samvær med fedrene, noen mer enn andre.

Utvalg¹⁵

Forskningsspørsmålet for mitt feltarbeid var: hva gjør fedre i permisjon? I Norge fødes det rundt 60 000 barn hvert år (SSB, 2013a), så en undersøkelse av fedre må nødvendigvis spisses litt mer. Jeg var interessert i de fedrene som tok fødselspermisjon tilsvarende fedrekvoten eller mer, og som befant seg i Oslo. Jeg antok, ut fra tidligere undersøkelser, at dette ville være menn med høyere utdanning og som tilhører middelklassen. Fortsatt er kategorien ganske stor; i 2011 i Oslo ble det født 10 168 barn (Oslo Kommune, 2012b) og 7 305 menn tok ut foreldrepenger (NAV, 2012f). Jeg valgte å ta utgangspunkt i bydel Sagene, som er blant de bydelene det ble født flest barn i, med 876 barn i 2011 (Oslo Kommune, 2012b). I bydelen bor det 35 115 personer, og i hele Oslo er innbyggertallet 599 230 per 1.1.2012 (Oslo Kommune, 2012a).

Feltarbeidet startet i januar 2012. Jeg hadde vært i kontakt med helsestasjonen allerede høsten 2011, for å få vite mer om tilbudet og hvem som besøker den. Lederen kunne forsikre meg om at det var mange fedre som kom innom. De to første ukene av januar oppholdt jeg meg på helsestasjonen, og henvendte meg til menn med barn - enten før de gikk inn eller etterpå – og spurte om de var i permisjon og om de kunne tenke seg å snakke med meg. I tillegg hang jeg opp en lapp på oppslagstavlen, hvor jeg skrev at jeg ville finne ut av hvordan det er å være far i Norge og ba fedre i permisjon ta kontakt. Lappen var tabloid utformet, med «PAPPA?» i store bokstaver, for å skille seg ut fra mylderet av kjønnsnøytrale og ikke så kjønnsnøytrale lapper som henvendte seg hovedsakelig til mødre. Denne lappen hang jeg også opp på helsestasjonen i bydel St. Hanshaugen. Jeg opprettet også en tråd på internettforumet *Verdens beste pappa*¹⁶, hvor jeg oppfordret interesserte fedre i Oslo om å ta kontakt.

Ingen av fedrene som er med i dette prosjektet ble med etter direkte henvendelse fra min side. To fedre tok kontakt den andre uken og vi møttes første gang kort tid etter det. Mot slutten av januar fulgte jeg tre fedre på ukentlig basis. I begynnelsen av mars hadde jeg kontakt med til sammen åtte fedre, fem av dem tok kontakt på grunn av lappen. Én ble rekruttert gjennom en annen informant, én hadde svart på en direkte melding som jeg

¹⁵ Utvalget presenteres på et mer generelt grunnlag her. For en beskrivelse av de ulike familiene, se vedlegg.

¹⁶ Alle referanser til internettforum i det videre, er til dette.

sendte på et forum og én hadde blitt forespurt muntlig av en felles bekjent. De som kom til etter hvert gjorde at jeg fikk et passende antall fedre å følge under feltarbeidet, siden lengden på permisjonen strakk seg fra fedrekvotens tolv uker til tjueseks uker og noen av fedrene var ferdig i permisjon før feltarbeidet var over. Jeg anså det ikke som relevant å følge dem når de var tilbake på jobb igjen. Dette kunne gitt data om den vanlige hverdagen, og gitt en tykkere beskrivelse av livene deres, og styrket dataene, men ville vært vanskelig å gjennomføre rent praktisk.

Mitt fokus har vært tiden i permisjon og hva som skjer da. Jeg har ønsket å ta del i deres opplevelser av hverdagen, og det har jeg. Data om hverdagen etter kl. fem og innsikt i hva som foregår i familiebesøk eller innenfor samlivet, ville muligens styrket datagrunnlaget, men på den andre siden ville et krav om en slik tilgang gjort det vanskeligere å få tilgang. Jeg gjorde en avveining mellom størrelse på utvalg, tilgjengelighet og innsiktsdybde, og valgte å utføre mange dager i felt på samme måte, hvor jeg jobbet for å komme tettest mulig inn på hverdagen, fremfor å komme tettest mulig inn på personen.

Katrine Fangen skriver om «stedsdimensjonen» i gjennomføringen av et feltarbeid, at denne er relevant i forhold til informantene og «den kulturelle sammenhengen de samhandler innenfor, og de strukturelle begrensninger deres posisjon i samfunnet pålegger dem» (Fangen, 2004, s. 71). Det er et poeng i denne oppgaven at fedrene er posisjonert innenfor visse kontekster, som definerer deres handlingsrom. I så måte er forståelsen av interseksjonalitet som jeg legger til grunn viktig - personer forstår seg selv ut fra ulike forskjellsskapende kategorier og dette betinger handlingsrom. Derimot har jeg ikke komparative data, som kan tydeliggjøre forskjeller i handlingsbetingelser. Der det er mulig, støtter jeg meg på liknende arbeider for komparasjon.

Flere av disse mennene er en minoritet blant norske fedre. Flere av dem tar mer permisjon enn det som er vanlig og påkrevd (Bringedal & Lappegård, 2012; Grambo & Myklebø, 2009). Men de er *normale* i sin krets. Alle fedrene har studert minst tre år ved høgskole eller universitet, majoriteten har fem år eller mer, og de har alle jobber som krever en utdanningskompetanse. Alle mødrene var i full jobb, utenom én som hadde studiepermisjon. Dette er faktorer som plasserer dem i den norske *middelklassen* (Rugkåsa, 2012, s. 38; Stefansen, 2011, s. 18). Parene kan sies å være i samme periode av livet, om enn i ulike faser.

Noen har nettopp begynt å jobbe etter et lengre studieløp, de har fått barn og begynner å få mer faste rammer rundt tilværelsen. Tre av parene kjøpte sin første eller andre bolig mens far var i permisjon. Halvparten har jobbet en stund, har et barn fra før og har innarbeidet rutinene som følger med småbarnsfasen. To av andregangsfedrene holdt på med hyttekjøp, som er et vanlig neste steg.

Jeg har hatt ulik tilgang og ulikt omfang av samvær med hver av fedrene. De jeg har hatt mest kontakt med er også de som kommer mest til ordet. Data om alle fedrene danner konteksten rundt forståelsen av tolkningene mine, så selv om ikke alle fedrene eksplisitt blir gjort til eksempler, så bidrar de til valg av fokus og forståelsen som presenteres i oppgaven.

Såing og høsting av data

Overskriften er ment å peke på forskerens deltakelse i dataproduksjonen, fordi tilstedeværelse og deltakelse i feltet har påvirket dataene. Jeg følger Tor Halfdan Aase og Erik Fossåskaret i at feltarbeidet er produksjon av data, og at «samhandlingen forskeren går inn i under sitt feltarbeid, *formidler* mening og den *skaper* mening» (Aase & Fossåskaret, 2007, s. 41). Forfatterne foreslår at det kan kalles «deltakende konstruksjon» (2007, s. 41). Å velge fedre som tema impliserer at dette er noe å forske på. I dette ligger kanskje en antakelse om at å være far ikke er like «naturlig» som å være mor. Det er også et inntrykk som gis i medienes positive fremstilling av fedre som tar ansvar. Det som gjorde meg bevisst min fordom var arbeidet med dataene, da jeg reagerte på at fedrene sa at de hadde gått ut i permisjon fordi de hadde «lyst» til det. Jeg tenkte da at det var en indikator på at det å være far er mer frivillig enn å være mor. I ettertid seg jeg jo at det er *min* antakelse, jeg har ikke en gang spurt de to mødrene jeg intervjuet om hvorfor de gikk ut i permisjon, det har jeg tatt som en selvfølge. Mitt fokus har helt klart formet min forståelse av feltet, selv om jeg har prøvd å være åpen. Mine spørsmål har gitt retning til svar og tema som har blitt snakket om, og sikkert utelukket andre. Jeg har vært åpen for å delta i *fedrenes* hverdag, men det er min oppfatning av den som presenteres her.

Aase og Fossåskaret skriver at deltakende observasjon innebærer at forskeren «selv er en av de aktørene som han observerer» (2007, s. 32). De påpeker at oftest vil forskeren tilegne seg en lokalstatus samtidig som hun beholder en forskerstatus, og på den måten deltar hun og

kikker seg samtidig over skulderen. «Statusen blir halvt lokalt og halvt ad hoc etablert i den forstand at den ikke hører til i det sosiale systemets ordinære statusinventar» (Aase & Fossåskaret, 2007, s. 33). Jeg har ikke barn så statusen forelder er ikke tilgjengelig. Dette opplever jeg som et fortrinn, det gir en distanse til fenomenet og et blikk utenfra, i et felt som ligger nært opp mot mitt eget liv. Samtidig kan jeg ikke fullt ut forstå hva det å bli forelder innebærer.

Jeg jobbet for å få til deltakende observasjon og har deltatt i aktiviteter når det var mulig. Oftest har vi vært hjemme, far, barn og jeg. I så måte har jeg mer vært en observatør, da jeg ikke har tatt del i omsorgsarbeidet eller tatt på meg oppgaver i forhold til barnet eller husarbeidet. I de tilfeller hvor vi har møtt venner har jeg deltatt som en bekjent, men jeg har vært åpen om at jeg har forsket. De fleste har ikke hengt seg opp i det, det har heller ført til interessante samtaler om permisjon og det å være forelder. Når vi var på arrangementer, så deltok jeg så langt det lot seg gjøre; jeg var med på sangstund, satt på gulvet og lekte med barna og snakket med de voksne. Da ble jeg mer som en venn eller tante, som sitter litt mer tilbakelent, men var den som fedrene kjente best i situasjonen. Ved å være til stede har jeg kjent på rytmen i dagen, opplevd frustrasjon over barn som ikke vil sove, moret meg over morsomme hendelser og kjedet meg. Dette er opplevelser som jeg har delt med fedrene, og i så måte har jeg deltatt i permisjonstiden.

Feltnotater prøvde jeg å skrive samme dag. Jeg ville ha en tykkest mulig beskrivelse av hvordan dagen hadde vært, hva vi gjorde og snakket om, og dette fikk jeg til best samme dag. Jeg tok ikke notater mens jeg var med fedrene, da dette følte unaturlig og gjorde med ufokusert. I og med at feltnotatene, som jeg gledet meg til å skrive før feltarbeidet, tok lang tid, ble det til at jeg noen ganger måtte skrive opp stikkord, og fortsette seinere. Noen hendelser ble ikke skrevet ned en gang. Under skrivearbeidet har det gledelig nok dukket opp det Roger Sanjek kaller «head notes» (Sanjek, 1990, s. 93), som har supplert feltnotatene. Det som gjengis i denne oppgaven, er i hovedsak fra feltnotatene og fra intervju. De ulike dataene er markert: Gjengivelse av lengre empiri fra feltnotater er kursivert i teksten. Der hvor jeg mener å ha ordrett hva informanter har sagt, har jeg brukt anførselstegn. Sitat fra intervju markeres med innrykk og enkel linjeavstand, eller anførselstegn ved kortere sitat i den løpende teksten.

Jeg utførte innledende intervjuer med noen informanter, og et avsluttende intervju med samtlige fedre og to mødre. Noen fedre inviterte meg hjem og inn i hverdagen allerede første møtet, og da benyttet jeg anledningen til å etablere relasjonen på en mer uformell note, som var den relasjonen jeg ville ha og som jeg tenkte ga meg best tilgang. Det innledende intervjuet ble en uforpliktende måte å presentere fokus for prosjektet og meg selv til de som var nysgjerrige men som nølte mer med å si ja til å være med. Ingen av de jeg intervjuet først, sa nei til å være med.

Intervjuene har blitt tatt opp på digital opptaker, utenom to av de fire innledende intervjuene. Når jeg har transkribert, har jeg tatt med alle pauser og brudd i setninger, som «eh» og pause markert med '...'. Der dette er relevant for å vise en forvirring i uttalelsen, har jeg latt dette bli værende i gjengivelsen i oppgaven. Jeg har utelatt «mhm» fra min side og har kortet ned utsagn, ved å redigere bort ord eller bruddstykker som forlenger teksten uten å tilføre ytterligere mening. Dette markeres med (...).

Det avsluttende intervjuet var ni forberedte spørsmål og jeg fulgte en ustrukturert intervjustil, hvor spørsmålene var utgangspunkt for å snakke videre om andre ting som dukket opp i svarene. Det var noe overlapp mellom spørsmålene i første og siste intervju, slik at alle informantene har blitt stilt omtrent de samme spørsmålene. I tillegg har jeg hatt mange «feltsamtaler» (Aase og Fossåskaret, s. 30) som ikke har vært forberedt, men som har utspilt seg ved spisebordet og på trilletur. Det er feltsamtalene jeg har fått mest ut av, da de kom ut av hverdagssituasjoner og samhandlingen med far og barn. De steder hvor det er overlapp mellom tema i feltsamtaler og intervju gjengir jeg sitater fra intervju, fordi disse gjengir med fedrenes egne ord hva som har blitt snakket om.

Å samtykke til en relasjon

Fokus på permisjonsordningen i Norge, gir umiddelbart assosiasjoner til likestillingspolitikk, i og med at dette er en så sentral del av nasjonens selvilde. I intervjusituasjonen var spørsmålene knyttet til tema som farsrollen, maskulinitet, likestilling og å delta i prosjektet. Svarene jeg fikk, må ses ut fra konteksten de ble gitt i – fedrene hadde bevissthet om det likestillingspolitiske aspektet ved permisjonen og tolket trolig prosjektet som en undersøkelse av likestilling og farsrollen. En informant sa for eksempel i respons på spørsmål om

fedrekvoteordningen at han hadde tenkt jeg kom til å spørre om dét og forberedt seg. Samtlige fedre og de to mødrene jeg intervjuet, har gitt samtykke skriftlig. Jeg utformet et skriv med informasjon om prosjektet og hva mitt fokus var¹⁷, og opplevde at dette for noen av fedrene formet deres ideer om prosjektet og hva som kunne være relevant for meg å delta i.

Det er umulig å vite nøyaktig hva informantene tenkte var mitt prosjekt og hva de var med på. Kommunikasjon er innkoding og avkoding av budskap, og enn hvor mye avsender prøver, så kan hun ikke vite sikkert hvordan budskapet forstås. For min del endret prosjektet seg underveis, og med unntak av en informant snakket jeg ikke mye med dem om hva prosjektet var – skulle bli - utover informasjonen om samtykke. Dette er ikke å si at jeg ikke var åpen for spørsmål, hvis de kom prøvde jeg å gi svar som stemte med hvordan jeg så prosjektet på det tidspunktet. Problemstillingen er fortsatt den samme, selv om dataene jeg sitter med nå er annerledes enn de jeg trodde jeg skulle finne. Alle deltakerne er anonymisert, og i så måte er samtykket vedlikeholdt.

Selvpresentasjon og roller - mellom den gode tone og det kritiske blikk

Informantenes selvpresentasjon påvirker tilgangen. Oftest var det fedrene som inviterte meg hjem til dem og med på aktiviteter som de mente passet for seg, og for meg. Jeg inviterte også meg selv med på ting som jeg tenkte kunne være interessant, som kveldsstell og helsestasjonsbesøk, men for det meste valgte jeg fra et redigert tilbudt. Dette tilbudet ble utvidet ettersom jeg ble bedre kjent med fedrene, men min rolle i feltarbeidet var stort sett en gjesterolle, å være en omgjengelig forskerspire på besøk. Jeg oppfattet alle informantene som bevisst at jeg forsket, og selv om jeg fikk en vennskapelig tone med flere, kan jeg ikke kalle dem venner. Ikke fordi vi ikke kunne vært venner, men fordi deler av konteksten rundt relasjonen har vært spesifisert på et samtykke-skriv.

¹⁷ Skrivet er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, NSD. Dette ga info om mitt fokus – maskulinitet, permisjon og likestilling - og informasjon om at dataene skulle behandles konfidensielt og hva deltakelse innebar. Personer jeg traff gjennom fedrene, informerte jeg muntlig om hva jeg holdt på med.

Andre roller har også vært tilgjengelig, som venn, assistent og novise. Jeg har bistått på tur til Ikea og vært en ekstra hånd eller et øye overfor barnet hvis fedrene har trengt det. Noen av fedrene inntok rollen som en veileder eller en med mer livserfaring, og ga råd om boligmarked og karriere. Når fedrene presenterte meg for andre, kunne de si «hun er med meg» uten videre presisering, eller forklare at jeg forsket, og gjorde da gjerne et morsomt poeng ut av at de ble forsket på. En episode fra henting i barnehagen kan illustrere hvordan det overfor enkelte kunne være vanskelig å forklare hva jeg gjorde: Vi skal hente Anja, Jonas eldste barn, i barnehagen. Det er masse barn ute og leker. En liten jente fester grep om vognen til Vetle og gir ikke slipp når Jonas triller videre. Hun spør hvem jeg er, jeg nøler med å svare. Jonas sier: «hun er .. en .. student». Han snur seg mot meg og sier «jeg vet ikke hva jeg skal si» overveldet av spørsmålet og aktivitetsnivået.

Hvilke roller som har vært tilgjengelig for meg, handler også om min posisjonering. Jeg kommer inn i livene deres som en ung kvinne og universitetsstudent, som vil undersøke fedrekvoten, og stiller spørsmål om likestilling og maskulinitet. Jeg vil tro fedrene oppfattet meg som positiv til likestilling, som jeg er. Jeg la verken vekt på eller prøvde å skjule min holdning til likestilling og fedrekvoten, men jeg vil anta at det var forståelig ut fra min kontekst og mine spørsmål. Som Stewart påpeker, utføres deltakende observasjon med verktøyet «the ethnographer's own inquiring experience, in joint, emergent exploration with people» (Stewart, 1998, s. 6).

Å være «på samme side» ble et middel for å få tillit i relasjonen, og kan ha svekket den kritiske sansen. Jeg har vært nysgjerrig på informantene og har hatt lyst til å få tilgang. Jeg har også hatt lyst til å bli likt, og relasjonen har vært vennskapelig. Jeg har ikke opplevd at det at jeg er kvinne har hatt noe å si. Andre aspekter enn kjønn har heller hindret meg i å kunne være med, som dårlige ski-ferdigheter og fraværet av et barn. Men ingen av disse har hindret tilgangen min i stor grad.

Når jeg har spurt informantene om deres holdninger til likestilling mellom kjønnene, har jeg antatt at definisjonen av dette er rett fram. Det er det vi driver med i Norge, like rettigheter og muligheter for kvinner og menn. Men, når det kommer til privatlivet og egen opplevelse av å være likestilt, hva er det? Hva legger informantene i å leve i likestilte forhold? Jeg har spurt dem om deres holdning, og alle har sagt at likestilling er viktig, men jeg har ikke riktig

fått klarhet i hva informantene legger i begrepet. Det er i stor grad noe som undersøkes i oppgaven og noe jeg søker å beskrive. Mitt inntrykk er at parene har dette som et av flere ideal for parforholdet, at den andre skal ha like muligheter som en selv.

Å studere i kjente omgivelser

Prosjektet har hatt aspekter av det som kalles «study-up». Begrepet ble festet av Laura Nader og skulle beskrive det å studere de med makt, fremfor dem makten undertrykker (Nader, 1982 i Lie, 2012, s. 160). Jeg har ikke studert en maktelite, men som Gullestad viser er middelklassens verdier kulturelt hegemonisk i samfunnet vårt (2012, s. 38). Samtidig er jeg selv en del av middelklassen, og derfor kan kanskje feltarbeidet karakteriseres som å studere bortover. Informantene har fullført høyere utdanning og har mer livserfaring enn meg, så om de ikke er over, er de noen steg foran meg. En informant som hadde erfaring med forskning, sa etter at en venn av han hadde servert et gullkorn, at jeg måtte spørre han om å få det. Å ha informanter som er bevisst de forskningsetiske regler, gjorde at jeg ble mer bevisst min egen fremtoning som forsker og person, og de etiske implikasjonene.

Det skjedde flere ganger at informanter spurte om ting vi gjorde og snakket om var relevante eller var interessante for meg, for prosjektet. En informant spurte meg ved kjøkkenbordet «var det maskulinitet vi skulle snakke om?» og så fulgte en samtale hvor han fortalte at han mente det var flere måter å være mann på, som er en uttalelse i tråd med en sentral teori i maskulinitetsstudier (Connell, 2005). Denne informanten var utdannet lege, så han var trolig ikke kjent med denne teorien spesielt, men dette peker mot et aspekt ved forskning i eget samfunn, hvor skillet mellom emiske og etiske begreper kan overlappe eller videreutvikles (Lie, 2012, s. 162). Legens innstilling tyder på en bevissthet omkring det å bli forsket på og hva forskningen skulle bli til. Det har kanskje også bidratt til at han og muligens andre har redigert informasjon til å passe til det de anså som mitt behov.

At jeg har vært «hjemme» under feltarbeidet har bidratt til en nærhet til feltet som sted. Madden beskriver hvordan begrepet «home» blir brukt ulikt av antropologer, både som et mål for feltarbeidet - å være så kjent at du kan gå for en innfødt - og som motparten til antropologiens tradisjonelle fjerne studiested (Madden, 2010, s. 46). Å gjøre feltarbeid i byen jeg bor i kan kalles å gjøre feltarbeid hjemme. Det er hjemme i den forstand at jeg bor

hjemme hos meg selv og har med meg mine rutiner under tiden jeg utfører feltarbeidet, men ikke *samtidig* som jeg er på feltarbeid. I feltet er jeg deltaker i andres liv, andres hjem og andres nærmiljø. Dette kan overlappe med mitt eget, vi har vært på steder hvor jeg også pleier å gå, og Oslo er ikke ukjent. Derimot var bleieskift, babysang, babygrøt og det å være hjemme på dagtid med småbarn noe helt nytt.

Nærhet til feltet er både en fordel og en utfordring. Fordelen ligger i at samfunnsforholdene allerede er kjent, jeg trengte ikke bruke mye tid på å knekke koden for oppførsel og har hatt tilgang til, iallfall deler av, konteksten for feltet mesteparten av mitt liv. Noen hendelser underveis i feltarbeidet, ga meg et perspektiv på velferdsstaten Norge utenfra, og har bidratt til å eksotisere feltet. Kulturell kompetanse har også gitt andre utslag; i feltsituasjonen har jeg tidvis følt meg underlagt hybridformer av høflighet. I iveren etter å være en veloppdragen antropolog har jeg tidvis vært beskjeden og ikke gått nærmere innpå ting som jeg har oppfattet som private. Dette kan ha hindret meg i å få data. Andre ganger, for å skape en fortrolig situasjon og gi uttrykk for at jeg er komfortabel og i håp om en slags smitteeffekt, har jeg vært underlig avslappet; jeg har funnet meg til rette i sofaen, plukket i avisbunken og «følt meg som hjemme». Det å knekke koden for feltsituasjonen er ikke nødvendigvis det samme som å kjenne til konteksten for feltarbeidet.

II - Posisjonerte foreldreskap

I dette kapittelet vil jeg vise hvordan foreldrepraksiser, og da særlig farspraksiser, er knyttet til forståelser av kjønn. Disse er i stor grad basert på oppfatninger av forskjeller mellom kjønnene, men også på en oppfatning av forskjeller mellom personer i ulike deler av samfunnet. Ved å bruke et perspektiv på forskjeller, slik det fremsettes av Moore (1994), viser jeg hvordan subjekter posisjonerer seg i diskurser, i forhold til kjønn og sosioøkonomiske faktorer, og hvordan kjønnsidentiteter som maskulinitet representeres av informantene og i det norske samfunn. I lys av empiri om reaksjoner på fedrenes valg, vil jeg vise hvordan arbeidet står sentralt i en utforming av maskulinitet. Fedrene vektlegger viktigheten av faderskapet og likestilling, og utfordrer med dette en oppfatning om menn som uunnværlige i arbeidslivet.

I dette kapittelet vil jeg bruke Moores teoretiseringer omkring forskjell som meningsgivende for identiteten (Moore, 1994). Jeg ser på kjønnsidentitet, i tråd med Moore, som subjektiviteter som konstitueres gjennom subjektposisjoner i ulike diskurser. Jeg bygger også på Connells (2005) teori om maskuliniteter. Denne har hatt stor innflytelse i måten å forstå mannlig kjønnsidentitet på og er en nyttig innfallsvinkel, som bygger opp under en forståelse av ulik fordeling av makt også mellom menn. Jeg bruker ikke Connells teori om hegemonisk maskulinitet og dens relasjoner til andre eksplisitt, da mitt materiale ikke gir grunnlag for dette.

Kropp og kjønn

Vi forstår oss selv som kjønnete, og disse forståelsene er sosialt betinget. Kjønn markeres på sosialt forståelige måter og det oppleves som en relevant forskjell. Kategoriens viktighet blir kanskje særlig tydelig når det gjelder spedbarn: spørsmålet om hvilket kjønn det er sier lite og mye på samme tid, da spedbarn har like behov uavhengig av kjønn, men kjønn betyr noe for hvordan vi forholder oss til dem, i alt fra klær til forventninger. Flere av fedrene var opptatt av at barnet ikke skulle gå i klær som hadde typiske jente- eller guttefarger, men hvis andre kommenterte «for en fin gutt!» til en av jentene som ikke var kledd i typiske

jentefarger, som rosa, var fedrene raske med å korrigere og personen kunne beklage seg og gjerne si noe med referanse til klærne. Fedrenes forståelser av barnets kjønn er i første omgang basert på barnas kjønnsorganer. Disse utløser sosiale ideer og forventninger og definerer måten vi forholder oss til dem som individer, med bakgrunn i en forståelse av at de skal målbære visse sosiale kvaliteter som vi kaller kvinnelig eller mannlig. Dette er noe som varierer kulturelt, sosialt og historisk (Moore, 1994, s. 18).

Moore (1994) og Connell (2005) har begge forståelser av kjønn som understreker det sosiale aspektet, samtidig som de vektlegger kroppens betydning for individet. Connell legger vekt på kroppens skapende kraft: Kroppslig praksis er med på å skape den virkeligheten vi er del av (2005, s. 65). Hun bruker begrepet «body-reflexive practices» om hvordan kroppslige erfaringer kan gi retning til handlinger og identitet, samtidig som de er innhyllt i en struktur av sosiale relasjoner, preget av makt og gjenstridighet (Connell, 2005, s. 65).

I foreldreskapet blir kroppen et utgangspunkt for foreldrenes selvforståelse og identitet, særlig i forbindelse med svangerskap og fødsel, og den feminine, kroppslige praksisen amming. Bjarne Vandeskog bemerker at studier av måter å være foreldre på egner seg godt for studier av kjønn, siden

[å] være forelder er noe av det nærmeste man kommer sosiale kategorier definert som kjønn med referanse til kropp og biologi, og det er svært vanlig å oppfatte fedres og mødres ulike måter å oppføre seg på som foreldre som genererte av kjønn (Vandeskog, 2007, s. 154).

Forståelsen av kroppen som kjønnnet er grunnleggende i den vestlige forståelsen av individer. Men mødre og fedre er også kjønnede posisjoner, og på den måten plassert i en relasjon preget av ulikhet. Den rødgrønne regjeringens likestillingspolitikk legger vekt på at foreldre skal ha like muligheter i foreldreskapet og ha en jevnere ansvarsfordeling (BLD, 2012). Det er ikke et ønske om at far skal bli som mor, eller omvendt, men at de to posisjonene skal stå i en mer likestilt relasjon. I diskurser om foreldre i Norge, representeres fedre og mødre ulikt som omsorgspersoner, med henvisning til kjønn.

Kjønnsidentitet

Kjønnsidentitet er et begrep som søker å forklare hvordan den enkelte person forholder seg til kjønn som en kategori for forskjell, i henhold til de kulturelle og sosiale forventninger i en

gitt kontekst (Moore, 1994, s. 53). Begrepet søker å forene individ og det sosiale, og forklare hvordan disse står i relasjon til hverandre. Kjønnssidentitet står i relasjon til diskurser om kjønn, «between gender as it is lived and gender as it is construed» (1994, s. 50). I det sosiale ligger tolkningsrammer for personers kjønnssidentitet, og påvirker hvordan personer lever ut sitt kjønn, som en form for maskulinitet eller femininitet. Moore vektlegger at like viktig som å forklare hvordan motstand og endring foregår, er det å kunne forklare *etterlevelse* av de kulturelle modellene (1994, s. 49). Det er en vekselvirkning mellom sosiale representasjoner av kjønn og den enkeltes subjektive konstruksjon av kjønnssidentitet, der de to påvirker hverandre. Som Connell understreker, utformes ikke kjønnssidentitet på én måte for menn, eller for kvinner, men det finnes flere måter å være mann og kvinne på. Dette avhenger av posisjon i samfunnet: Ulike kvaliteter konnoterer mannlig for en akademiker enn for en snekker.

Moore argumenterer for at antropologien trenger en teori om *subjektet* for å forstå hvordan kjønnssidentitet utformes, subjektivt og sosialt. Tidligere har kjønnssidentitet blitt forklart som resultatet av eksponering for en kultur og etterlevelse av dennes normative idealer. Eller verre, resultat av biologiske disposisjoner (Moore, 1994, s. 54). Moore ser til post-strukturalistiske teorier om subjektet, hvor diskurser og diskursive praksiser tilbyr *subjektposisjoner* for individet å tre inn og ut av. Individer kan og vil innta ulike subjektposisjoner i ulike diskurser og sosiale praksiser (Moore, 1994, s. 55), og blir som følge av dette konstituert som subjekter, gjennom ulike diskurser og *posisjoneringer*.

Når det finnes flere ulike diskurser om kjønn ordnes de hierarkisk, og dette kan virke innenfor diskurser om hvert av kjønnene, slik at for eksempel ulike maskuliniteter vurderes som mer og mindre mannlige og dermed mindre eller mer kvinnelige (Moore, 1994, s. 60). Noen diskurser har mer «sosial sanksjon» (Moore, 1994, s. 4, min oversettelse), som for eksempel de som tas opp i politikk og medier som reklame, film og tv. I tillegg til at diskurser er strukturert omkring forskjeller mellom kjønnene, så krysses disse med de andre differensieringsmekanismene etnisitet, klasse, seksualitet og religion, og dette utgjør flerfoldige subjektposisjoner innenfor enhver diskurs (Moore, 1994, s. 57). For eksempel beskriver Gullestad hvordan noen praksiser og trekk ble oppfattet som maskuline i det arbeiderklasse miljøet hun studerte, og hvordan disse var noe ulike fra det som ble oppfattet

som maskulint i akademikermiljøet, eller middelklassen, hun selv kom fra (Gullestad, 1984, s. 285-290).

Et utdrag fra et intervju med Jon kan illustrere opplevelse av kjønnsidentitet. Jon er 43 år og gift med Agnes. Han har lederansvar i et meglerfirma, og Agnes har en stilling tilsvarende Jons, i samme bransje. De har adoptert, Henrik er 1,5 år gammel, og de har valgt å dele permisjonen i to like store perioder. Utsagnet kom i forbindelse med det avsluttende intervjuet. Vi sitter ved kjøkkenbordet hjemme hos Jon. Han har lagt Henrik til å sove, og har smurt seg noen skiver til lunsj. Jeg ber ham snakke litt om hvordan han opplever det å være mann:

J: Nei altså, det å være mann er helt naturlig for meg, hehe, det er jo greit. Men man får jo prøvd den litt når man gjør et valg om å være hjemme med omsorg for et barn og ... ha hovedrollen i et hus. Da får man jo kjenne litt på 'hvor ligger maskuliniteten min?'.

I: Men føler du at de er i konflikt?

J: De er i konflikt, man blir utfordret på det, det er helt klart. Og, samtidig så har jeg vel også sagt til deg at den som får føle mest på det, det er kona mi. Det at hun 'gir fra seg', for det er sånn det blir omtalt, 'er du ikke hjemme', 'er det far som', 'hvorfor så mye'... Og jeg tror hun kjenner mye mer på sin femininitet enn jeg, altså hun blir konfrontert med det da, direkte eller indirekte, i større grad enn jeg som mann. Men ja, jeg kjenner på det som mann.

Det er to ting i dette utdraget jeg vil bemerke. For det første viser det at selv om det er «naturlig» for Jon å være mann, så føles det ikke tilsvarende naturlig å være hjemme. Han opplever en motsetning i det å være hjemme så lenge og å skulle være en mann, han famler etter maskuliniteten i praksisen i hjemmet. Og det er ikke fordi Jon ikke er komfortabel med å være hjemme, han fremsto veldig trygg sammen med Henrik og med husarbeid; de dagene jeg var hjemme hos dem holdt han stort sett på med en form for husarbeid, enten det var oppvasken, å lage middag eller vaske bad, og han hadde tilsynelatende full kontroll på hva som var hvor. Han var ikke fremmed for husarbeid, noe han også presiserte i hvordan han og Agnes fordelte oppgaver i hjemmet. Likevel føler han at det å være hjemme utfordrer maskuliniteten, det passer ikke helt inn. Da er det noe annet enn Jons vurdering av seg selv som kommer inn, måten maskulinitet representeres og vurderes i det sosiale.

For det andre viser utsagnet en relasjon mellom kjønnsidentitet og arbeidsdeling. Ifølge Jon er det ikke han som kjenner mest på det at han er hjemme, det er kona Agnes, gjennom reaksjonene hun får på at hun er i arbeid. Forventningene til kvinner som mødre er at de skal ta seg av barnet, og i begynnelsen mer enn fedre, på grunn av amming og dens posisjon i norsk barneomsorg (Ellingsæter, 2005a). I dette tilfellet er ikke amming mulig eller nødvendig, så det er kun den sosiale forventningen som gjenstår som en faktor. Dette tyder på at forestillingene om moderskapet som primært i barneomsorgen sitter dypt, og viser de kollektive dimensjonene av kjønnsidentiteten og måten den konstrueres. Samspillet mellom forventningene og personers utforming kan karakteriseres av motstand eller etterfølgelse, ifølge Moore (1994, s. 49-50), og for Jon og Agnes er det motstand som preger deres posisjoner.

I like stor grad som individer konstituerer sin *selvrepresentasjon* som kjønn gjennom ulike diskurser, så vil de samme individene til tider bli bedt om å spille ut noen av disse subjektposisjonene. For eksempel forventes det at en norsk mann som har blitt far tar to uker pappapermisjon etter fødselen og er til stede for mor og barn. Hvis han ikke gjør det sanksjoneres det og han vil anses som en dårlig far ved å være fraværende. På denne måten konstrueres subjekt og sosial praksis i regi av et sett konkurrerende diskurser om hva det vil si å være kvinne og mann (Moore, 1994, s. 56). Utøvelsen av en kjønn subjektposisjon blir konstituerende for en opplevelse av kjønn og kjønnsforskjell, selv når individer yter motstand, som Jon, eller ikke blir akseptert i disse posisjonene. Opplevelsen av konflikt, eller flerfoldige subjektiviteter, håndteres i en subjektiv opplevelse av identitet, den fysiske opplevelsen som et kroppsliggjort subjekt med en historisk kontinuitet (Moore, 1994, s. 55). Individers selvrepresentasjon er resultatet av subjektets arbeid for å skape en enhetlig opplevelse av de flerfoldige subjektivitetene.

I lys av dette perspektivet kan Jon, og de andre fedrene i prosjektet, ses som posisjonert i diskurser, med motstridende subjektiviteter. Lis Højgaard har påpekt at menns kjønnsidentitet påvirkes av flere diskurser, hvor seksualiteten og arbeidet er blant de dominerende idealene, mens faderskapet er mindre sentralt (1997, s. 249). Det kan innvendes at det har skjedd endringer i diskurser om faderskapet siden Højgaards artikkel i 1997, særlig i de skandinaviske landene som hun beskriver. Bruken av fedrekvoten og menns tilpasning til stadig lengre permisjonsperioder kan tyde på at det, for menn, er mer akseptert

å være hjemme med barn. Men kan det forklares med endringer i oppfattelsen av hva som er maskulint? Kan det ikke like gjerne forklares som en innordning etter forholdene - hva som er praktisk, i forhold til økonomi, arbeid og omsorg - i og med at fedre må ta permisjon, hvis ikke forsvinner den?

Forventninger

At faderskapet har en mer sentral posisjon i utformingen av en maskulin identitet, er i tråd med hva Brandth og Kvande (2003) fant i sin undersøkelse. De kom til at det ikke er noen svekkelse i koblingen mellom lønnsarbeid og mannlig identitet, og at denne relasjonen fortsatt er konstituerende for en hegemonisk maskulinitet (Brandth & Kvande, 2003, s. 205). Samtidig fant de en styrking av faderskapet som ideal for en mannlig identitet; det farsidealet som har en kulturelt hegemonisk posisjon er «den nærværende far» (Brandth & Kvande, 2003, s. 204). Men hva innebærer det å være en nærværende far? Brandth og Kvande finner at det innebærer ulike definisjoner av nærvær, fra å være fysisk til stede og bruke tid, til å bli kjent med og ta del i omsorgsarbeidet (2003, s. 204). Og her kommer et paradoks til syne, ifølge forfatterne: Fedrene har et ideal om å være nærværende, som de mener de lever opp til, selv om de jobber mye. Hva de ulike fedrene legger i å være nærværende varierer individuelt, og det å jobbe ses ikke på som fravær (Brandth & Kvande, 2003, s. 205). Det er altså mye frihet i hvordan den enkelte kan utforme faderskapet, og dette står i kontrast til hvilke forventninger som stilles til moderskapet. Går vi tilbake til Jon og Agnes, så ser vi at reaksjonene knyttet til deres felles valg om å fordele permisjonen likt mellom seg, får negative sanksjoner for henne. Jons opplevelse er en av et misforhold mellom det å være mann og det å være hjemme. Forskjellen i reaksjonen finner vi i de ulike forventningene til moderskap og faderskap.

Trine Annfelt (2008) har undersøkt hvilke representasjoner av fedre som finnes i norske politiske dokumenter fra 1950 fram til årtusenskiftet. Hun finner at det i hele perioden har vært en forståelse av far som viktig for barnet, men forståelsen av «*hva* en far er og *hvorfor* far er viktig» har variert (Annfelt, 2008, s. 43). Annfelt skriver at det opp mot tusenårsskiftet er flere ulike representasjoner av far i dokumentene, men så endrer det seg til kun én representasjon. Hun kaller denne representasjonen for «far som viktigere enn før antatt»

(2008, s. 49) og dette kobles til fars tilstedeværelse som en positiv innvirkning på barna, som noe som fører til mindre vold, mindre risiko for atferdsproblemer og rusmisbruk. Det interessante er at det er ikke det far *gjør* som er grunnlaget for at han framstilles som viktig, det er far som *fenomen* som er det viktige (Annfelt, 2008, s. 50).

Politisk enighet om en slik representasjon gjør at den blir hegemonisk og «diskursivt nokså enerådende» og fremstår på den måten «som naturlig og sann og har dermed stor sannsynlighet for å bli den tolkningsrammen aktørene legger til grunn» (Annfelt, 2008, s. 50). Aktørene blir i denne sammenheng de som forholder seg til politiske dokumenter og lovverket, som både er ansatte i det offentlige og foreldre. Når far blir et gode i seg selv, blir ikke det viktige å stille krav til hvordan far skal være. Annfelt hevder at når det å *ha* en far er det viktigste, så fører det til en essensialisering på linje med essensialiseringen av mor i fortrinnsretten til barnet ved skilsmisse, som likestillingspolitikken har søkt å endre på (Annfelt, 2008, s. 53).

At far kan oppfattes som et gode i seg selv, var noe flere av fedrene fortalte om. Reaksjoner på at de tok permisjon hadde blitt møtt nesten utelukkende positivt, av arbeidsgiver og venner. Noen bemerket at enkelte venner ikke ville gjort det samme selv, men det var ingen fordømmelse av valget deres. I det følgende utsagnet fra Stian, en 32 år gammel førstegangsfar og psykolog, forteller han om hvordan han opplever det å være far i forhold til omgivelsene:

S: [...] På en måte tenker jeg at det kan være enklere å være pappa enn å være mamma, da. Ikke bare av den grunn at man tradisjonelt sett kanskje, at mor har mer med ungen å gjøre, med amminga, fødsel selvfølgelig og alt mulig, i tillegg så er det påkrevd at en kanskje gjør litt mer enn halvparten òg, ofte mye mer, i en sånn, den dynamikken som oppstår i et forhold, selv om en er opptatt av at en skal hjelpe til blir det ofte hun som gjør mest. Men ikke bare det, jeg tenker òg at det er så mye mindre krav da, det skal så mye mindre til før jeg får masse 'goodwill' for det jeg gjør, enn det skal for å være mor. (...) jeg opplever liksom stadig vekk at jeg får kommentarer, hyggelige kommentarer fra folk, folk som liksom prater til Erik gjerne, hvis vi sitter på t-banen og sånt, det skjer mye oftere med meg enn det skjer med Ingvild når hun er ute med Erik, aleine.

I: Du er mer en attraksjon....?

S: Ja, jeg tror det, opplever det sånn egentlig. [...] det gjelder jo òg i forhold til egne foreldre, familie og sånn, så.. Jeg tror Ingvild opplever det

vanskeligere overfor sin mor å liksom vise at hun gjør en god nok jobb som mamma enn jeg opplever det, overfor både Ingvilds mor og min egen mor, eller, ja. Det har sikkert litt med å gjøre med at begge våre mødre har vokst opp med fedre som gjorde mye mindre, så, når jeg da både passer Erik og henger opp lamper og skifter dekk på bilen, så blir det liksom mer enn godt nok, hehehe.

Stian forteller hvordan han opplever forventningene til seg selv og samboeren som ulike. Disse forventningene baserer seg på oppfatninger av kjønn, for det er ingen forskjell i kompetanse eller erfaring mellom han og Ingvild som tilsier at hun skal få ting bedre til. At Stian er utdannet psykolog kan bety at han har mer kunnskap om barns utvikling og behov. Og han ga uttrykk for en mer kompleks forståelse av situasjonen til sønnen Erik, som var født tre måneder for tidlig, uten at det betyr at Ingvild forstod mindre. Begge har lest bøker om barneoppdragelse og hva man kan forvente, i tillegg til den ekstra oppfølgingen som følger med prematur fødsel. Stian bemerket at Ingvild kanskje var en smule mer interessert i denne typen informasjon, hun var blant annet aktiv på et internettforum for foreldre og fortalte at hun var opptatt av tilknytningsomsorg¹⁸, som er en modell for foreldreskap.

Stian forklarer forskjellen i måten han og Ingvild blir møtt på, med at mor «tradisjonelt sett har mer med ungen å gjøre». Stian viser her til en oppfatning om moderskap hvor det fremstilles som mer knyttet til biologi gjennom svangerskapet og forventes at mor er hjemme. Dermed behøver ikke mødre å anerkjennes eller motiveres på samme måte som fedre har blitt fremstilt til å måtte. At mor bruker mer tid med barnet er «naturlig» siden hun har båret det frem, gjennomgått en fødsel og ammer, en intim praksis som danner et spesielt bånd mellom mor og barn, særlig for barnet – det er maten, overlevelse. Anerkjennelsen av denne praksisen, som særlig kvinnelig, behøver ikke få utslag i den store ulikheten mellom krav til mødre og fedre.

Forskjeller innad

Avhengig av hvilke differensieringsmekanismer som er gjeldende for personer vil altså personers opplevelse av kjønnsidentiteten og posisjoneringen i diskurser variere. Moore understreker flere ganger at det å gå inn i en subjektposisjon ikke kan ses på som et fritt valg. Ulike posisjoner gir ulike muligheter for handling, og alle posisjoner er ikke åpent

¹⁸ Se for eksempel nettsiden «Tilknytningsomsorg» (Tilknytningsomsorg, 2012)

tilgjengelige (Moore, 1994, s. 65). Kjønnssidentiteten for mennene i dette prosjektet, som en bestemt gruppe menn – høyt utdannete, urbane, hvite, med tilhørighet i middelklassen – konstitueres av ulike diskurser, som konkurrerer og skifter i å posisjonere subjektene. En tilnærming hvor flere diskurser er med og påvirker kjønnssidentiteten viser hvordan det innenfor et samfunn kan finnes variasjon i kjønnsuttrykk (1994, s. 55).

Jeg oppfattet Stian som særlig bevisst at han var situert: «[...] i vår krets av samfunnet, i det moderne, urbane familielivet så skal på en måte pappaen hjelpe til like mye da». Stian opplevde at det er forventninger om hvordan han skal engasjere seg. Den uttalte identifikasjonen med det «urbane, moderne, høyt utdannete» plasserer ham inn i en gruppe og skaper avstand til andre. Han nyanserer fremstillingen av sin praksis som ikke noe alle gjør og som ikke forventes av alle menn. Samboeren Ingvild fortalte hvordan oppholdet på sykehuset etter fødselen, hvor de delte rom med andre, hadde gjort dem bevisst på at de til vanlig pleide å omgås folk som var veldig like seg selv. I enkelte bydeler i Oslo kan en få inntrykk av, bare ut fra å observere, at det er veldig mange fedre som tar permisjon og går med barn i bæresele og er nærværende fedre. Stian plasserte sin praksis innenfor et sted, Oslo, og innenfor en gruppe av befolkningen, middelklassen.

Gutmann viser, fra feltarbeid i Mexico City, hvordan menns holdninger til barneomsorg også formes av sosioøkonomiske forhold (1996, s. 75-76). I deler av middelklassen er det vanlig å ha hushjelp, men på grunn av endringer i økonomien ble flere menn i den lavere middelklassen nødt til å ta mer ansvar for barneomsorgen. På liknende vis er økonomi et aspekt ved valgene til fedrene jeg har møtt: Trygge arbeidsforhold og økonomisk stabilitet gjør det lettere for dem å velge slik de gjør, men det økonomiske gis også som grunn for begrensninger. Førstegangsfar Thomas, som var hjemme i permisjon i vel fem måneder, sa at han gjerne ville være hjemme i ulønnet permisjon i den tiden de måtte vente mellom permisjonens slutt og barnehagestart, men fordi han tjente mer enn kona Mari, kunne de ikke ta seg råd til det, med tanke på boliglån og utgifter.

Brandth og Kvande finner at de hyppigst oppgitte grunnene for at fedre ikke benytter seg av fedrekvoten, er hensyn til arbeidet og lønnskompensasjonen (2003, s. 75). Mors inntekt har derimot betydning for om par deler permisjonen likt, jo høyere, jo likere. Det er vist at det er sammenfall mellom mors yrkestilknytning og utdanning, og valget om fordeling. Kvinner

med jobber hvor det ikke koster «karrieremessig» (Brandth & Kvande, 2003, s. 79) å være lenge borte, som lavtlønnede yrker og arbeidsplasser hvor det ikke kreves mye utdanning, finner også støtte i diskurser om moderskap som legitimerer et valg om å ta mesteparten av permisjonen.

Stefansen og Farstad (2010) finner at foreldrepraksiser i Norge er knyttet til klassetilhørighet. Foreldre i arbeiderklassen og i middelklassen har til dels ulike forståelser av barnets behov og dette kan forklare ulike valg når det gjelder permisjonsuttak og omsorgspraksiser (Stefansen & Farstad, 2010, s. 133). Et sammenfall med mitt materiale, er hvordan middelklasseforeldrene legger vekt på barnets individuelle relasjoner med hver av foreldrene. Stefansen finner at «foreldreprosjektet» i middelklassen krever så mye oppmerksomhet og oppfølging at man må være to (Stefansen, 2008, s. 37). Fedrene i mitt prosjekt har vært alene i permisjon, eller har jobbet én dag i uken, mens mor er hjemme. Hensynet til mors arbeidstilknytning har nok også noe å si for valget, selv om fedrene trakk frem egen lyst som hovedgrunn.

Menn og arbeid – å være uunnværlig

Diskurser reproduseres ved at kvinner og menn inngår i subjektposisjoner (Moore, 1994, s. 61) og på den måten reproduseres de representasjonene som finnes i diskursen. Moore ønsker å forklare hvordan individer inntar noen subjektposisjoner fremfor andre, hva som får samme-kjønnete individer til å utforme ulike kjønnsidentiteter. Hvis én type maskulinitet er vurdert som best – mest mannlig - hvorfor vil noen velge en annen? Som en forklaring på dette, trekker Moore frem begrepet *investering*, som hun låner fra Wendy Hollway (Hollway [sic] i Moore, 1994, s. 64). En investering er basert på egeninteresse og emosjonelle forpliktelser, og motiveres av hvilke avkastninger eller hvilken tilfredstillelse en subjektposisjon tilsynelatende tilbyr (Moore, 1994, s. 64). Moore bemerker begrepets «economistic overtones», men fremholder at det er nyttig for å bevare en kobling mellom makt og identitet. For det å ta opp en bestemt subjektposisjon som en investering, viser hvordan de eventuelle belønningene er rammet inn i en kontekst: i institusjonaliserte diskurser og praksiser og som på den måten får individer til å innta bestemte subjektiviteter (1994, s. 64-65). Å oppta en subjektposisjonen vil samtidig være å posisjonere seg *i forhold til* andre, og dermed blir intersubjektiviteten også et element som avgjør individers posisjon.

Å innta en utfordrende posisjon eller posisjon i motstand, kan bety tap av anseelse, makt og materielle goder. I tillegg, bemerk Moore, så viser det at individer tar opp ulike subjektposisjoner, som tidvis er motstridende, og at det da ikke kan være snakk om modeller for rasjonelle valg som ligger bak. Investerings som en strategi motivert av egeninteresse og det emosjonelle, taler for at *fantasi* – forstått som ideer om hvem man har lyst til å være og bli oppfattet som – spiller en viktig rolle. Dette knytter an til omdømme i det sosiale, og da forstås fantasi både som bevisste og mer underbevisste drømmer, som er knyttet til individers ønsker om mulighet til å påvirke og å handle (Moore, 1994, s. 66).

En uttalelse fra Jonas, en tobarnsfar på 39 år som jobber i et forlag og skal ha omtrent fem måneder permisjon, kan illustrere hvordan posisjoneringer er knyttet til anseelse og posisjon:

I: Hvilke reaksjoner fikk du på jobb, når du skulle ut i permisjon?

J: Nei, helt, nei, ingen, ingen problem, veldig raust. Sjefen min har to unger sjøl og det er veldig sånn barnevennlig arbeidsplass. Noe av det er prinsipielt fordi vi er jo et forlag og liker å se oss sjøl som progressive, og vi kan liksom ikke være skeptiske til nyvinninger.

I: Og fra omverden og omgangskrets og sånn, har du fått noen reaksjoner der?

J: Alle bare synes det er veldig kult, at jeg skal være hjemme så lenge [...]. Jeg har jo kamerater som himler med øya også, hehe, men som jeg veit ikke hadde klart seg hjemme så lenge, jeg tror de hadde kjeda seg. Og som er så tett knytta til jobben sin, sånn både rent praktisk at man er sylta ned med så mange ting at du ikke klarer å se at du kan være borte så lenge, og at det er så viktig for identiteten deres, at, at de ikke kan forestille seg å være borte så lenge fra jobb.

Å få permisjon var ikke noe problem, for Jonas del var det ikke fullt fravær, da han jobbet med et mindre prosjekt ved siden av. Det er arbeidsgivers plikt å gi fri, men Jonas setter det i sammenheng med hva slags arbeidsplass de er og oppfatter seg som. Jonas nevner kameratene som ikke kunne gjort som han, for de «ser ikke» at de kan være borte fra jobben så lenge. Flere av fedrene snakket om andre de visste om, som ikke kunne ta permisjon, av hensyn til jobb eller økonomi. En like gyldig forklaring, som jeg finner støtte i hos andre (Farstad, 2010; Plantin, 2001), kan være arbeidets sentrale plass i en mannlig kjønnsidentitet og trusselen fra det feminint ladete omsorgsarbeidet. Investerings i en slik posisjon anses

ikke som fortjenstfull, i visse sosiale kontekster, mens det å være uunnværlig når det gjelder jobben er en investering som finner legitimitet i diskurser om arbeid.

Den grunnen Jonas gir for å gå ut i permisjon er muligheten til å være sammen med de to barna og få en relasjon til sønnen Vetle. Han karakteriserer tiden som «livskvalitet»

J: [...] jeg er veldig glad i jobben min, men det er jo litt sånn egoistisk òg, det er jo deilig å ikke jobbe, det er deilig å ikke stå opp, [...] selv om det er ting ved, det er veldig mange ting ved jobben min jeg savner, som gir perspektiv på... Jeg savner det å komme hjem, liksom, å komme hjem på ettermiddagen, og få det der gjensynet med alle sammen, [...] Det er jo litt gøy å se at han, han har jo ikke brydd seg katta om at hun er borte, ikke noe endring av atferd i det hele tatt.

Han legger til at det også handler om å bli likestilt med kjæresten, men presiserer at «nå har ikke det vært noe problem for oss i utgangspunktet, det er ikke noe voksenopplæring». I Jonas ord virker permisjonstiden bekvem, med fraværet av arbeidslivets krav. Samtidig påpekte han at det var mange hverdager, mye rutine. Når Jonas påpeker at dette ikke er en skole i å bli husfar, tyder det på at han finner mening i å være hjemme og i å være far. Det underbygges i presiseringen av at Vetle ikke har reagert på at det er han som er hjemme. Jonas fortalte at han hadde hatt lyst til å bli far lenge, og da har han trolig investert i det å være far. Det kan tyde på at faderskapet også er et ideal for maskulinitet, og at ulike posisjoneringer fører til ulike valg ut fra hva man anser som verdifullt.

Bevissthet om likestilling

I Norge er det god oppslutning omkring fedrekvoteordningen, hvis man dømmer ut fra hvor mange som benytter seg av den. I den offentlige diskursen om faderskap, posisjoneres fedre som ikke tar permisjon eller fedrekvoten, som gammeldagse og fraværende fedre. I så måte er dette en posisjon av motstand. Diskurser om menn og arbeid, vil derimot tilby en posisjon med større 'avkastning'; som det ble kjent våren 2013 er det slik at i enkelte firmaer tilbys mannlige ansatte bonus for å ikke ta ut fedrekvoten (Langset, 2013). Ikke bare får disse mennene en avkastning i økonomisk forstand, de får også en bekreftelse av egen verdi som ansatt, som uunnværlig.

Det kan også hevdes at faderskapet tilbyr menn kompetanser som er verdifulle i arbeidslivet, og på den måten vil en investering i omsorgsarbeid og permisjon kunne forenes med idealer

for arbeid. Som Aagoth Storvik (2002) påpeker vil det være vanskelig for mannlige ledere å argumentere for at de er mer omsorgsfulle enn kvinnelige ledere, selv på arbeidsplasser hvor feminine egenskaper var verdsatt som lederegenskaper fordi dette strider mot «den konvensjonelle kjønnsvisdommen» (2002, s. 285). Å ta ut en lengre permisjon kan da være én måte å vise dette.

Et siste eksempel viser reaksjoner utenfra på Jons permisjonstid, og hans begrunnelse for å gjøre det i en arbeidslivskontekst. Dette var noe Jon tok opp ved flere anledninger: Jon var veldig bevisst hvorfor han tok permisjon. Fortellingen kom i en feltsamtale der vi snakket om hvorvidt han hadde fått noen reaksjoner på valget om å ta såpass lang permisjon.

Jon forteller at han var i et møte i går, eller bare i middagen etterpå siden han er i permisjon, med en Europa-representant for et nettverk. Da ble han presentert som «han som er i permisjon». Og denne mannen, som var fra England, når han hørte hvor lenge Jon var i perm, kunne han ikke forstå det «why?!?» - Jon etterlikner en blanding av overrasket og oppgitt og slår ut armene. Dette hadde ført til en diskusjon om den norske velferdsstaten og godene, Europa-sjefen kunne ikke forstå oss nordmenn. Jeg spør Jon om han sa noe? Han sier at han så an sitt publikum, og la ikke ut om forhold og likestilling. Han selv synes dette er topp, disse «flotte velferdsgodene». Og han synes det er viktig, som arbeidsgiver og som en som er for likestilling. Å være hjemme og få forståelse for å ta seg av hjemmet, er viktig hvis vi ønsker likestilling ellers, sier han. Jeg spør om noen av de andre kommenterte det, han sier nei, det ble med den mer generelle diskusjonen.

Mannens reaksjon kan ikke nødvendigvis forklares med at han er engelsk, Jons permisjon var fem måneder, som er mer enn det som er vanlig: å ta ut fedrekvoten på tre måneder (NAV, 2013). Men den norske foreldrepengereordningen, som flere norske velferdsgoder, er mye rausere enn den britiske. Jeg synes det er interessant at Jon sier at han «ser an sitt publikum». Som nevnt, med meg var han veldig tydelig på hvor han sto når det gjaldt likestilling og på at menn bør ta like mye ansvar for barn og hjem. I middagen vil jeg anta at han holdt litt tilbake. Han vil kanskje ikke gå inn i en polarisert diskusjon, eller så vil han ikke skille seg enda mer ut ved å være han med de radikale meningene i tillegg til å være «han som er i permisjon». I denne situasjonen er han først og fremst ansatt, ikke leder, og handler

ut fra hensyn til den posisjonen og ikke først og fremst som far. Dette viser en arbeidsdiskurs hvor det ikke er så mye plass for et ekspansivt faderskap.

Mot slutten kommer han inn på egen begrunnelse for å være hjemme, for å «få forståelse» av hvordan det er. Agnes er i full jobb, så det er ikke for å forstå hennes hverdag. Jeg forstår det slik at han snakker om kvinner mer generelt, at han tenker på kvinnelige kolleger og venner, og at det handler om likestilling i praksis.

De nye fedrene er «mer kontinuerlig involvert i det emosjonelle og det praktiske dagliglivet rundt barna» (Aarseth, 2011, s. 71) og er et ideal i likestillingspolitikken. Enkelte forskere har sett nærmere på om det er slik at de nye fedrene bidrar til mer likestilling eller om det er en tendens til doble standarder for fedre og mødre (Haavind, 2006, s. 686). Mens fedrene skal *ta* mer ansvar er det fortsatt mor som skal *ha* ansvar, det er ingen endring i forventningene til moderskapet.

Aarseth foreslår at sosiale endringer som kvinners økte yrkesaktivitet og at en større andel av ekteskap ender i skilsmisse, har ført til at faderskapet måtte omformes (2008, s. 7). Har menn gått inn i dette med åpne armer fordi det er løsningen på et problem – usikkerhet omkring opprettholdelse av farspraksiser? Fedre må gjøre en annen innsats enn å sikre mat på bordet for å sikre en relasjon til barnet – og barnets mor – og på samme tid blir tilknytningen til barnet mer betydningsfull. Menns forhold til egne barn kan sikre dem intimitet og tilhørighet, som er goder med økende grad av usikker tilgang i det senmoderne samfunn (Aarseth, 2008, s. 9). I tillegg krever den postindustrielle økonomien nye kompetanser, sosialt og emosjonelt; selvrefleksivitet blir en essensiell egenskap, for å skape seg selv og arbeidet. Selvrefleksivitet utvikles i nære relasjoner, og er nært knyttet til kommunikasjonsevner, «evnen til å hevde egne subjektive intensjoner og samtidig lese og tolke andres» (Aarseth, 2008, s. 9). I disse to endringene finner Aarseth motivasjonen for utformingen av nye farspraksiser og idealer for faderskap.

De forventningene Jon og Agnes møtes med som foreldre er ulike. Selv om de har en avklart situasjon når det gjelder ansvarsfordeling, er ikke dette nødvendigvis det som forventes utenfra. En som har vært kritisk til likestillingseffekten fedres involvering gir, er Lisbeth Bekken (2002). Hun argumenterer for at det i stedet for en endring i relasjonen mellom kjønnene, og en familieorientering slik blant annet Ekenstam bemerker om en nordisk

maskulinitet (Ekenstam, 2007), er det snakk om en mer barneorientert maskulinitet. Det handler om menns relasjon til barn, og ikke til sin kvinnelige partner, og hvordan de deltar i denne, med utgangspunkt i egne behov (Bekkengen, 2002, s. 197-199). Det handler ikke om likestilling i praksis men heller om selvutfoldelse, og en selektiv tilnærming til omgangen med barna.

Det kan hende egoistiske grunner er årsaken til at flere fedre er mer deltakende i familien. Det er som Jonas påpekte, behagelig å ha permisjon et halvt år, ha god tid til å ta seg av barnet sitt og kunne ta livet med ro. Det sier flere av fedrene i prosjektet. Men, som Aarseth bemerker så trenger ikke fedres selvutfoldelse utelukke at det også skjer noe med arbeidsdelingen i familien, som hun finner i sitt materiale (2011, s. 72). Jons engasjement for å være en likestilt omsorgsperson må ses i sammenheng med et personlig ønske om å være en god far, motivert av følelser av mestring og selvutfoldelse og idealer for et likestilt samliv. De reaksjoner og den motstand han møter er oppfatninger om hva menn og fedre på den ene siden og kvinner og mødre på den andre siden, skal gjøre og som kan hindre personer fra å ta del i praksiser som truer en «riktig» kjønnsidentitet.

Fedrene jeg har vært med opptar en posisjon i samsvar med de rådende idealene i en diskurs om maskulinitet. De går med på velferdsstatens politikk, som legger opp til at kvinner og menn skal være i arbeid, og hvor likestilling er et virkemiddel for å få til dette. Dette tyder på at påstanden om at likestillingspolitikken er forenlig med en middelklassenorm stemmer (Rugkåsa, 2012, s. 39). Men i en diskurs om arbeid utfordrer de idealer for mannlige arbeidstakere. Det å ikke kunne ta ut permisjon på grunn av arbeidet sier kanskje mer om en mannlig identitets tilknytning til arbeidet, enn viktigheten av menn som arbeidstakere. På tross av likestillings innflytelse på oppfatningen av arbeidsdelingen mellom kjønnene, er det fortsatt slik at det oftere forventes at menn tar mindre permisjon. I så måte kan det å ta fedrekvoten eller mer være en posisjonering som utfordrer. Fedrene jeg har møtt har selv fortalt at det ikke var vanskelig å få avklart permisjon med arbeidstaker. Oftere virker det som om det er *oppfatningen* av at det kommer til å være vanskelig som gjelder når fedre ikke tar ut permisjon (se f.eks. Farstad, 2010). Forskjellen mellom forventninger til kvinner og menn som arbeidstakere er at det tas som selvsagt at kvinner skal ha fri i forbindelse med en eventuell fødsel, mens det for mange menn er et valg. Fedrekvoten som en 'mild tvang' (Johansen, 2010) og en rettighet er slik en måte å endre forventninger til arbeidstakere.

De nye fedrene begynner nå å likne gammelt nytt; flere studier viser en praksis som har pågått i over 20 år, og andre studier viser at det idealet som det nye ble holdt som motsats til – femtitallets forsørgerfar – er mer en historisk parentes (Lorentzen, 2012; Solheim, 2007). Likevel, noe er nytt. Sammenfallet mellom offentlig politikks vektlegging av faderskap og de individuelle fedrenes farspraksiser, tegner opp et nytt rom for utøvelse av kjønnsidentitet som mann og sosial identitet som far. Og stadig flere menn finner mening i faderskapet.

Diskurser om arbeid posisjonerer subjekter på konkurrerende vis med diskurser om foreldreskap. Som nevnt er fortsatt arbeidet viktigere enn faderskapet for konstitueringen av en maskulin kjønnsidentitet. Og de tilfellene hvor menn blir tilbudt bonuser for ikke å ta ut permisjon er det ofte snakk om lederposisjoner. Dette er en type grenseløse jobber som «forfører» (Sørhaug, 1996, i Brandth & Kvande, 2003, s. 51) arbeidstakerne med muligheter for utvikling, verdsettelse av kvalifikasjoner, ansvar og påvirkningskraft. Investeringer i denne typen posisjoner, gir avkastninger, og hvilke fantasier, ad Moores teori, som oppfylles er tydelig – følelsen av mestring, mulighet til å påvirke og å være viktig.

III - Å fordele tid

Fedrekvotens primære oppgave er å påvirke fordelingen av permisjonstiden mellom foreldrene: Fordeles tiden med foreldrepenger etter fedrekvoten gir det en jevnere ansvarsfordeling mellom foreldrene. Tar ikke foreldrene hensyn til at de taper uker hvis far ikke tar sin kvote, får mor et lengre fravær fra jobben og far får mindre tid med barnet i det første leveåret. Fedrekvoten som rettighet er et aspekt som styrker fedres rett til tid sammen med barnet, overfor arbeidsgiver og mødre. I så måte har ordningen symbolsk kraft, den fremsetter at fedre har rett og plikt til å delta i spedbarnstiden, men den legger mulighetene åpne for hvordan.

Fedrekvoten er et tiltak for likestilling. Likestilling slik det defineres av blant annet regjeringen (BLD, 2012) er like muligheter og rettigheter for begge kjønn. Regjeringen legger vekt på arbeidet for «likestilt foreldreskap» (ibid. , s. 10) og i politikken til regjeringspartiene framstilles arbeid med likestilling i familien som viktig, og grunnleggende. Hvis mor og far har like mye ansvar hjemme, kan de lettere bli likestilt i arbeidslivet. Er dette noe foreldre tar hensyn til? Og hvorfor gjør de i så fall det?

Dette kapittelet skal med utgangspunkt i informantenes egne beretninger om fordelingen, vise hvordan de ordner seg og grunnene de gir for det. Det kommer frem at posisjoner i ulike diskurser legitimerer valgene, og at det er noen føringer på fordeling – idealer om likestilling og ideer om mors kropp, samt hensyn til arbeid, personlige ønsker og det praktiske.

Fordeling av tid

Allerede før fødselen må foreldre ta stilling til når og hvor mye de skal være hjemme med barnet¹⁹. Hensyn til arbeidssituasjonen og økonomi, samt foreldrenes ønsker og idealer for foreldreskap spiller inn i vurderingen av hvem som skal få hvor mye og når. Blant familiene

¹⁹ Ved permisjon tilknyttet fødsel er det vanligst at mor er hjemme den første tiden. Dette ut fra krav om 6 ukers permisjon etter fødsel for kvinner (NAV, 2012c), og Helsedirektoratets anbefaling om at barn fullammes de første seks månedene (Helsedirektoratet, 2011). Kombinasjonen av disse kravene gjør at kvinner oftere er hjemme den første tiden, i de tilfeller hvor begge foreldre har rett til foreldrepenger.

jeg har vært i kontakt med, ser jeg forskjeller mellom de som har fått barn for første gang og for andre gang. Førstegangsforeldrene støtter seg mer på venner og familie sine erfaringer, hvis de har den type kunnskap å ty til. Andregangsforeldrene drar veksler på egne erfaringer fra forrige permisjon.

Både blant informantene og i den offentlige diskursen om foreldrepermisjon finnes det ideer om likestilling, som en femti-femti fordeling av tiden. Dette møter ulike reaksjoner. For familiene som denne oppgaven beskriver er ikke diskusjonen – som den kan være - *om* far skal ta fedrekvoten, men hvor mye og når. I mitt materiale fremstiller fedrene mors ønsker som forenlig med sine egne, og mitt inntrykk er at begge foreldre er fornøyd med den fordelingen de har gjort. Jeg oppfattet det som at det var en selvfølge at fedrene skulle være *alene* hjemme med barnet²⁰.

Familiene i dette prosjektet viser noe av variasjonen i permisjonspraksiser. Ett par har delt permisjonen likt mellom seg, med nøyaktig like mange uker til hver. To av parene har fordelt permisjonen slik at mor har mesteparten, mens far tar fedrekvoten og én til tre uker ekstra. De fem siste familiene har fordelt permisjonen mer likt, hvor fedrene tar i overkant av en tredjedel, mellom 18 og 22 uker av permisjon på 56 uker.

I tillegg til permisjonstiden kan det oppstå forhandlinger knyttet til perioden mellom permisjonstiden og barnehagestart. Disse forhandlingene kan omfatte ulønnet permisjon og uttak av ferieuker, og inkludering av andre familiemedlemmer eller for eksempel dagmamma for pass av barnet mens foreldrene er på jobb. I samtaler med fedrene om hvordan fordelingen skjedde, var det flere av dem som beskrev prosessen som «naturlig», med tanke på hvem som skulle ta hvor mye og når.

Forhandlinger og hushold

Moore omtaler fokus på forhandlinger som del av et skifte i studier av husholdet (1994, s. 90). Innføringen av disse begrepene kom av koblingen mellom feministiske teorier, antropologi og økonomi knyttet til familie og hushold. Dette tilførte et fokus på makt og

²⁰ Ifølge Grambo og Myklebøs undersøkelser, var 46 prosent av mødrene i fulltidsarbeid når far tok fedrekvoten (Grambo & Myklebø, 2009, s. 20). Mødrene kan velge om de vil gå tilbake i jobb når far tar fedrekvoten. 29 prosent av mødrene oppga at de var hjemme i permisjon eller ferie i denne perioden.

ideologi, i et grep for å vise at det ikke bare er tilgang til ressurser som avgjør forhandlinger i hushold, men også historiske og sosialt spesifikke ideer om individers rettigheter, ansvar og behov (Moore, 1994, s. 87). Dette ga også kvinners arbeid og bidrag i husholdet større anerkjennelse.

Individers *forhandlingskapasitet* påvirkes betydelig av de kulturelle og politiske implikasjonene av medlemskap i ulike sosiale grupper (Folbre, 1988, i Moore, 1994, s. 87). Anvendt på foreldrepengeordningen i Norge, betyr dette at ideen om likestilling og dens resonans hos ulike lag av befolkningen, vil påvirke forhandling og fordeling ulikt. Fedrekvoten som en rettighet har endret hvordan mange menn forholder seg til foreldrepermisjon. Likestilling som ideologi har påvirket statens utforming av permisjonsordningen og blitt tatt opp som ideal for samfunnsliv og hjemmeliv i store deler av befolkningen (se f.eks. Rugkåsa, 2012). Opplevelsen av graviditet, fødsel og foreldreskap for både kvinne, mann og omgivelser, er privat og unik, på samme tid som den er innrammet av kulturelle og sosiale betydninger. Forhandlingene om permisjonstiden foregår på basis av alt dette, mellom to foreldre og deres vurderinger av forventninger, rettigheter og ansvar, overfor barnet, hverandre, arbeidsplassen og staten.

Forskjeller mellom personer og grupper har utgangspunkt i det sosiale og kommer av «normative understandings and practices which are linked to accepted power differences and ideologies» (Moore, 1994, s. 91). Moore bruker ekteskapskontrakten som eksempel på en forhandlingssituasjon hvor partene har særskilte rettigheter og behov, men dette kan også gjelde forhandlinger om omsorgsarbeid og permisjonstid (Moore, 1994, s. 91). Definisjonene av hvilke rettigheter og behov som er gjeldende, avhenger av husholdets plassering i den større økonomiske sammenhengen og medlemmenes sosiale identitet.

Forhandlinger mellom husholdningens medlemmer vil ofte omhandle definisjoner og tolkninger av kontraktens betingelser og på den måten skjer det en maktkamp (Moore, 1994, s. 91-92). Makt er alltid et aspekt ved kjønnsrelasjoner, og differensieringen av oppgaver med utgangspunkt i aktørenes kjønn blir å innta kjønnete posisjoner (Moore, 1994, s. 92). Kjønn påvirker sosial identitet. Operasjonaliseringen av kjønnsideologi er ifølge Moore sentral for å forstå den sosiale reproduksjonen, og dette vises tydeligst ved å undersøke hvordan sosiale

identiteter basert på slike ideologier er innblandet i maktstrukturer (Moore, 1994, s. 92). Ved å se på arbeidsdeling i hushold, kan vi si noe om kjønnes posisjon i samfunnet.

I et norsk hushold kan et medlem ha sosiale identiteter som sønn, ektemann/samboer, bror og arbeider. Når et par får barn, får de nye posisjoner å forhandle fra, som barnets mor og far. Innføringen av fedrekvoten som en rettighet for fedre er et forsøk på å styrke forhandlingsposisjonen deres overfor arbeidsgiver, og overfor mor (NOU 2012:15). Det kan også ha vært med på å endre forståelsen av familien, at den er en arena for farens deltakelse, også i spedbarnstiden. Når jeg sier deltakelse, er dette i tråd med en modell for toinntektsfamilien. I en komplementær familiemodell deltar faren med inntekt, mens moren har ansvar for omsorgsarbeidet. Økonomiske aspekter er til stede i forhandlingene. Foreldrepengene er begrenset, og for noen familier kan den økonomiske situasjonen tvinge frem andre valg enn ønskelig eller legitimere valg som ikke er forenlig med fedrekvoten.

«Femti-femti»: Lyst til å være hjemme og ideer om likestilling

Ingvild og Stian har fordelt permisjonen ut fra ideer om likestilling, egne ønsker og praktiske hensyn. Ingvild holdt på å gjøre ferdig mastergraden i sosiologi, samtidig som hun jobbet redusert. Hennes ønske om å bruke et semester på å fullføre masteroppgaven, satte en ramme for hvor lang permisjon hun ønsket:

I: Nei, altså [...], jeg sa jo at jeg ville ha, ikke være hjemme lenger enn halvparten, for å få til dette studieopplegget og så, ja, og så gjorde vi det sånn det da ble naturlig i forhold til det. Også var Stian også ganske gira på å være hjemme da, han hadde lyst til det, så det ble, det falt seg veldig, veldig naturlig egentlig.

Det at Stian var interessert i å være hjemme blir av Ingvild tatt som en faktor som spilte inn. Og hans interesse for å være hjemme passer med Ingvilds plan om å ta en viss del av permisjonen. Stian og Ingvild har en lik holdning til likestilling og foreldreansvaret, som gir dem ideologiske tilbøyeligheter til en fordeling som er nærmere en femti-femti fordeling. Ingvild forteller at likestilling som prinsipp er viktig for henne, og fremsetter det nesten som et premiss for forholdet: «jeg sa jo også til Stian på tredje date liksom at hvis det skulle bli

noe, så skulle vi dele permisjonen likt, så, hehe, så han var jo klar over, eller vi var jo, vi hadde snakket om det før, hehe». Min oppfatning av dem som par er at de var bevisst arbeidsdelingen i hjemmet og jobbet for at denne skulle være lik. Som utsagnet fra Stian i forrige kapittel viste, så hadde han et bevisst forhold til hvem som gjorde hva og hvor mye.

I intervjuet med Ingvild, prøver jeg å få oppklart hva det var som var viktig i fordelingen, om det var det praktiske eller en lik fordeling:

I: Eeh, eh, begge deler på en måte. Altså ja, for jeg synes jo det er veldig viktig det med femti-femti, ikke nødvendigvis bare på grunn av akkurat der og da liksom, men det er noe med liksom hele dynamikken i familien, på en måte, og da tenker jeg at det er viktig at det blir litt tid da, sånn at, at man, at begge to får vendt seg til å være ordentlig omsorgspersoner, på en måte. Ja. Så [...] man kan si at det, ja, mitt ideologiske utgangspunkt passa veldig godt inn med at jeg hadde tenkt å fullføre denne mastergraden. Ja.

Stian sa om fordelingen at det først og fremst var det at han hadde lyst til å være hjemme, og at det var greit med en pause fra jobben. Han synes fedrekvoten, som for han var på 10 uker, var litt lite. Han tok ut til sammen 18 uker med foreldrepenger, hvor han jobbet en dag i uken. For han og Ingvild var dette en «naturlig» fordeling. Stian fortalte at i omgangskretsen hans var det vanlig at fedrene tok mer enn fedrekvoten, og at flere hadde delt veldig likt, nesten femti-femti. Så at fordelingen oppfattes naturlig, kan ses som et uttrykk for at det er «sånn det er i våre kretser». Stian uttrykte forståelse for at noen par velger annerledes, ifølge ham er det slik at «i noen par har mor mer lyst enn far til å være hjemme», og at det oftest var «praktisk» at mor tok mer permisjon. Praktisk refererer til hensyn til økonomi og jobbsituasjon.

Ingvild ga Stian ære for at de fikk til en fordeling som hun ønsket. Hun mente Stian hadde dette fra sin far:

[...] jeg synes jo Stian er veldig spesiell på det at han er så, ja, flink i huset, flink med barn og liker det så godt liksom, og jeg liksom ser hvor han har det fra, han kommer fra noe liksom, hehe.

Stian laget middag, vasket klær og ryddet, hadde kontroll på klærne til Erik – som hos de andre fedrene ofte var et av få områder hvor mor hadde hovedansvar.

Ingvild og Stian omtalte begge det å dele «femti-femti» som et ideal, men ikke nødvendigvis noe de måtte følge slavisk i praksis for å være likestilt med hverandre. 50/50 er heller betegnelsen på idealet for det likestilte foreldreskapet som de ønsker å realisere. I deres praksis er det et regnskap som går i null over tid, ikke i hver handling. For Stian og Ingvild gikk det ikke å dele akkurat femti-femti. Siden Erik er født for tidlig ble Ingvilds permisjon – forstått som fravær fra jobb – lengre enn de hadde planlagt. Hadde han blitt født på termin, hadde Ingvilds permisjon vært kortere, og de hadde hatt en likere fordeling.

Marianne Rugkåsa beskriver hvordan minoritetskvinner på et arbeidskvalifiseringskurs oppfattet seg selv som likestilte, selv om arbeidsdelingen i hjemmet var mer kjønnsstradisjonell enn den fordelingen som «majoritetssamfunnet» har som definisjon (Rugkåsa, 2012, s. 127-128). Rugkåsa skriver at i en norsk kontekst blir i hvor stor grad mann og kvinne deler på oppgavene i familien, noe som definerer hvor likestilte de er som par. Rugkåsa finner at likestilling er et kriterium for å bli oppfattet som norsk og at likestilling er en «etnisk markør» (2012, s. 129). Det som kommer frem i eksempelet med Stian og Ingvild, er at de oppfatter seg som likestilte selv om fordelingen av oppgaver ikke er nøyaktig femti-femti. Dette er en situasjon som likner på den for minoritetskvinnene. Rugkåsa forklarer hvordan minoritetskvinnene likevel kan se seg selv som likestilte, selv om de ikke er det ifølge majoritetens definisjon. Dette fordi *opplevelsen* av likhet, som likeverd, er nært knyttet med forestillinger om likestilling. Likestilling gis ulikt innhold og mening (Rugkåsa, 2012, s. 128). Dette gjelder ikke bare for minoritetskvinnene Rugkåsa beskriver, men også for parene jeg har møtt.

En venn av Stian, som hadde permisjon samtidig, fortalte at han og samboeren hadde gjort fordelingen etter dette idealet. Han var far til to, og når de fikk sitt første barn visste de ikke helt hva som var en god måte å dele på; de var relativt unge og hadde ikke så mange venner som hadde vært gjennom det samme som de kunne se til. Så da bestemte de seg for å dele midt på, femti-femti, og så heller justere permisjonen etter hvert. For dem fungerte det veldig bra, uten endringer, og de gjentok femti-femti-fordelingen når de planla permisjonen for andre gang.

I samfunnet er femti-femti et ideelt mål på en likestilt kjønnsbalanse. Cathrine Holst (Holst, 2007) skriver at i den norske statsfeminismen er likestilling i noen sammenhenger likestilt

med en femti-femti kjønnsbalanse, og at dette er en uheldig kvantitativ fokusering på likestilling som ikke sier noe om den kvalitative situasjonen. Idealet om femti-femti er med utgangspunkt i fordelingen av kvinner og menn i befolkningen (Holst, 2007). Likestilling kan innebære ulike forordninger i ulike sammenhenger. Som eksempel på en sammenheng hvor femti-femti kjønnsbalanse er et mål på likestilling, nevner Holst *Likestillingsbarometeret* som ble utarbeidet av Likestillingssenteret hvert år frem til 2006²¹. Likestillingsbarometeret målte likestilling på områder som «stat og styring, kommune, næringsliv, forskning og utdanning, arbeidsliv, hjemmet og media» (Holst, 2007, s. 6). Holst kritiserer dette som et mål for statlig likestillingspolitikk, som ikke er forenlig med det hun mener bør være grunnprinsippet: deltakelse på like vilkår (Holst, 2007, s. 18). I denne sammenhengen har femti-femti en mer fleksibel betydning, og dette viser at begrepet likestilling varierer med kontekst, og at den likhetslogikken som Gullestad (1984, 1992a) beskriver gjelder i både politikk og i samliv.

«Redda av skoleåret»: Fedrekvoten og statlig inngripen

En annen måte å begrunne fordelingen, vises i intervju med førstegangsforeldrene Fredrik, 31 år, og Nora, 31 år. Fredrik har jobbet som lærer på en videregående skole i et og et halvt år, mens Nora har jobbet som spesialpedagog like lenge. De har valgt en mer utbredt fordeling (NAV, 2013), hvor han har tatt fedrekvoten og to uker av fellesperioden. Fredrik sier at valget om å gå ut i permisjon var «en helt naturlig selvfølgelighet» og at «det var vel aldri snakk om *om* jeg skulle ta det, var vel heller snakk om *hvor mye* av fellespotten jeg skulle ta i tillegg». Han mener at å få være hjemme med barnet i den tiden er et «et så godt tilbud» fra staten, som må utnyttes. Han fortsetter med å kommentere båndet mellom mor og barn:

F: [...] Tror det er viktig i starten at hun får, det er mye mamma i tiden, i starten, med den tryggheten som det innebærer av naturlige årsaker, med amming og det båndet som mor og datter, eller mor og sønn og for den saks skyld, har da, da synes jeg det er viktig at jeg kan få litt bot i den, at det kan bli litt sånn og. [...]

²¹ Fra 2007 til 2010 ble «samfunnsregnskapet SaLDO» (Likestillings- & diskrimineringsombudet, 2009) utgitt av Likestillings- og diskrimineringsombudet, som er en sammenslåing av Likestillingssenteret, Likestillingsombudet og Senter mot etnisk diskriminering (Holst, 2007, s. 8). SaLDO viderefører den samme typen vurdering som likestillingsbarometeret, hvor den reelle situasjonen måles opp mot en ideell situasjon, som er en 50/50-fordeling når det gjelder kjønn.

Dette er første gang jeg møter Fredrik og han har vært i permisjon i fem uker og forteller at han merker at han og Vilde har fått bedre kontakt. Når det gjelder hvordan han og Nora ble enige, legger han vekt på hvordan det var praktisk i forhold til jobben hans som lærer, at det passet godt i forhold til planlegging, ferieavvikling og å begynne på igjen:

F: [...] Hvis det ikke hadde sammenfalt så godt som det hadde gjort, at det var ganske naturlig at jeg tok de ukene jeg tok, hvis hun hadde vært født på et annet tidspunkt så kan det hende at det kanskje hadde blitt litt mer diskusjoner om hvor mye jeg skulle ha, jeg kunne nok følt da sikkert at jeg ville ha en uke til, er ikke sikkert at mor hadde vært enig... Så det ble ikke noen diskusjon for det at det falt så naturlig, [...]

Det er interessant hvordan han kaller to uker «en del av fellespotten», som totalt er på 20/30 uker, sammenliknet med hvordan de andre fedrene omtaler sin lengde på permisjonen. Dette tyder på at hensynet til jobben hans var avgjørende for lengden og at Noras ønsker hadde en del å si. Samtidig kunne Nora fortelle at Fredrik hadde mye sommerferie og ellers en del fri mens hun var i permisjon. Nora kommer inn på hvordan de ble enige om fordelingen, når vi snakket om fedrekvoteordningen og hvor hensiktsmessig det er å ha en kvote:

[...] når vi valgte permisjonen vår, så måtte vel Fredrik ta ut ti uker og det syntes jeg var helt greit, og så passet det best for oss at han tok litt mer, i og med at det var greit i forhold til det halvåret, eller skillet mellom 2011 og 2012, men samtidig så, permisjonsmessig så er det jo litt greit at det verken blir mindre eller, at det ikke blir fastlagt noe mer [...]

Det kan se ut til at Fredrik og Nora anser fellespotten som mer mors. Dette begrunner de begge med hensyn til amming og fysiske anstrengelser etter fødselen. Nora uttrykker en ambivalens til ammingen, at det er både «nært og veldig praktisk»,

[...] og så er det jo noen ganger jeg blir kjempelei og synes at det, det kan være nok, det er klart, det er godt å få kroppen sin tilbake igjen når du har hatt noen hengende i puppen i elleve-tolv måneder [...]

Både Nora og Fredrik beskriver at praktiske hensyn var viktige i avgjørelsen om fordelingen. Fredrik uttrykte at det er viktig å ikke miste kontakten med jobben; han fortalte at han brukte ledige stunder i permisjonen til å lese seg opp på fag, han deltok på en studietur mens han hadde permisjon og besøkte skolen. Nora fremhevet at lengden på permisjonen hennes tillot henne å amme lengre og at det var noe som var positivt, og som bidra til at hun ammet

lengre. Hun valgte ikke å søke om ammefri, for det tenkte hun ville bli for tidkrevende. Avgjørelsen ble kanskje tatt i «ammetåka». Hun fortalte at det opplevdes trygt at Fredrik var hjemme mens hun begynte i jobb, som en bonus og «litt luksus» før den hektiske hverdagen med avlevering og henting i barnehagen. På intervjutidspunktet var både Nora og Fredrik tilbake i jobb, og de hadde en dagmamma som passet Vilde to dager i uken. Nora vektla jobben som viktig for henne og hun ønsket ikke være for lenge borte fra den, og dette har nok også påvirket avgjørelsen om hvordan de ordnet seg etter permisjonen.

Hensynet til mors kropp

Sensitivitet for båndet mellom mor og barn var noe alle informantene uttrykte, om enn i varierende grad. Fredrik uttrykker både å være positiv til fedrekvote og likestilling, men samtidig spørrende til om mer statlig styrt deling. Han sa i forbindelse med at vi snakket om fedrekvoteordningen:

[...] Men det kan jo ikke gå for lenge, det kan jo ikke bli for langt heller. Jeg synes jo når jeg hørte at økningen fra, enda mer, jeg blir jo litt sånn: det er jo fint at de får den men det er jo... er det hensiktsmessig at den er så lang i forhold til at mor må jo være...ja, det er jo enkelte oppgave mor må kunne gjøre da, som far ikke kan, av naturlige årsaker, det må ikke gå på bekostning av det på en måte.

Når far tar permisjon mens mor er i jobb, krever det oftest at mor ammer barnet mindre enn tidligere. Når mor blir posisjonert som sterkest knyttet til barnet på grunn av ammingen, kan overrekkelsen til far ses som at mor slanker båndet mellom seg og barnet, og gir plass til at far kan legge på sitt. Den sosiale identiteten *mor* gir kvinner en forhandlingskapasitet overlegen menns, ut fra diskurser om mødre og fedre; mødre «har eit normativt forsprang på fedrane som omsorgspersonar» (Danielsen, 2002, s. 107). Mødre har født og ammet, og posisjoneres således som mer naturlige omsorgspersoner i foreldrediskurser. Fedrekvoten er et forsøk på å endre diskursene. Det faktum at norsk politikk bruker så mye ressurser på å oppnå en endring i «kjønnsrollemønsteret» sier kanskje noe om hvor dypt det stikker? Eller handler det om hvilke signaler det offentlige sender ut?

Med utgangspunkt i samfunnsdebatten om amming viser Ellingsæter hvordan myndighetene, gjennom to diskurser om moderskap, sender «doble signaler» (2005a, s. 381) til kvinner som mødre. En offentlig instans vektlegger likestilte foreldreskap, mens en annen vektlegger

fullamming, som vanskeliggjør en likere fordeling av permisjonen. Et liknende poeng gjør Mari Rysst Heilmann (2003) når hun viser hvordan offentlige råd for barneomsorg tas opp av mødre. Det er en prosess hvor myndighetenes råd blir internalisert og oppfattet som «riktige» (Heilmann, 2003, s. 154). Hun argumenterer for at kulturelle modeller for barneomsorg er preget av et biomedisinsk kunnskapssystem, at dette «forskningsparadigme[t] dominerer den offentlige diskurs» (Heilmann, 2003, s. 151). Medisinske hensyn har også vært til stede i utformingen av foreldrepengeordningen. Diskursen om amming er moralsk, og det at den fremstår som å være til barns beste og fremsettes av medisinsk ekspertise gir ekstra tyngde, og blir på den måten en forpliktelse for «den gode mor» (Ellingsæter, 2005a, s. 381).

Ellingsæter beskriver hvordan det foregår en *remoralisering* av moderskapet i diskurser om de nye mødrene, som hun kaller «samfunnets normative metaspråk om mødre» (Ellingsæter, 2005a, s. 373). Det handler ikke utelukkende om amming, men dette kommer tydelig til uttrykk i diskurser om amming. Et viktig poeng blir hvordan disse diskursene står i relasjon til makt og kunnskap i samfunnet, som medisinsk ekspertise er, og hvordan de på den måten har sosial sanksjon. I en tid hvor fokus på barnets beste er sentralt, og når det ikke stilles spørsmål ved de antakelsene som ligger til grunn for barnets behov, skjer det en naturalisering av forestillingen om barnets beste. Og dette får konsekvenser for kravene som stilles til foreldre – «[s]tørre vekt på barns behov og rettigheter øker kravene til foreldrearbeidet – og indirekte til 'morsarbeidet'» (Ellingsæter, 2005a, s. 382). I så måte ser det ut til at politikerne forsøker å jevne ut det presset de selv har skapt, ved å vektlegge viktigheten av far.

Stian fortalte at han i svar på en søknad til NAV om endring av permisjonen hadde fått innvilget «å ta noen uker fra mor», når han søkte om noen uker av fellesperioden. Han syntes dette var en underlig formulering. Denne oppfatningen, at fellesperioden er mest mors, ser ut til å være en utbredt oppfatning og henger muligens sammen med morspraksiser (Myklebø & Grambo, 2008, s. 47). Inntil nylig har den øremerkete permisjonen vært ulikt fordelt mellom mor og far, men nå har de like store kvoter. Ulike kvoter til far og mor gir signaler om en ulikhet i ansvar. At det ikke blir tolket som at mor har mindre ansvar handler om moderskapets tilknytning til spedbarnstiden. En måte å forstå ulikheten er at politikerne ikke vil legge press på kvinner og tvinge dem inn i en posisjon som mor, som kan

vanskeliggjøre tilknytningen til arbeidslivet. Samtidig står de offisielle ammerådene sterkt, og har knyttet morspraksiser til permisjonstiden. Både ammepolitikk og familiepolitikk har som mål å få veltilpassete barn og samfunnsborgere, og argumenter for dette støttes i de to politiske diskursene.

Både Fredrik og Nora bruker det kroppslige aspektet som en begrunnelse for hvorfor en femti-femti-delning ikke er ideell. Nora mener at en større fedrekvote vil komme i konflikt med ønsket om at mødre skal amme:

[...] jeg tenker at så lenge en er interessert i at en for eksempel skal amme lengst mulig, så ser jeg jo det at, det å jobbe og amme samtidig det er ganske krevende, sånn at jeg tror nok at [...] hvis jeg hadde begynt å jobbe når Vilde var fire eller fem måneder så hadde jeg antakeligvis bare amma én, kanskje holdt ut en to-tre måneder til, mens nå når jeg hadde permisjon til hun var så vidt, rundt til hun var ni måneder og da var det sånn at da amma jeg jo, jeg holdt ut to måneder til [...]

At Fredrik karakteriserer måten de fordelte permisjonen på som naturlig, kan forklares med oppfatninger om morspraksiser som mer egnet til spedbarnsomsorgen. Rudie skrev i innledningen til *Myk start, hard landing* at «[h]ardprogrammerte ideer og trekk ved samfunn vil ofte oppfattes som uttrykk for 'den menneskelige natur', særlig når arbeidsdeling og forskjeller i atferdsmønster faller sammen med synlige biologisk forskjeller som kjønn» (Rudie, 1984). I lys av dette kan det oppfattes som «naturlig» at hun er hjemme først og litt lengre. Det er også i overensstemmelse med offisielle ammeråd og politikken – det er ikke innført en prinsipiell femti-femti deling, fordi dette ville stride mot det som føles naturlig i mange familier (Ellingsæter, 2011).

For noen går det an å dele femti-femti – de bruker morsmelkerstatning, benytter seg av ammepauser, moren pumper seg, de slutter å amme eller fikk ikke til ammingen. De tilpasser seg en annen fordeling, men det krever en større innsats. Ammepauser ble av en far beskrevet som slitsomt, da gikk mye av dagen med til å reise frem og tilbake til mors arbeidsplass. Sett i lys av fedrekvoten som en rettighet, vil en slik ordning stjele av tiden til far. Da blir det et spørsmål om for hvem er far i permisjon? Svaret er satt sammen av hensyn til barn, far og mor. Det er det enkelte foreldrepar og deres forståelse av situasjonen, virkeligheten, og hensyn til hva som er praktisk som avgjør. Og dette kan kobles til eksisterende diskurser i samfunnet. En er en diskurs om mors naturlige posisjon i forhold til

barnet, mens en annen diskurs er den om et likestilt foreldreskap med begges tilknytning til arbeidslivet. Begge diskursene tilbyr posisjoner som subjektene kan argumentere fra og legitimere sine valg. Hilde Danielsen påpeker at kjønnete diskurser og praksiser former individers subjektivitet i oppvekst og voksenliv, og at disse legitimerer etableringen av en «kjønnsdelt omsorg for barna fordi det berre fell seg slik» (2002, s. 109). I eksempelet med Nora og Fredrik ser vi hvordan de argumenter fra posisjoner i begge diskursene, men at den om amming får mest kraft.

Prinsippet likedeling

En tredje versjon av fordelingen, kan presenteres med utgangspunkt i et intervju med Jonas. I hans tilfelle så er det hans lyst til å være hjemme med barnet, som en blanding av lyst og et prinsipp om likedeling som styrer fordelingen. Jonas og samboeren Hilde har en datter på 2,5 år, og Vetle som er ti måneder. Jonas forteller at de brukte erfaringen fra forrige gang når de ble enige om fordelingen:

J: Nei, det var litt sånn prinsipp. Skulle dele. Hun fikk jo det meste sist, og det var veldig greit, det passet veldig fint sånn praktisk, i forhold til periode våren og overgang til ferie og sånn, så jeg kunne nok tatt mere første gang også, det hadde ikke vært noe problem det for henne, men nei det var mer prinsipp om at vi skulle dele, ta over styringa, og jeg ville og hun var enig i prinsippet, men, eh, jeg tror det smerta henne, å gi det fra seg [...] hun er veldig glad i å være hjemme, så hun gleda seg ikke til, men hun fikk heldigvis en ny jobb da, så var mer sånn, det var ikke sånn tilbake på pulten sin, men det var noe som var spennende for henne så det hjalp nok litt på overgangen. Men hun skulle gjerne vært hjemme lenger. De kom så tett disse ungene, så hun har egentlig nesten vært hjemme i to år, så, da er det jo, du gleder deg jo ikke til å begynne å jobbe, det er litt skummelt, ikke sant...

Som det kommer fram var det avgjørende hvor mye Jonas hadde lyst til å ta, sammen med at Hilde skulle begynne i en ny jobb. At han påpeker hvor glad hun er i å være hjemme, tyder på at hun ikke hadde hatt noe imot om han tok mindre, men at hun også legger an en likestilt modell for fordelingen og er enig i prinsippet. At Hilde fikk en ny jobb mens hun var i permisjon har trolig også påvirket fordelingen. Det er vist i tidligere undersøkelser at kvinners tilknytning til arbeidslivet, sammen med utdanningsnivå, påvirker hvordan de forholder seg til fordelingen av permisjon (Brandth & Kvande, 2003; Myklebø & Grambo, 2008).

Når jeg ber Jonas utdype fordelingen, beskriver han hvordan det at de ikke fikk til ammingen med datteren Anja gjorde at de «har ganske gode erfaringer med at det er ikke det eneste som er avgjørende med pupp liksom». De hadde brukt morsmelkserstatning og Jonas sa at de hadde erfart at «det er ikke så viktig, den der tette mor-barn-greia». Dette utsagnet må ses på bakgrunn av at amming står så sentralt i den offisielle diskursen om spedbarnsomsorg. Høsten 2011 og våren 2012 ble det publisert flere saker i norske aviser om «ammepress». Enkelte kvinner «stod fram» og fortalte om egne opplevelser med amming. Noen opplevde at det ikke fantes noe legitimt alternativ, og at det fra helsepersonell var et for ensidig fokus (Tunstad, 2011). Andre hadde følt seg som dårlig mødre når de ikke fikk det til.

Offentlige ammeråd blir ofte tatt imot av befolkningen uten stor skepsis til den faglige begrunnelsen (Ellingsæter, 2005a, s. 379). Offentlige anbefalinger for amming har endret seg historisk, og Ellingsæter bemerker at Verdens Helseorganisasjon (WHO) råder mødre til å amme i 2 år, som ikke er den linjen Nasjonalt råd for ernæring har lagt seg på. Det er altså en kulturelt spesifikk retningslinje, som endres i tråd med ny forskning og avveininger. Brystmelk er sunt, miljøvennlig og bra for barnet, men når det oppleves som et kriterium for å være en god mor, blir det en stor belastning på dem som ikke får det til. Jonas presisering kan leses som om han har funnet ut av hvordan det *egentlig* er. Hvis retorikken omkring amming er moralsk, slik Ellingsæter (Ellingsæter, 2005a) hevder, kan dette være en rimelig antakelse. Det kan også være en måte å legitimere det at de ikke ammer, å vise at de er gode foreldre på tross av at de posisjonerer seg i opposisjon i ammediskursen.

Jonas holdning står i kontrast til Fredrik og Noras opplevelse, og hvordan jeg observerte at noen av de andre parene forholdt seg til amming; Ingvild ammet Erik hele tiden mens Stian var i permisjon, både fordi hun ville og fordi de hadde problemer med å få ham til å spise. Ved et besøk på helsestasjonen, uttalte helsesøster at hun var «imponert over at du holder ut». Stian dro på ammebesøk noen dager, og Ingvild pumpet seg og oppbevarte melken slik at Erik kunne få dette på flaske. Også Thomas og Mari brukte ammebesøk, i tillegg til at datteren Karin ble ammet før Mari gikk på jobb og når hun kom hjem fra jobb. En relevant forklaring kan være at både Stian, Øyvind og Kathrine, Thomas og Mari er utdannet innenfor en biomedisinsk tradisjon. På den måten er de i større grad del av det kunnskapsgrunnlaget som den biomedisinske diskursen henter sin legitimitet i. For dem er dette den vanligste

forklaringsmodellen når det gjelder forståelser av kroppen, og de har bedre forutsetninger for å få til ammingen også.

Er vi likestilt nå?

Disse tre eksemplene søker å eksemplifisere hvordan valgene om fordeling blir forhandlet og utformet. Det er en avgjørelse satt sammen av flere hensyn. Dobbeltkommunikasjon fra det offentlige, hvor det på en side legges vekt på forskjellene mellom kjønnene, og på den andre siden vektlegges at far er en like god omsorgsperson som mor, er noe familiene posisjonerer seg i forhold til. Er det mulig å se på forhandlingene mellom foreldrene som en forhandling av myndighetenes ulike råd? Hva er det parene forhandler om? På et plan er det tiden med barnet. På et annet plan er det hvordan forholdet skal være, hvordan vi som foreldre skal ha og ta ansvar.

Siden likestilling har blitt et av hovedtemaene i denne oppgaven, på bakgrunn av hvordan jeg oppfatter informantenes valg, er det relevant å se nærmere på hva det å være likestilt i et parforhold er. Aarseth har intervjuet det hun karakteriserer som «likestillingens spydspisser» og «likestilte tokarrierefamilier» (2011). Hennes kriterier er at parene tar «om lag like mye ansvar for husarbeid og oppgaver relatert til barna» (Aarseth, 2011, s. 26), og at begge jobber krever mye og gir omtrent lik inntjening. Ifølge framstillingene til Jonas, Fredrik og Stian var det en selvfølge at de skulle ta seg av barna og bidra i husarbeidet, på lik linje med mødrene. Og de anså ingen oppgaver som mer egnet for mødrene, utenom amming. De fleste fedrene rapporterte å delta i husarbeidet på ulike, men jevnbyrdige måter. I så måte følger de en likestilt familiemodell. Likestilling impliserer ikke å bli likedan, men å ta likt ansvar.

Fedrene hadde ansvar for bilen hvis familien hadde en. Jeg spurte Nora om arbeidsdelingen hjemme og hva hun mente om likestilling. Hun sa at det var viktig, både på jobb og hjemme. Arbeidsdelingen mellom Fredrik og henne beskrev hun som lik. Hun tegnet opp et landskap, hvor likestilling var et overordnet ideal, men ikke noe som preget alt, hun ville ikke være «fanatisk på det»:

[...] jeg tenker at det er liksom ikke nødvendig at vi er så likestilte at vi skal gjøre akkurat like masse med bilen vår for eksempel, hehe, sånn at jeg kan godt gjøre noe annet for at Fredrik ordner med dekkskift for eksempel [...]

Når det gjelder å ha likestilte karrierer, kan jeg karakterisere noen av parene i mitt prosjekt som likestilte. Seks av dem hadde like lange utdannelser og fem av disse igjen hadde omtrent samme type stilling. De økonomiske forholdene har ikke blitt nevnt som en begrensning, men vi kan anta at det er en faktor. Av de parene som benyttet seg av ulønnet permisjon mellom lønnet permisjon og barnehagestart, var det mor, sammen med besteforeldre og ferieavvikling, som tok denne.

At seks av åtte tar mer enn fedrekvoten, er et uttrykk for bidraget i omsorgsarbeidet. Og at samtlige gjør dette mens mor er i arbeid, indikerer holdningen deres til omsorgsarbeidet. De tar mer enn de må, og gjør det selvstendig. Det forteller oss at dette er menn som ønsker å være med å ta ansvar. En informant uttrykte at han ikke hadde noe valg når det gjaldt permisjonen, samboeren forlangte dette. Dette gjelder trolig for mange par. For eksempel er motstanden mot fedrekvoten ikke det at far skal delta, men at det er en statlig inngripen i familielivet. Et viktig poeng når det gjelder det å være likestilt i samlivet, er hvilken oppfatning en selv har av det å skulle være likestilt. I den forstand vil jeg si at alle parene oppfattet seg som likestilt, forstått som likeverdig, med like muligheter og ansvar.

‘Likhet som likeverd’ i parforholdet

Gullestad argumenterer for at forestillinger om likhet i det norske samfunn ikke er like gjeldende på alle områder, og at ulike forestillinger konkurrerer om plass (1992b, s. 94). Hun viser til en endring i arbeidsdelingen i hushold, fra en komplementær til en likestilt modell. Likestillingens innflytelse i privatlivet er, ifølge Gullestad, dog ikke resultat av feministiske ideers innflytelse i det norske samfunnet, det er stadig likhetslogikken, kombinert med endringer i kvinners yrkesdeltakelse (Gullestad, 1992b, s. 108). På samme tid som ‘likhet som likeverd’ ble et moment i parforholdet, ble også særnorske idealer om uavhengighet og å klare seg selv det. Uavhengighet er logisk koblet til likhet fordi forholdet mellom ektefellene er basert på lojalitet framfor avhengighet (Gullestad, 1992b, s. 108). Gullestad bemerker at endringen går sakte, fordi noen oppgaver har fått symbolsk verdi for kjønnsidentiteten. Mennene hun beskriver jobber heller overtid enn å skifte bleier.

Gjensidig kjærlighet er hva norske ekteskap, og samboerskap, er basert på. Idealene for en slik kjærlighet er intimitet, tillit, begjær og romantikk, og Gullestad beskriver hvordan idealene har fått større betydning for yngre par samtidig som likedelingen har fått økt innflytelse (1992b, s. 109). Det oppstår et motsetningsforhold mellom likeverd som likhet og romantisk kjærlighet, fordi «romantic love implies imagination and mystery, and, therefore, some cultivation of otherness» (Gullestad, 1992b, s. 110). I så måte, kan idealer om en femti-femti fordeling true kjærligheten, ved at partene mister sin mystikk. Likestilling gjør det vanskelig å innta subjektposisjoner preget av for mye forskjell, og påvirker utforming av kjønnsidentitet. Å bidra like mye trenger ikke å bety å være likedan, men i lys av Gullestads teori kan en vektlegging av ulikhet, ses som en måte å definere en selvstendig identitet som far og en utforming av en tiltrekkende maskulinitet.

Det er en stund siden Gullestad skrev dette, og teorien var tentativ. Mennene jeg har møtt har skiftet bleier, vasket og laget mat med den største selvfølgelighet. Det kan tyde på at idealene for å være en nærværende far er forenlig med det å være mann, i denne gruppen. Men – det er fortsatt ulike oppfatninger om kvinner og menn som foreldre. Og fedrene påpekte også at de gjorde noen ting annerledes fra hvordan mor gjorde det. Det handler om selvstendighet. Mor skal holde «omsorgshjulet» i gang (Haavind, 2006, s. 687) mens far kan steppe inn når han kan. Dette er kjønnsstereotypiske oppfatninger, som fortsatt preger kjønnsarbeidsdelingen. Selv om politikk og bevisstgjøring rundt effektene av likestilling har hjulpet, så går endringene sakte.

Den sosiale identiteten far utformes i relasjon til mor. Når fedrene skulle beskrive hva en god far var, kunne de legge vekt på hvilke ting som var ulikt fra det mor gjorde, selv om mange samtidig understreket at vi like gjerne kunne snakke om en god forelder. Denne ambivalensen kan tyde på en endring i oppfatningen av foreldreskap; det defineres i større grad som et felles prosjekt og ønsket om å være likestilte overfor barna kommer kanskje like mye fra familiene selv, som fra politikken. Jeg kan ikke snakke om norske familier generelt, men det stemmer trolig for den type middelklassefamilier som er med i dette prosjektet. Dette viser også Aarseth (2011) og Stefansen (2011), at idealet i denne typen familier er at begge foreldre bidrar likt.

Forhandlingene til disse parene handler først og fremst om å få hverdagen til å gå opp. Men i dette ligger forhandlinger om identitetene mor og far, og deres påvirkning og ansvar.

Gullestads kvinnelige informanter dro ut på byen for å få bekreftet en identitet som attraktive kvinner (1992b, s. 110). Parene presentert i dette kapitlet får bekreftet sin identitet i arbeidslivet og i foreldreskapet. Aarseth beskriver hvordan parene hun har studert vever hverdagslivets aktiviteter inn i «en mer generell selvutfoldelsesorientering» (2011, s. 114) og gjør familien til et fellesprosjekt med mening for begge. Parforholdet og familielivet fylles med mening, med Moores teori er det en investering som muliggjør fantasiene deres.

IV - Permisjonstiden

Something happens when the husband is alone with home and children. (Gullestad, 1984, s. 291)

Det skal sies først som sist: det å være i permisjon over en lengre periode kan være en monoton hverdag, som handler om å få ting til å gå mest mulig på skinner, hver dag. Opplevelsen fra dag til dag handler om de små tingene, samtidig som jeg fant en bevissthet blant fedrene om at det er en spesiell tid, som går fort og som må verdsettes. For fedrene i dette prosjektet handler det om å forvalte den på best mulig måte, ut fra hva de ønsker å oppnå og hvilke ideer som legitimerer permisjonen. Omsorg er det umiddelbare og opplagte mandatet. I tillegg handler det om å forme en identitet som far, altså om samspillet faderskap og farspraksis. Som sitatet over peker på, har det å være hjemme alene med barn en effekt på fedres forståelse og rolle i hjemmet. Det er omsorgsarbeidet, med mating, legging og leking. Hva er så særegent med tiden fedrene har i permisjon? Det blir deres opplevelse og den meningen de legger i den.

Fraværet av lønnsarbeidet og likestillingshensyn er ideer som gir mening til permisjonen i den offentlige diskursen. Hva den enkelte forelder bruker tiden til avhenger av tidligere erfaringer, interesser, hensynet til barnet og relasjonen mellom far og barn. I dette kapittelet viser jeg noen elementer i fedrenes permisjonstid. Det følger ingen fullstendig beskrivelse av aktiviteter. Jeg ser det som fruktbart å se permisjonstiden som et *rite*, som viser hvordan permisjonstiden konstituerer en sosial identitet som far, og innebærer læring og bekreftelse av verdier som er sentrale i det norske samfunnet.

Samspillet for selvstendig omsorg

Å få lov til å bestemme selv, bli en selvstendig omsorgsperson, var noe flere av fedrene hadde som et mål med permisjonen. Tobarnsfaren Jon var særlig bevisst dette. Utdraget som følger kan ses som et eksempel på hvordan Jon også etablerer selvstendighet i omsorgsarbeidet. Med selvstendighet mener jeg en farspraksis som er noe annet enn en

morspraksis og en internalisering av en behovsforståelse. Dette viser hvordan bruk av permisjonstiden kan gi fedre innflytelse, om enn bare i de små sakene.

Jon er hjemme den første halvdelen av permisjonen, og hele familien hadde vært med Henrik i to måneder i opprinnelseslandet før Jon gikk ut i permisjon. Han hadde flere faste rutiner for hverdagen i permisjonen. Han og Henrik fulgte storesøster Veronica til skolen stort sett hver dag, og tok hjemveien som en tur, med fast stopp for å mate endene. Jon prøver å ta Henrik med i den lokale 'Åpen barnehage' minst en gang i uken slik at han møter andre barn. Han forsøker å legge måltider og soving til omtrent samme tid hver dag, slik at Henrik får forutsigbarhet, som han og Agnes mener er viktig for Henriks tilknytning. Jon sier at han liker å ha rutiner, at det er han som presser på for det i familien, med rutiner og orden. For eksempel planlegger han og Agnes middag for hele uken hver lørdag og går så og handler. Dette er for å unngå stress i hverdagen.

Vi kommer til hvor han bor. Han åpner døren til bygården og setter en kloss på plass for å holde ytterdøren oppe, mens han tar vognen inn. Han ber ikke om hjelp og har full kontroll. Vi går inn til leiligheten, som ligger i første etasje. Kommer inn i en smal gang, med kjøkken inn til venstre og stue rett fram. Han ønsker meg velkommen, og kler av Henrik. Han skal spise og settes i stolen på kjøkkenet, en tripp-trapp-stol fra Stokke. Han får på smekke og Jon tar en matboks opp fra vesken sin. Han tar en brødskive ut av boksen og deler den i tre med en kniv og legger bitene på en tallerken. Ikke noe pålegg. Han setter fatet foran Henrik, som spiser selv. Det går litt sakte, Jon henter Biola i kjøleskapet og heller i et lite plastglass. Henrik strekker armene etter det og får drikke. Han drikker hele glasset uten pause. En lys rosa kant legger seg på overleppen hans. Jon sier at i en sånn situasjon, så ville kanskje en mamma hatt en klut klar, før hun begynte med maten. Jon står ved kjøkkenbordet, gestikulerer med armene, han spør: Skal det være klut? Skal den være våt? Tørr? Og - hvor skal den henge? Han er engasjert, og fortsetter med å si at alle sånne spørsmål er ting som veldig ofte bestemmes av kvinnene, når de er hjemme. Det er vaner som opprettes og som mennene følger opp. Og han tror mange menn bare lar det være, går med på oppsettet og ikke er med på å bestemme. Jon bruker ingen klut.

Jon berører et aspekt ved permisjonstiden, og barneoppdragelse, hvem bestemmer hva? I Jons tilfelle er han forelderen som er hjemme den første perioden, og er den som har vært

mest sammen med Henrik på dagtid. Han bestemmer hvordan han skal ta vare på han, i tråd med kulturelle modeller for barneoppdragelse vel og merke. Kanskje har han bestemt rutiner som strekker seg utenfor tiden med bare Henrik og ham, og inn i Agnes permisjonstid. Det kan tenkes at mange rutiner som ble etablert i omsorgen for Veronica gjelder for Henrik også, og Jon ga uttrykk for at de hadde faste rutiner som begge barna var del i. Poenget med kluten er ikke om Agnes er den som bryr seg med slikt, men at Jon bestemmer selv. Da blir det ingen klut, men Biola-bart for en stund, for han har funnet ut at det går greit, han gjør jobben sin på sitt vis.

Når Jon sier «en mamma» refererer han til den sosiale identiteten mamma, ikke nødvendigvis Agnes. Fremstillingen er muligens en nyttig kontrast til Jons identitet som far, ved at han kan fremstå som selvstendig og likestilt på samme tid. Jon understreket oftere enn de andre forskjellen mellom fedre og mødre, i holdninger til barna og omsorgsarbeidet. Jon sa at «jeg er pappa litt sånn med venstrehånda» og mente med det at mødre i større grad brukte begge hendene, hadde mer kontroll. Selv om Jon fremstiller seg som rebelsk, var han den faren som var mest uttalt på at det ikke behøvde å være slik at kvinnen hadde hovedansvaret og han tilstrebet en likestilt arbeidsdeling, og viste dette i at de hadde delt permisjonen i to.

Siden selvstendighet er et aspekt ved fedrekvoten og det fremheves av fedrene selv, er det interessant å se hva som begrenser selvstendighet. Da jeg møtte Fredrik for det avsluttende intervjuet, hadde han vært tilbake i jobb i to måneder. Han fortalte om permisjonstiden at det var en «veldig deilig tid» og han følte han ble en omsorgsperson for Vilde, at de ble bedre kjent.

[...] Samtidig så hadde jeg jo sånne, jeg hadde jo klare planer om at jeg trodde at jeg skulle få tid til mer, på en måte, kanskje være litt mer [...] aktiv ute og kanskje la henne sove mer i vogna og liksom ta lange turer og den type ting, men jeg skjønnte jo fort at hun hadde noen, hun [...] har noen rutiner som måtte, jeg måtte på en måte følge da, hvor det ble vanskelig for meg, ja, for henne, og også da for meg å, å ikke gjøre det, tror jeg.

Fredrik beskriver videre hvordan han måtte ta mer hensyn til Vildes rutiner enn han hadde trodd. Jeg spurte om han ikke visste det før han gikk ut, og da svarte han at han jo var klar over det:

[...] Men så tenkte jeg, jeg vet ikke, tiden, tiden med barn på dagtid den forsvinner veldig fort i de små, små gjøremålene, og var kanskje egentlig like mye dét jeg oppdaget da at, de små gjøremålene som jeg kanskje hadde sett at, det å spise frokost trenger jo ikke ta så lang tid, men det ble liksom en seanse i seg selv. Og når det var gjort, så skulle man kle på seg, og det kunne fort ta tjue minutter, [...] og at på den måten så så man fort at de planene jeg hadde er jo, er jo til en viss grad urealistiske. Jeg tror rett og slett at ting tar lenger tid, og ting må være mer på barnets premisser enn jeg kanskje trodde i utgangspunktet. Det er jo lærerikt og det var fint å merke det og, så jeg har ikke noe, [...] for sånn kan man jo kanskje tenke, at jeg hadde noen ønsker også fikk jeg ikke oppfylt de ønskene, det ble annerledes, men jeg synes jo at det annerledes var veldig fint, og jeg ser jo at Vilde har kost seg underveis [...], jeg tror ikke hun hadde hatt det noe bedre hvis jeg hadde sittet i Nordmarka og grilla pølser på en måte. Jeg tror ikke hun hadde hatt det noe verre, eller antakelig verre, hehe. Men pappa hadde kanskje hatt det finere, nei, hehe.

Her resonnerer Fredrik over hvordan han tilpasset seg Vildes behov, og fant ut at egne forventninger over hva han skulle få gjort i permisjonen var urealistiske. Den ambivalensen Fredrik uttrykker i slutten av utsagnet, var også til stede i samtaler vi hadde: Han kjente på forskjellen i livet før og etter Vilde ble født. En tur på byen med kompisene, ble møtt med hverdagens realiteter når han våknet av Vilde mitt på natten. Fredrik sa at heldigvis hadde Nora og han avtalt på forhånd at hun skulle ta Vilde. Å forholde seg til barnet på daglig basis gir en bedre forståelse av hjemmelivet, og er en kilde til mestring for mine informanter. Tiden hjemme med barn former og fester den sosiale identiteten far for fedrene jeg har møtt, og posisjonerer denne i forhold til identiteten som kjæreste og venn. Selvstendighet i denne sammenheng betyr en følsomhet for barnets behov, og en måte å gjøre tiden meningsfull for seg selv.

Tid med barn

Spørsmålet «hvordan går det?» ble ofte besvart med en fortelling om en hendelse eller tilstand som først og fremst gjaldt barnet, og ikke faren som spørsmålet ble stilt til. Dette kan forklares med at det var noe de opplevde på nært hold²². I fars permisjon forvalter han tiden

²² Dette kan også være et utfall av informantenes selvpresentasjon. Jeg var tilstede for å se på farsrollen, og da er det ikke så rart at de presenterer seg selv i relasjon til barnet. Samtidig, så observerte jeg fedrene i møte med venner, med og uten barn. Når de traff venner uten barn, synes jeg ikke de var så tydelige på hvordan barnet hadde det hvis ikke de ikke ble spurt. Dette stemmer også overens med noen av fedrenes uttalelser om at de prøvde å vise forståelse for at ikke alle var like interessert i barn. De gangene jeg var sammen med flere fedre med barn samtidig, var barnet et vanlig utgangspunkt for samtalen, som en felles interesse. Men dette gjaldt

til barnet og muligheten til å fortelle hva dagen hans eller hennes har inneholdt. Når den andre forelderen kommer hjem fra jobb, deles dagens begivenheter. Interessen for å vite og fortelle hva som skjer reflekterer en holdning til tiden med barnet som verdifull og spesiell. Med venner og bekjente, som er den rollen jeg deltok i, gis det en redigert utgave, med høydepunkter. Et eksempel er en morgen jeg kommer hjem til Fredrik, og allerede når han møter meg i døren forteller han nyheter om hva som har skjedd siden sist vi møttes:

Fredrik forteller at det har skjedd mye siden sist, Vilde har begynt å gå. Hun gjorde det i 'Åpen barnehage' i forrige uke, han filmet det og du kan høre han på filmen «helt i fistel». Han har vært der to ganger siden sist, og synes det har vært fint. Fredrik forteller videre at de har sluttet med nattpupp, så nå ammes hun ikke i det hele tatt. De sluttet på fredag, og det har gått fint. Hun har ikke villet hatt flaske før, men nå tar hun det uten problemer.

Mye av tiden i permisjon går med til omsorgsarbeidet. Flere av førstegangsfedrene påpekte hvordan de opplevde hverdagen som veldig styrt av rutiner, noe de ikke hadde sett for seg før de gikk ut i permisjon. Stian beskrev hverdagen som tidkrevende:

Det var tidkrevende å ikke -, gjøre noe annet enn å være hjemme og hvis man skulle, liksom, leve opp til det der, kanskje gjør det lille ekstra og på en måte ha en god middag klar når en kom hjem og ha en fornøyd og ikke trøtt unge, så følte jeg at hele dagen kunne gå med til å planlegge og få utført en liten tur, altså han måtte jo ut, kunne ikke være inne, og, søvn slash være våken, og få handle mat og lage mat på et tidspunkt som det gikk an å gjøre det mens man hadde ungen rundt beina, eller mens han sov, og kanskje få rydda litt og vaske klær og sånt, så følte jeg nesten at dagen gikk, med kanskje en times avis og kaffepause. Og det er litt sånn, både frustrerende, men det var jo tilfredsstillende når man da fikk det til, på en måte. Så var der andre dager når jeg liksom fant på ting med andre og da gikk jo det gjerne på bekostning, jeg fikk ikke gjort noe hjemme, men det er jo sånn, da husker jeg at jeg tenkte, det er jo *sånn* hverdagen kommer til å bli når vi jobber begge to, og det er jo ofte enklere å gjøre husarbeid, altså hvem som gjør det det er ikke det som er poenget da, men det er enklere å gjøre det på kvelden da, om en så deler likt på det da og.. Altså i vår setting så er det ikke en normaltilstand at noen er hjemme på dagtid, det er noe som skjer i permisjonen. Vi har jo begge sett for oss at vi skal jobbe videre og, ja, og da var det òg litt sånn at jeg tenkte veldig ofte at det viktigste var at jeg både

ikke alle. De som hadde nære venner med barn, var mer opptatt av relasjonen til hverandre som «venner» og ikke som «fedre og venner».

har det litt gøy selv og litt gøy med Erik, dra ut på tur eller finne på et eller annet.

Stian bemerker at de dagene han var ute, så fikk han ikke gjort så mye hjemme som ønskelig. I dette utdraget kommer det frem at det viktigste oppdraget i permisjonen er at han og Erik har det fint sammen. Stian viser også til en bevissthet om det som kommer. Følelsen av å ha for lite tid er særlig relevant i forhold til småbarnsfamilien, da *tidsklemmen* ofte føles som en passende diagnose på hverdagen for par med to jobber, to liv og barn - som alle krever oppmerksomhet, prioritering og tid. Tid oppleves som en knapp ressurs. Ellingsæter (2005b) bemerker at vi jobber mindre enn tidligere, men at kravene til alt som skal gjøres har økt, siden mulighetene til å få gjort mye mer er tilstede, med smarttelefoner og økt tilgjengelighet. I lys av dette kan det å være i permisjon ses som å fråtse i goder, med frihet og tid. Tidsklemmen som et fenomen har blitt beskrevet som noe som rammer kvinner i større grad enn menn.

Stians opplevelse av at det kunne bli hektisk å skulle oppfylle forventninger om å være en god far, når det gjaldt omsorgs- og husarbeid, viser at selv i permisjonens overflod av tid kjenner han på hvordan det er å balansere egne interesser og hensyn til familien. Og at opplevelsen beskrevet som tidsklemme er til stede, også for ham. Ved å kjenne på kroppen alt som må gjøres, så lærer fedrene seg teknikker for å gjøre det. En aktiv involvering i hverdagslivet med barn former en bevissthet om ansvaret som forelder.

Permisjonstiden som overgangsrite

Jeg har vist at selvstendighet, erfaring av omsorgsarbeidets omfang og forskjell er med å konstituere farspraksiser. Nå vil jeg vise hvordan permisjonstiden også formes innenfor visse idealer i samfunnet og ut fra politiske premisser. Fedrekvoten og permisjonen kan ses som en periode hvor faderskapet formes intensivt. Å bli far er i høyeste grad å få en ny status, som beskrevet er det en endring i personers opplevelse av sin sosiale identitet. I så måte kan permisjonen ses som en symbolsk markering av denne nye identiteten, og et slags *overgangsrite*.

Det følgende er med inspirasjon fra Runar Døving's undersøkelse av *stedet Syden*, hvor han har sett på ferien som et *overgangsrite* (2011, s. 21). Døving bruker Victor Turners arbeid

med liminalfasen i Arnold van Genneps teori om *rite de passage*. Van Gennep forstod menneskelivet, som en serie av ulike stadier og «livskriser» (Bowie, 2006, s. 147). Livets gang struktureres av riter og disse markerer individers sosiale identiteter (Bowie, 2006, s. 148). Flere av fedrene vektla den intense opplevelsen av faderskapet i permisjonen, som at det ble mer virkelig da. I så måte påvirker permisjonstiden den sosiale identiteten far. Dette er trolig noe som stadig endrer seg, ettersom de tilbringer tid og deler opplevelser med barnet, men permisjonstiden er spesiell i det at den er innenfor velferdsstatens ordninger. Van Gennep framsatte at overgangsriter består av tre stadier. Første stadium innebærer separasjon fra tidligere situasjon og status, et markert brudd. Neste stadium er det liminale, hvor individet er mellom statuser, «betwixt and between» (Bowie, 2006, s. 149) og vanlige regler for oppførsel er opphevet. I tredje stadium re-integreres individet, med ny status.

Turner ([1969] 2002) jobbet videre med van Genneps liminalitetsbegrep, som vektla det dynamiske og utøvende ved overgangsriter. Et aspekt ved den liminelle perioden er hvordan deltakerne, *neofyttene*, skal omformes psykisk og fysisk, ved at samfunnets verdier skrives inn i kropp og sinn (Bowie, 2006, s. 155). Turner introduserte begrepet *communitas* for å beskrive det han mente var en særpreget «modality of social relationships» i den liminelle fasen (Turner, [1969] 2002, s. 360). *Communitas* er fellesskapet av likeverdige individer som kan oppstå spontant i det liminelle. Turner så overgangsritene som en bevegelse fra *struktur* til *anti-struktur* og tilbake igjen:

[...] for individuals and groups, social life is a type of dialectical process that involves successive experience of high and low, *communitas* and structure, homogeneity and differentiation, equality and inequality» (Turner, [1969] 2002, s. 360-361).

Turner bemerker at den liminelle opplevelsen, med blandingen av høy og lav, bidrar til å anerkjenne «an essential and generic human bond, without which there could be no society. Liminality implies that the high could not be high unless the low existed» ([1969] 2002, s. 360). Den liminelle perioden er sentral i bekreftelsen av den eksisterende sosiale orden.

Kan permisjonstiden være en utspilling av det høye og det lave i samfunnet? I permisjonen er fraværet av lønnsarbeidet et definerende trekk. Lønnsarbeidet er del i en grunnleggende struktur i det norske velferdssamfunnet, arbeidslinja. Samtidig er det ikke fravær av arbeid i permisjonen, omsorg er som nevnt også et arbeid. Men omsorgsarbeidet anses ikke som like verdifullt som lønnsarbeidet, i en likestillingsdiskurs som vektlegger samfunnsøkonomiske

resultater. Med industrialiseringen kom lønnsarbeidet, en hovedsakelig mannlig geskjeft som foregikk utenfor hjemmet, i det offentlige (Solheim, 2007), mens husarbeidet ble kvinnenes arbeid. Dette skillet er grunnlag for en vestlig historisk konstruksjon av hjemmet som en kvinnelig sfære: En «historisk misforståelse» (Melhuus & Borchgrevink, 1984, s. 322) som nærte en myte om kvinnens naturlige plass i hjemmet. Familiepolitiske tiltak har forsøkt å anerkjenne omsorgsarbeidet, men stadig er det lønnsarbeidet som gir legitim tilgang til økonomiske og materielle goder. Arbeidslinjen i norsk politikk setter lønnsarbeidet høyt som et moralsk gode (Kildal, 1998). Det er ikke status forbundet med å være utenfor arbeidslivet. I så måte har lønnsarbeidet tradisjonelt hatt høyere verdi som aktivitet, og det har vært kjønnet. Selv om dette i stor grad er endret, er det betenkelig at mange kvinner er *profesjonelle* omsorgsarbeidere - omsorgsykker er i stor grad «kvinneyrker» og typiske kvinneyrker er lavtlønnete (Ellingsæter & Solheim, 2002; Vike, 2001). Dette kan indikere omsorgsarbeidets verdi i forhold til lønnsarbeidet. Hvis skillet mellom å arbeide og å være hjemme, med ulik verdisetting, ses som en utgave av høy og lav, kan permisjonstiden innebære dialektikken som Turner framsatte.

Fedrekvoten er et ønske om å avkjønne arbeidsdelingen i hjemmet, og definerer med det at en ulikhet eksisterer og at denne er kontingent. Perioden med foreldrepenger må tilbringes utenfor lønnsarbeidet, og for de fleste betyr det at den tilbringes i hjemmet. Ses denne perioden som liminell er permisjonstiden preget av anti-struktur. Således er permisjonen som velferdsordning en bekreftelse av velferdssamfunnet; at foreldre er hjemme med barn, med betaling fra staten, viser tillitsforholdet mellom individ og stat, og bekrefter velferdsstatens politikk og refamiliseringen.

Turner skriver at «the underling comes uppermost» ([1969] 2002, s. 364) i liminaliteten. Fedrekvoten som et tiltak for endring av kjønnsarbeidsdelingen vil i lys av dette posisjonere far som «the underling», den som er på ukjent grunn og som plutselig får all kontroll for en periode. Men til forskjell fra overgangsritet hos Turner, er ønsket for fedrekvoten at denne maktforskyvningen får permanente utslag. Hos ndembuene skal overhodet Kanongeshas midlertidige underordning i ritet være en oppvisning i evne til selvkontroll, som en egenskap han må ha med seg inn i virket som overhode når ritet er over. På liknende vis innebærer permisjonstiden et ønske om en oppvisning i visse kvaliteter som far. Motsatt av ritet hos

ndembuene, søker den familiepolitiske ordningen å gjøre de to foreldrene mer likestilt, i forhold til arbeidsliv og familieliv - det skal ikke være noe overhode lenger.

Det kan argumenteres for at fedrekvotens utforming, at den nettopp er en kvote, gir den preg av å være noe midlertidig og i så måte bare bekrefter en status quo i arbeidsdelingen (Danielsen, 2002, s. 97). Som i ritet, hvor «the ritual powers of the weak» (Turner, [1969] 2002, s. 364) er i spill, er det en unntakstilstand og muligheten for at far bare er en gjestearbeider i hjemmet, mens familien venter på barnehageplass og omsorgsarbeidet faller tilbake i den rette forvaltning, i samspillet mellom det offentlige og mor. Fedrekvoten som avgrenset, utenom det vanlige, er i tråd med oppfatningen om at far kan ta ansvar når det passer, mens mor ender opp med å ha det løpende ansvar. Dette virker derimot ikke å være tilfellet i familiene jeg har vært i, og nettopp det at tiden i permisjon former den sosiale identiteten far, gjør at den utvider innholdet i farspraksiser og faderskapet.

Fedrekvotens pedagogiske potensial

Overgangsriter er pedagogiske. Neofyttene skal være som *tabula rasa* som innskrives med ny kunnskap (Turner, [1969] 2002, s. 364). I lys av dette er permisjonstiden som et politisk virkemiddel en periode definert for å lære holdninger som kan bidra til likestilling, både i den enkelte familie og på samfunnsnivå. For noen var det en motivasjon og et mål for praksisen, og et element som er til stede i forhandlingene om fordelingen av permisjonstiden, men dette er ikke uttalt i fedrenes praksis i permisjonen fra dag til dag. Meningen forbundet med praksiser i overgangsritet er ikke alltid tilgjengelig for deltakerne i forhold til det som ritet skal markere; neofyttene skal lære gjennom erfaring.

For en nybakt far er omsorgsarbeidet en ny praksis, med nye oppgaver, rutiner, og regler å forholde seg til - koke flasker, skifte bleier, vaske foran så bak, riktig temperatur, nok klær, for lite klær. Det kan selvfølgelig være like nytt for mor også. Som vist med Fredrik tidligere, kan inntrykket av hvordan det skal bli, måtte justeres i møte med selve praksisen. Det handler ikke så mye om å lære å gjøre helt nye oppgaver, alle fedrene fortalte at de hadde skiftet bleier, kledd på og vært en omsorgsperson samtidig med at mor hadde sin permisjon. Familiene opererer ikke med atskilt omsorgsansvar, det er hovedansvaret som fordeles. Da det ble fedrenes tur, handlet det om å mestre dette selvstendig. Det handler om å få en

følelse for rutiner og barnets rytme. Stian setter ord på dette når han forteller om hvordan han opplevde permisjonen:

S: [...] alt i alt så var det en fantastisk periode. Det som jeg kanskje er mest tilfreds med er at jeg fikk følelsen av å være hovedomsorgspersonen for Erik. At jeg liksom, i visse ting som jo Ingvild hadde mest kontroll på før, siden hun var hjemme, fikk jeg liksom mest kontroll på og hun måtte liksom spørre meg om hvordan, 'hva slags mat liker Erik, og nå, 'hva er det egentlig han spiser'

I: Og det var den type ting som du fikk kontroll på?

S: Ja, jeg fikk jo kontroll på, oversikt over mat og til dels søvn, men altså ja, sånn når han sover, ja, disse vanlige rutiningene som det liksom dreier seg om, mat, søvn, lek, ute-innetid, tur slash sove inne... Alle sånne ting som det er, som jeg sikkert tenker mer på enn det som er nødvendig altså, i form av at en overtolker ting, tror jeg. Sånn typisk da 'nå sover ikke Erik ute i vogna lenger i det hele tatt, han vil bare sove i senga' også er det jo bare tilfeldig fordi det er to ganger han ikke har sovnet.

Mye av læringen vil foregå første gangen, men også andre gang innebærer læring, eller kanskje heller en bekreftelse av det som ble lært forrige gang. Andregangsfar Jonas sa at

[...] man er to forskjellige foreldreopplevelser nummer en og nummer to, man er ganske sånn, jeg vil ikke si arrogant, men man er litt mer, ja, man tar det litt mer for gitt og man er litt mer intuitiv, på veldig mye, man slapper av mye mer med nummer to. Ikke noe tvil om. Og nummer en, hvor du kokte alt, hvis noe ramla på gulvet så kokte du det, ikke sant, nå så er det bare, du feier av det og så er det inn igjen, du skjønner at de går ikke i stykker, verken av å slå seg eller spise rare ting eller få noe de ikke tåler...man lærer jo, så det er jo klart det er to forskjellige opplevelser.

Kunnskapen fra første permisjon vekkes til liv igjen andre gangen med permisjon. Men den andre permisjonen er ingen gjentakelse av den første. Kristian, en tobarnsfar på 32 år, bemerket hvordan de to sønnene hans var så forskjellige. Den yngste sønnen Markus krevde å bli herjet med, ifølge Kristian, mens storebror Pål hadde han måttet være mer forsiktig med. Gunnar, 34 år og tobarnsfar, fortalte at det at Pernille var født med en funksjonshemming gjorde innholdet i permisjonen annerledes enn første gangen. Gunnar snakket om hvordan tiden i permisjon hadde gitt både han og kona en innføring i hjelpeapparatet:

[...] og vi som har hatt litt på siden da med oppfølging, så har det vært veldig kjekt, for da får begge to kjennskap med instanser og sånn, alt fra PPT, Fysioterapeut og helsestasjonen, altså sånn, som ikke er veldig hyppig men

såpass hyppig at det er kjekt at begge to har erfaringa sånn at vi kan snakke med hverandre om det.

Permisjonstiden som aktivitet er med og former den sosiale identiteten far, ved at menn får et eierskap til foreldrepraksiser, som farspraksiser. Noen ganger kan det føles som om eierskapet glipper; Jonas fortalte hvordan det å være tobarnsfar kunne være en utfordring for tålmodigheten, spesielt hvis barna ikke ville legge seg og behovet for «voksentid» ble satt på prøve. Jonas fortalte særlig om eldstedatteren Anja, som han beskrev som å være i trassalderen.

[...] jeg *blir* gæren. Spesielt krydra med Anja, da, hehe. Når hun skriker på det ene rommet og han på det andre -, så det er ikke noen tvil om at det er mye frustrasjon knyttet til de tingene der, at ting ikke går etter tariffen. Og når man liksom ikke skjønner hvorfor, når man liksom har gjort det samme, spist det samme, og man har liksom dulla og han sovner - og våkner: 'Åå! hvorfor! Vi har jo fulgt oppskriften, vi har jo gjort alt etter boka, vi har gjort som vi skulle'...

Jonas påpekte at hans behov for voksentid nok var mer prekært enn det samboeren Hilde hadde, som kunne drøye leggetidene mer. Det Jonas kaller «oppskriften» er den kunnskapen han har som forelder, om barnas rutiner og behov. Når Vetle slo seg vrang etter en ferie Jonas og han tok til Spania, forklarte Jonas det med at han hadde kommet ut av rutinene. Hvordan «barnet tikker», for å bruke et uttrykk Fredrik kom med, er noe som læres og en kunnskap som forvaltes.

Permisjonsfellesskapet?

Turner omtalte *communitas* som motsatsen til struktur, som samvær preget av emosjoner, spontanitet og øyeblikkelighet ([1969] 2002, s. 370). Karakteristisk for det liminelle er det udiffereensierte, at alle er like. Da jeg begynte feltarbeidet ønsket jeg å komme i kontakt med et fellesskap av fedre, som liknet barselgrupper eller venninnegjenger som kan observeres på dagtid rundt om i byen. Permisjonstiden kan være grunnlag for fellesskap. Fedre, og kanskje aller mest mødre, i permisjon møtes i barselgrupper, på aktiviteter som babysang, babysvømming og på trilletter. Barselgrupper organiseres av helsestasjonen for kvinner som har fått barn. De settes sammen ut fra når barnet er født, og er et tilbud for å kunne dele erfaringer. Inntil nylig har det ikke vært liknende tilbud til fedre, men jeg har hørt om flere som overtok mødrenes gruppe.

For mitt utvalg bestod deres sosiale omgang av venner og bekjente, men noen opprettet også nye relasjoner. Kristian var med barselgruppen til partneren og Fredrik møtte en mor fra Noras gruppe. Stian, Thomas og Kristian hadde brukt pappa-forumet for å komme i kontakt med andre fedre, og de tok også kontakt med venner og bekjente som også var i permisjon. Dette kan kalles et slags fellesskap i den grad det er en felles interesse og praksis som forener, men det er ikke *communitas* i Turners forstand.

Foreldre i permisjon har det felles at de er formelt atskilt fra lønnsarbeidet, og for noen kan tiden innebære en isolasjon fra det vanlige. Den nye identiteten kan sies å posisjonere en på nytt, det åpner opp for nye samtaletema og problemstillinger, og mange søker mot likesinnede. Noen har mindre kontakt med venner som ikke er i samme situasjon, som har en annen timeplan. Småbarnsforeldre kan gjøre seg mindre tilgjengelige, oppleve at de ikke lenger har tid til sitt tidligere liv. Øyvind gjorde seg dum for å markere svaret sitt da jeg spurte om han og kona var flinke til å bruke tid på hverandre - «hva er det?». Barna kan oppleves som et altoppslukende prosjekt som tar mesteparten av tiden utenom arbeidet (Stefansen, 2008).

Flere aktiviteter legger opp til et fellesskap mellom foreldre i permisjon. Babysang og 'Åpen barnehage' har felles aktiviteter og spisestund, som er anledninger til å møte andre. Samtalen går lett, om barna og andre felles tema. Hvorfor blir det ikke noe fellesskap? Har dette med den sosiale identiteten å gjøre, eller har det med maskulinitet? Flere av fedrene jeg kom i kontakt med hadde prosjekter på gang, som tok tid. I tillegg til å bruke tid med barnet, så de kanskje ikke på permisjonstiden som en periode for å øke vennekreten. Som Thomas uttalte: Han var ferdig med å bli venner med personer «fordi vi har lik sykkel».

Kanskje har mangelen på fellesskap noe å gjøre med de «symbolske gjerdene» som Gullestad (1992c) har omtalt? Hvor frykten for å ikke «passe sammen» (Gullestad, 1984, s. 60) eller være for ulike, og dermed skape stor avstand i samhandlingssituasjonen, gjør at personer forsøker å unngå andre de ikke er sikker på om er som dem. Men, det vil jo være lett for fedrene å fremheve det som er felles, det som gjør dem like med de andre – de har barn. Men som Thomas utsagn indikerer, så kan andre med barn oppfattes som annerledes. Og, på aktiviteter som babysang og i 'Åpen barnehage', er de fleste deltakerne kvinner. Gullestad skriver med referanse til kjønnsidentitet, at kvinner tradisjonelt har opprettholdt relasjoner i

nabolag, gjennom å være hjemmets forvaltere (Gullestad, 1989, s. 63). Det samme har blitt beskrevet av Døving, det er kvinnene i familien som husker på bursdager og organiserer «den sosiale avtaleboken» (Døving, 2001, s. 169). Mens Døving har beskrevet en familie med mer tradisjonell arbeidsdeling, har jeg inntrykk av at mine informanter har vennskap som både felles for seg og partneren, samt individuelle. Men en opplevelse av forskjell på kvinner og menns prat om barn var til stede. En dag jeg var ute og gikk med Thomas eksemplifiserer det:

Vi går forbi en kvinne med barnevogn. Jeg spør Thomas om han har mange venner med barn, han forteller at de har noen, og er litt mer sammen med dem nå etter at Karin har kommet. Han har venner som er fedre, de er det vanskeligere å være med. De går gjerne ut og tar en øl, men Thomas sier at noen av dem har et «strengere regime» hjemme. Ingen av kameratene er i permisjon nå, men en skal snart, og Thomas har vært en del med kona hans, det har vært greit. Når det gjelder barselgrupper, føler han at han ikke er helt der, orker ikke snakke om sånne ting som bleieutslett og avføring. Men hun er ikke sånn, så da er det greit. Men blir det flere, nei.

Thomas hadde lagt ut en forespørsel på forumet, hvor han søkte etter likesinnete fedre å være med i permisjonstiden. Han var tydelig på at det var mer urbane aktiviteter, som mat og drikke, som var hans interesse. Han påpekte overfor meg at han ikke var en far som gikk med «pulk og tur i marka». Jeg oppfattet det som om han mente det var stereotypen av en pappa i permisjon. Denne stereotypen blir i noen grad bekreftet av de andre fedrene, ved at noen av dem hadde vært på tur i marka med pulk og andre nevnte dette som en pappa-aktivitet. Stian fortalte at det var påfallende mange menn med barn på kafeen på Lilloseter, en formiddag han hadde vært og gått tur med Erik i pulk.

Fraværet av struktur

Turner setter det liminelle i relasjon til det marginale, og skriver at i samfunnet kan liminalitet, eller anti-struktur, representeres i marginale typer (Turner, [1969] 2002, s. 370-371). Et eksempel Turner bruker er hippiene i USA, som representerte en normoppløsning, likeverd og fravær av, eller heller mostand mot, status. Med referanse til arbeidets viktighet i konstitueringen av en mannlig identitet (Højgaard, 1997), er det kanskje nettopp arbeidet

som representerer strukturen i det norske samfunnet. Jonas beskriver det å være i permisjon som å miste identiteten:

[...] Og det kjenner jeg litt på og, to måneder liksom, du blir litt sånn identitetsløs, som går hjemme med barn, du er bare pappa [...] det er jo liksom, hvem er du liksom? Det kommer litt sånn blåe øyeblikk hvor du føler deg litt sånn, ja, åssen skal jeg klare å komme tilbake, jeg leser ikke aviser, jeg får ikke med meg noen ting... Det er det vakuumet da, som jo selvfølgelig er veldig privilegert og veldig fint, men det er også en sånn, ja, det har jo en viss kostnad òg.

Permisjonstiden er unektelig annerledes. Det Jonas beskriver er hvordan identiteten han har til vanlig, den tilknyttet jobben, oppleves fjern. Stian fortalte etter permisjonen at det var godt å være tilbake i arbeid, og sa at noe av det som gjorde permisjonstiden til en positiv opplevelse var nettopp det at den var en avgrenset periode. Permisjonen er ikke en normaltilstand, for familiene i dette prosjektet, da ingen av dem planla å være hjemme med barnet etter permisjonen, alle skulle tilbake i arbeid. Gunnar sa at det hadde gitt ham mulighet til å reflektere omkring det å være far ved å delta i prosjektet. Han sa, om permisjonen: «[...] du går jo i en boble, sånn uansett hvordan du vrir og vender på det, det blir jo litt boble, og da kan det være greit å se inn i den bobla av og til [...]». At permisjonen beskrives som utenom det vanlige, gir grunnlag for å si at det er en særegen periode. At Gunnar kaller det «en boble» gir assosiasjoner til en lukket, frakoblet opplevelse. Men det setter ikke fedrene utenfor samfunnet, men utenfor det som strukturerer livet til vanlig: jobben.

Overgangsriter forbereder individer til livet etterpå, med en ny status (Bowie, 2006, s. 149). Å bli far eller mor gir ikke foreldre nye oppgaver og rettigheter i jobbsituasjonen, som er den de returneres til etterpå. Derimot har permisjonen en signaleffekt for arbeidsgiver. Arbeidsgiver vet nå at hun har en arbeider som har forpliktelser overfor en familie. Det er ikke dermed sagt at arbeidsgiver tar hensyn til dette. Som nevnt peker Aarseth på at relasjoner med barn kan gi fedre mellommenneskelige kompetanser (Aarseth, 2008).

Å se permisjonstiden som et overgangsrite er kanskje å sette begrepet på spissen. Men det viser aspekter ved denne perioden på et samfunnsnivå og vektlegger at det involverer sosialisering. Det tydeliggjør funksjonen, at tiden er ment å gjøre noe med deltakerne. Og det viser hvordan permisjonstiden kan forstås innenfor en ramme av arbeidet og dets

betydning, samt hvordan biologisk reproduksjon er knyttet til sosial reproduksjon: Individuer læres inn i sosiale identiteter som far og mor, med oppgaver og ansvar som er nødvendige for reproduksjonen av samfunnet. I den norske konteksten kan understrekingen av at arbeidet ligger til grunn for velferden, og hvordan den enkelte ikke bare kan nyte, men også må yte (Kildal, 1998), tas som et uttrykk for denne relasjonen. En evig permisjon er ikke mulig, ikke i en bærekraftig velferdsstat. Slik overgangsriter er en bestemt periode hvor separasjon og re-integrasjon bidrar til å markere en endring i status rituelt, er permisjonen avgrenset ved de antall uker som tilskrives foreldrene fra staten. På samme måte som Døvings Syden-turister klapper når de lander hjemme i Norge og på den måten rituelt markerer slutten på Syden og feirer det norske samfunnet som «det korrekte rommet» (Døving, 2011, s. 22), markerer slutten på permisjonen en bekreftelse på at velferdssystemet virker – da skal mamma og pappa tilbake i jobb og slik bekrefte arbeidets legitimitet.

V - Avslutning: Fedre i likestillingslandet Norge

Kontrakten er enkel.

Alle må yte etter evne, og alle skal få etter behov.

Frihet og trygghet – skapt av fellesskapet – det er magien i landet vårt.

Amerikanerne har sin drøm. Vi har den norske modellen.

Vår vei lyder kanskje ikke så eventyraktig, men den er desto sikrere.

Når vi kombinerer frihet og trygghet, får flere oppfylt drømmen sin.

(Stoltenberg, 2013)

Utdraget over oppsummerer grunnlaget for velferdsstaten Norge. I nyttårstalen for 2013 understreket statsminister Jens Stoltenberg hvor god den norske modellen er, og hedret kvinnenenes bidrag: «[S]teget ut i lønnet arbeid» (Stoltenberg, 2013). Stoltenberg innleder året for kvinners stemmerettsjubileum med å hylle kvinnekampens resultater og det at så mange kvinner jobber og tar utdanning: «For det aller viktigste er at kvinnene endelig kunne gjøre sine egne valg. Jobbe hjemme, eller gå ut i arbeidslivet?». Statsministeren karakteriserer dette som «nøkkelen til framtiden» og at «modige kvinner» skal være ideal for «[e]t inkluderende, likestilt og trygt Norge». Sånn kan Norge beskrives, og det kan antas at det er denne modellen som gjøres virksom i den rødgrønne regjeringens politikk, som for eksempel utvidelsen av fedrekvoten. Vektleggingen av arbeidet gjelder både for kvinner og menn, og kan ses i lys av at «naving»²³ ble årets ord i 2012. Velferdsstaten er ambisiøs på vegne av borgerne, og det krever tillit.

Dette kapittelet runder av denne oppgaven, ved å løfte perspektivet opp fra hverdagslige praksiser til å fokusere på velferdsstaten Norge som en ramme rundt fedrekvoten. Med inspirasjon fra Rugkåsa (2011, 2012) vil jeg undersøke velferdsstatens *etos*, etter Clifford Geertz (1973b) forståelse. Arbeidslinja og likestilling er to elementer som er sentrale i dette

²³ 'Å nave' er et begrep som betegner det å ta seg et friår finansiert av sosiale ytelser fra NAV (VG, 2012).

etoset. Fedrekvoten, eller kanskje heller norske fedre, kan ses som et symbol som oppsummerer dette etoset. Til slutt følger en avslutning, hvor jeg tydeliggjør hva denne oppgaven har søkt å vise.

Velferdsstaten Norge

Familiepolitikk har blitt omtalt som *privatlivspolitik* (Vollset, 2011, s. 13). Dette legger også an til en forståelse av politikken som styring av folks privatliv. Rugkåsa viser i *Likhetens dilemma* (2012) hvordan staten, representert ved grasrotbyråkrater, siviliserer eller «oppdrar» minoritetskvinner gjennom tiltak som voksenopplæring og arbeidskvalifiserende kurs (s. 160-161). Rugkåsa legger til at dette ikke bare gjelder etniske minoriteter, men også andre som avviker fra de gjeldende normene i samfunnet (Rugkåsa, 2012, s. 163). Det er altså snakk om en normaliseringsprosess. Et liknende element finner vi i likestillingspolitikken.

Halvard Vike (1997) påpeker at i den norske velferdsstaten betraktes forskjeller enten som kvantitative, eller som ulike tilstander på en felles utviklingsskala (1997, s. 135). Løsningen blir da enten en omfordeling av ressurser eller utdanning. I lys av dette kan den norske likestillingspolitikken karakteriseres som en strategi for å redusere forskjeller gjennom tiltak som rekruttering og kvotering, og informasjonsarbeid: Fedrekvoten er en skole i å være hjemme med barn og ta del i omsorgsarbeidet. Særlig hvis fedrekvoten tas ut når mor går tilbake i arbeid, som det opprinnelig var intendert²⁴. Det er en oppfatning at far blir mer selvstendig når mor ikke er til stede, og kikker over skulderen hans eller er tilgjengelig for hjelp (NOU 2012:15, s. 244). Problemet med politikken er at familier benytter seg av kvoten også på ikke-intenderte måter, og det er de som er flinkest i klassen fra før, de som har ganske likdelte hjemmeliv, som gjør det best (Aarseth, 2011).

²⁴ Da fedrekvoten først ble innført var det med et aktivitetskrav til mor – hun skulle ikke være hjemme samtidig og på den måten skulle fedrene lære å ta ansvar for omsorgsarbeidet. Dette kravet ble fjernet da det viste seg at det skapte problemer for enkelte familier hvor mor hadde vært i vikariat eller skulle ha ulønnet permisjon etter fars permisjon. Kravet ble da fjernet slik at fedrene fortsatt skulle kunne få mulighet til å være hjemme (se seksjon 5.4 i).

Velferdsambisiøsitet

Rugkåsa betegner den norske stat som *velferdsambisiøs*. Hun bemerker at et trekk ved velferdsambisiøse stater er «universelle og omfattende velferdstjenester» (2011, s. 246) og argumenterer for at «jo høyere velferdsambisiøsitet, desto sterkere bidrar statlig initierte normaliserings- og siviliseringsmekanismer til å forme enkeltindividers subjektivitet» (Rugkåsa, 2011, s. 246). Konsekvensen av dette argumentet blir at stater med færre velferdstjenester, men høye ambisjoner for borgernes velferd, ikke har like stor evne til påvirkning og sivilisering av borgernes subjektivitet. USA er et eksempel på en slik velferdsliberal stat, hvor den amerikanske drømmen går ut på at enhver skaper sin egen velferd og suksess. Som Stoltenberg påpeker, er den norske modellen vår trygge ambisjon.

I Norge er universelle rettigheter og velferdsordninger grunnleggende prinsipper – borgerrettigheter – og dette «assosieres med likhet og høy grad av økonomisk redistribusjon» (Rugkåsa, 2011, s. 248). Rugkåsa understreker Gullestads tese om likhet, som en sentral forestilling i den nasjonale selvforståelsen, politikk og institusjonsbygging (2012, s. 52-53). Gullestad skriver om forskjellen på forestillinger om likeverd i USA og i Norge, og bemerker at amerikanerne ser individet som selvstendig konstituert, «a priori» sosial interaksjon (Gullestad, 1992b, s. 98). Oppnåelse av likeverd skjer ved å realisere seg selv, ved å utnytte de mulighetene som finnes, benytte seg av likeverdighet i muligheter. Gullestad bemerker at i motsetning til amerikanerne har vi i Norge mindre toleranse for resultat (1992b, s. 100). Og dette er tydelig i forholdet mellom stat og befolkning, og fedrekvoten som likestillingstiltak er et eksempel på dette.

Forholdet mellom stat, individ og familie i Norden er annerledes fra Europa og resten av verden (Rugkåsa, 2012, s. 34), ved at staten her tar på seg oppgaver som andre steder karakteriseres som familiens ansvar. Dette kobles til en individualisering, hvor staten garanterer for solidariteten. Individet blir mer uavhengig av familien og den sosiale relasjonen mellom stat og enkeltindivid dominerer (Rugkåsa, 2012, s. 35). Det er på denne måten individets velferd konstitueres. Velferden er satt i sammenheng med verdier om uavhengighet: En uavhengighet fra familien når det gjelder økonomiske og materielle forhold (Rugkåsa, 2012, s. 35), men som skaper en stor avhengighet til velferdsstaten.

Når velferdsstaten overtar familiens rolle som beskytter av individet, overtar den også en paternalistisk holdning - den tradisjonelle mannlige rollen som beskytter av familien. Rugkåsa bemerker at kvinner er mer avhengig av velferdsstaten enn menn (Rugkåsa, 2012, s. 36). Videre er velferdsstaten bygget opp rundt det som oppfattes som tradisjonelle mannlige verdier. Særlig vekten som tillegges arbeidet, da som lønnsarbeid og heltidsarbeid, er ikke tilpasset kvinners livsløp, med avbrekk fra jobb i forbindelse med fødsler og det faktum at kvinner fortsatt har hovedansvaret for omsorgsarbeidet i familien. Ordninger som fødselspermisjon med lønn og rett til deltid er kjønnsnøytrale, men bruken av dem er kjønnet; i Norge er det kvinner som tar mest permisjon i forbindelse med fødsel og som jobber mest deltid (Bringedal & Lappegård, 2012; Kjeldstad & Nymoen, 2004; SSB, 2013b). Fedrekvoteordningen har også paternalistisk preg, i og med at noe av begrunnelsen gis i at når mannen kommer mer på banen, så hjelper han kvinnen.

Det nasjonale selvbildet

En del av nordmenns nasjonale selvbylde er at vi, i tillegg til å være 'født med ski på beina', er et av verdens mest likestilte land. Pussig nok har svenskene en ganske lik oppfatning. FNs utviklingsprogram lager hvert år en rapport om hvordan det står til med utviklingen i verden. Rapporten for 2013 viser at Norge er på topp og som avisoverskriftene pleier å lese, blir vi kåret til «det beste» landet å bo i (UNDP, 2013). Justert for ulikhet mellom kjønnene, er Norge på en femte plass, mens Nederland er på første og Sverige på andre plass.

Norge som nasjon har ulike hatter som hun pynter seg med i utlandet; Norge som fredsnasjon, med bistandspolitikk, fredsmekling og Nobels fredsprisutdelingen som eksempler, er en identitet Norge tar på seg på den internasjonale arenaen. I tillegg er vi et foregangsland når det gjelder kjønnslikestilling. Gullestad bemerker at det innen disse to områdene av vår utenrikspolitikk er en viss avstand mellom ideal og realitet (Gullestad, 2006, s. 43). Det kjønnsdelte arbeidsmarked er nevnt som vårt likestillingsparadoks. Sammenliknet med andre land *har* vi oppnådd en viss grad av likestilling, og får dette jevnlig bekreftet av internasjonale rapporter fra UNDP og World Economic Forum. Dermed er vi også kvalifisert til å lære andre.

Den rødgrønne regjeringen har internasjonal likestillingspolitikk som et eget mål i handlingsplanen *Likestilling 2014* (BLD, 2012, s. mål 9), og fedrekvoten har blitt omtalt som en *eksportvare* (Arbeiderpartiet, 2011). Fedrekvotens eksportmuligheter er begrenset, i dette tilfellet var det Danmark som var målet. Det eksisterer en oppfatning av at vi er god på noe og at andre kan lære av oss. Nå er ikke samlivskvalitet like lett å måle som økonomisk vekst, så fokus på vekst er et enklere politisk budskap. Norge har ulike strategier for å oppnå likestilling her hjemme og i utlandet, men målet er det samme - kvinners økte deltakelse i arbeidet og økt økonomisk uavhengighet.

Under feltarbeidet fikk jeg to henvendelser som belyser fedrekvoten som et symbol og relasjonen til nasjonen Norge. Det første var en henvendelse fra BBC, som skulle lage en dokumentar om:

[...] why women aren't getting the executive and board level jobs in British business. Since Norway is famous for having progressive female equality policies, we are going to film there in a few weeks. One story we are looking to cover is Norway's policy of paternity leave, "pappapermisjon."

BBCs representant lurte på om jeg, som resultat av innlegget mitt på forumet, hadde kommet i kontakt med noen fedre de kunne intervju, eller om jeg visste om noen, som de kunne intervju om «their experience staying home».

En annen henvendelse var fra en representant ved en ambassade i Chile:

[...] Jeg har fått i oppgave å legge til rette en «dagsplan» for noen journalister fra et kvinneblad i Chile som skal til Norge om et par uker, og i den anledning kunne det vært interessant å få tak i en pappaperm-gruppe! Du har vel ikke støtt på en slik gruppe som du kunne ha satt meg i kontakt med?

Disse henvendelsene, i tillegg til hvordan personer jeg snakket med om prosjektet har reagert på det, fikk meg til å tenke at dette er noe som er sentralt i tankene våre om Norge. Fedrene har blitt symboler på en progressiv likestillingspolitikk, og fremstår som noe særnorsk i nasjonens selvbilde.

Den norske praksisen kan også forbløffe. Jonas fortalte hvordan han hadde blitt mottatt i utlandet som pappa. Han tok med Vetle på en ukes tur til en liten by på Spanias solkyst, i begynnelsen av mai. Når han kom tilbake var han tydelig stolt og sa selv at han følte seg

«kry» som hadde fått det til. Selv når Jonas tilbrakte permisjonstiden med Vetle i utlandet, var velferdsstaten ramme rundt oppholdet. Jonas

Jonas sier at han har fått mye positive tilbakemeldinger, at han føler seg litt «kry» som får det til. Han som eide hotellet forstod ikke hvordan han fikk det til, og når Jonas fortalte om den norske pappapermisjonen, så kunne ikke mannen forstå at «the government!» betalte. En gutt som jobbet i restauranten spurte bare «where's mummy?» og ristet på hodet. Også en nordmann han ble kjent med der nede, som selv hadde barn, ble veldig imponert over triksene til Jonas, som å ha med litt mat når de måtte vente på flyplassen. Jonas sier at det er jo sånn han har plukket opp av barnemoren, men tar likevel æren for det. Når han gikk inn på flyet sist, med Vetle på armen, bak til rad 20, da føler han seg bra, sier han.

Dette utdraget indikerer flere ting: Det viser annerledesheten i en nordisk velferdspolitik og en spansk stat som ikke makter å finne jobb til alle sine innbyggere. Men det viser også forskjeller i måter å være fedre på innad Norge. Mannen Jonas traff, var eldre enn ham, og kan ha møtt andre forventninger til sin farspraksis. Å dra på ferie slik som Jonas gjorde, er ikke vanlig. I så måte viser eksempelet at det finnes variasjon i måter å være far på, innenfor et nordisk faderskap.

Likestilling som norskhet

Ann Therese Lotherington har undersøkt hva som må til for å bli anerkjent som norsk og hvilken rolle offentlig politikk har i denne sammenheng. Hennes informanter er kvinner født i Russland som har giftet seg med norske menn. Lotherington finner en stor aksept for den norske kjønnslikestillingen blant sine informanter, i motsetning til andre aspekter av norskhet som «barneoppdragelse, skolepolitikk, matpakke og helsepolitikk» hvor motstanden var sterkere (2008, s. 12). Noen av kvinnene opplever likestillingen som et press for å endre seg, mens andre opplever det å innta en posisjon som frigjort og likestilt kvinne som et bevis på at en har blitt norsk (Lotherington, 2008, s. 13). Det er knyttet betydelig med anerkjennelse til den siste posisjonen, mens kvinner som velger å være hjemme med barn, som er et legitimt valg i hjemlandet, ikke opplever dette som «sosialt akseptert» i Norge (Lotherington, 2008, s. 16).

At det ikke er sosialt akseptert å være hjemmeværende gjelder også etnisk norske kvinner. Hvis en kvinne prioriterer å være hjemme med barn som kan være i barnehage, må hun forvente å forsvare dette valget. Å velge å ikke jobbe er et radikalt valg, og flere mødre har ytret bekymring over reaksjonene på egne valg, som de begrunner med at det føltes feil å være borte fra barna (se f.eks. Gamkinn, 2013; Marchen, 2013). Valget legitimeres ut fra et hensyn til barna, som blir en høyst legitim posisjon i en tid hvor det å ha god tid er likestilt med en god barndom (Ellingsæter, 2005b, s. 318). Det fåtallet menn som gjør det samme blir fremstilt på en annen måte, noe som vitner om ulike krav til kvinner og menn, men at hensyn til barn er en legitim grunn for begge. I lys av diskurser om moderskap og deres innflytelse er det betimelig at valget om å være mor på heltid er kontroversielt. Det vitner om likestillingsidealets kraft. Dette handler også om reelle forskjeller, det er langt mer vanlig for kvinner å velge å være hjemme eller redusere arbeidstiden. Når menn gjør det samme, blir det en dråpe i havet av alle menn som er heltids- og overtidssarbeidere. Og siden menns innsats i likestillingen er å være mer hjemme, blir dette et skritt i riktig retning for dem.

Velferdsstatens 'etos'

Det følgende omhandler velferdsstatens *etos*. Det er i lys av familiepolitikk og dermed ikke en komplett gjennomgang. Det kan også være andre verdier, som demokrati (Gullestad, 2006, s. 41), i dette etoset, men dette gjøres ikke relevant i forhold til fokus for denne oppgaven.

A people's ethos is the tone, character and quality of their life, its moral and aesthetic style and mood; it is the underlying attitude toward themselves and their world that life reflects. Their world view is their picture of the way things in sheer actuality are, their concept of nature, of self, of society (Geertz, 1973b, s. 127).

Geertz bemerker at 'ethos' og 'world view' er analytiske begreper for å undersøke *verdier*, for å vise sentrale prosesser som er involvert i den normative reguleringen av hvordan personer oppfører seg (Geertz, 1973b, s. 141). Rugkåsa (2012) tar i bruk Geertz og hans teori om etos, for å forklare hvilke verdier som ligger til grunn for velferdsstatens integreringsarbeid av minoriteter. Dette etoset er ramme rundt permisjonstiden.

Rugkåsa argumenter for at *dugnad* og dugnadsånd er gode begreper for å oppsummere den norske velferdsstatens etos (2012, s. 149). I dugnadsarbeid er verdier som solidaritet og resiprositet innbakt, og ses dugnadsarbeidet som symbolsk og kulturell handling, kan denne

praksisen forstås som en del av velferdsstatens etos (Rugkåsa, 2012, s. 149). Arbeidslinja, med mottoet om at alle skal med, er et annet begrep som oppsummerer velferdsstatens etos. Når arbeidslinja ble innført, var begrunnelsen at «like viktig som å sikre den enkelte ved arbeidsledighet ('trygdelinjen') er det å motivere til og legge til rette for selvhjelp slik at den enkelte kan bli selvforsørget ('arbeidslinjen')» (Kildal, 1998, s. 18). Nanna Kildal har undersøkt argumentene for arbeidslinja, og finner i det «samfunnsøkonomiske argumentet» og «integrasjonsargumentet» oppfatninger av at deltakelse i arbeidslivet «gir mindre behov for omfordeling» og en «sosial integrering» av personer som ellers kan falle utenfor (Kildal, 1998, s. 20). I så måte har arbeidslinja likhetstankegangen i seg. I argumentasjonen for arbeidslinja ligger det antakelser om hva som er gode borgere og hva som må til for å få disse. Verdier som selvstendighet og likestilling står sentralt (Rugkåsa, 2012, s. 149). Både dugnad og arbeid kan ses som å ha sentrale plasseringer i fedrekvoten som politikk, og på den måten kan fedrekvoten ses som et uttrykk for velferdsstatens etos.

Bruken av fedrekvoten og foreldrepenger er knyttet til arbeidet, ved at foreldrene tjener opp rett til foreldrepenger gjennom arbeidsdeltakelse. Dette er i tråd med arbeidslinjas aktiviserende linje, hvor den som yter kan få. Fedrekvoten begrunnes med at hvis fedre kommer tidligere på banen, blir det likere fordeling av omsorgsarbeidet mellom menn og kvinner (NOU 1995:27, s. 83). De får bedre kontakt med barnet, og det antas at de må ta større del i arbeidet hjemme, tidligere. Ikke minst får kvinnene mulighet til å gå ut i arbeid igjen og slik kan fedrekvoten bidra til å utjevne lønnsforskjeller mellom kvinner og menn (Meld.St.6, punkt 10.1.5). Fedrekvoten karakteriseres også som et vern mot arbeidet og grådige mødre (NOU 2012:15, s. 243), siden den er en lovfestet rettighet, som gir menn en avgrenset tid som kun er deres og som de må ta. Arbeidet er i det hele tatt et moralsk aspekt ved velferdsstaten, og gir retning for praksis, som i foreldrepengeordningen.

Det er også en resiprositet i foreldrepengeordningens praksis. At kvinner føder barn, og på den måten bidrar til reproduksjon av samfunnet, belønnes med betalt permisjon. Og så belønnes det at far kommer hjem, slik at mor kan gå ut i arbeid og bidra til velferdsstaten og slik være en «god borger» (Kildal, 1998, s. 19). Far får også betalt permisjonen, men omtalen av fars praksis kan kanskje i større grad anses som en bedre betaling, i en moralsk diskurs. Fedrekvoten som politikk tilbyr menn en posisjon som likestilte, og med det en subjektiv opplevelse av å være solidariske med sine partnere og omtensomme overfor sine barn. Ta

for eksempel Audun Lysbakkens bok *Frihet, likhet, farsskap* som er en hyllest til fedre som er til stede og alle de positive ringvirkningene av dette, for kvinner og samfunnet (Lysbakken & Hjorthol, 2011).

En måte å gripe denne idylliseringen av fedrene er å se dem som moderne *riddere*. George L. Mosse beskriver (1996) hvordan idealer for ridderlig oppførsel har påvirket konstruksjonen av en moderne mannlighet (1996, s. 17). En ridder skulle ha kvaliteter som lojalitet, rettferdighetssans, være modig, måteholden og utholdende, og disse idealene inngikk også i en aristokratisk konstruksjon av mannlig ære (Mosse, 1996, s. 18). Disse idealene ble seinere også tatt opp i middelklassens konstruksjon av maskulinitet, med noen endringer (Mosse, 1996). Kan da permisjonen ses som en ridderlig handling? Aspekter ved den kan det. Fedrene jeg har møtt legger vekt på solidariteten med partneren, å hedre hennes ønske og interesser. I tillegg er det viktig for dem å være tilstede for barnet, som er en opplevelse for dem selv.

Fedre i permisjon som representasjon

Geertz skriver at etos gjøres forståelig og tilgjengelig gjennom representasjoner av hvordan livet bør være (Geertz, 1973b, s. 126). Geertz er opptatt av å beskrive hvordan mennesker lager mening og skaper orden av tilværelsen, og han mener at mening kun kan lagres i *symboler*. Symboler blir da strategier for å skape mening (1973b, s. 141). I symbolene finnes mening som er tilgjengelig for individene i et samfunn, en gruppe eller en religion. Geertz snakker i hovedsak om religion, men jeg leser det slik at dette også kan gjelde velferdsstaten. Han viser til korset som et symbol, og bemerker om religiøse symboler at de blir

[...] dramatized in rituals or related in myths, are felt somehow to sum up for those for whom they are resonant, what is known about the way the world is, the quality of the emotional life it supports, and the way one ought to behave while in it (Geertz, 1973b, s. 127).

Fedrekvoten og permisjon er ikke symboler i ordets riktige forstand, men kan ses som strategier for å skape mening. Sett i forhold til den nevnte interessen for «norske fedre» og politikernes egen reifisering av fedrekvoten som noe som kan eksporteres, er dette noe som skaper mening. Permisjonen som praksis og symbol forteller oss noe om hva slags land Norge er, og på den måten er den en representasjon eller dramatisering av etos. Permisjonen som praksis gjøres forståelig for andre ved å vise til omsorg for barn og respekt for partneren, og

viser til verdien likestilling og den norske likhetslogikken. Permisjonstiden er også en representasjon av barnas verdi i Norge, som et barnesentrert samfunn (Frønes, 2003). Permisjonen markerer reproduksjonen, som ligger til grunn for samfunnet.

Permisjonens tilknytning til arbeidslinja og dens moral er som nevnt tett. Permisjonstiden blir et bilde på relasjonen mellom individ og storsamfunn. At staten betaler for omsorgen i hjemmet er en måte å delegere til familiene den delen av omsorgsmandatet som staten ikke har tatt på seg gjennom barnehager, skoler og velferdsordninger, samtidig som det viser en tillit (Vike, 1997, s. 134): Foreldrepengene kommer fra samfunnet og står i forlengelse av lønnen fra arbeidet.

Rugkåsa skriver at nasjonens etos «avspeiles i ideelle individers karakter» (s. 150). Geertz bemerker at ideer må målbæres av noen med mulighet til å påvirke for å ha legitimitet (Geertz, 1973a, s. 314). I den norske konteksten er middelklassen i en slik posisjon. Rugkåsa setter middelklassen i relasjon til majoriteten, og det er middelklassens normer og verdier som ligger til grunn for «dagens institusjonsutbygging og profesjonsutøvelse» (Rugkåsa, 2012, s. 38). På denne måten representerer middelklasseverdier og levemåter «en normalitet i velferdsstaten, som noe selvsagt som alt måles ut fra» (Rugkåsa, 2012, s. 38).

En fremstilling av et ideelt individ kan være mannen med barnevogn. Der han triller i byen på dagtid, i rolig tempo med årvåken innstilling overfor barnet, mens mor er på jobb. Dette er ikke å si at mannen med barnevogn er den eneste utgaven av det ideelle individet, det kan like fullt være pendleren på vei til jobb eller veiarbeideren på jobb i grøftekanten. De ideelle individene viser aspekter av velferdsstatens etos, og antyder arbeidets og likestillings posisjon. Rugkåsa skriver om hvordan middelklassens kvinner blir til en modell for minoritetskvinnenes praksis. I så måte er det kanskje middelklassekvinnen som arbeider og middelklassemannen som bidrar i hjemmet, som er i denne modellen, som nasjonens ideelle individer. I statsministerens tale, er det de modige og uavhengige kvinnene som arbeider som bidrar til den norske modellens suksess.

Avslutning: Endring og motstand

Ved flere anledninger fortalte Jon meg om hvordan han, som far, ikke nødvendigvis var primæromsorgsperson i andres øyne. «De ringer alltid til mor» sa han, og snakket da både om egne erfaringer og om kvinnene på jobben. Han vil ikke ha det sånn og går aktivt inn for å være første kontaktperson i barnehage og på skolen. Jon omtaler likestilling som et aspekt ved hans farspraksis og som ektemann. I et avsluttende intervju svarte han på spørsmål om hva han synes om likestillingen i Norge og om det eventuelt har gått for langt, slik enkelte hevder:

J: Nehei, jeg synes det går sakte! Og jeg har fortalt deg før at jeg jo som arbeidsgiver ser at den syttiprosentandelen av mine kollegaer som er kvinner har mye fravær knyttet til den oppgaven de har innenfor husets fire vegger, og at gutta ikke på samme måte har det.

I: Så når du tar en lang permisjon så er litt av det å symbolisere for omverden hvordan det bør være?

J: Nei det er ikke riktig å si at det er derfor jeg gjør det, jeg gjør det fordi jeg synes det er riktig. Men at jeg omtaler det på jobb eller blant venner for å tydeliggjøre at jeg mener noe med det, ja, det er helt sant.

Holdningen til farsrollen og til likestilling som Jon gir uttrykk for, kontrasterer med noen av vennenes og kollegenes holdninger. En slik kontrast kan også være med å gi permisjon og farspraksis enda tydeligere mening for ham. Jon fortalte flere ganger om en venn som hadde en «for viktig jobb» til å kunne ta permisjon. Jon sa at han mente svært få hadde en for viktig jobb og iallfall ikke denne vennen: «Jeg sier rett ut til kompisen min at han er en steinaldermann». I hans relasjon til andre skjer en posisjonering i en diskurs om likestilling og faderskap. Jon uttrykker at han finner mening i det å være pappa. Han vet han er annerledes, men vil ikke være på noen annen måte – han er trygg på seg selv. Jon gjør seg selv unnværlig i arbeidslivet.

Selv om norsk familiepolitikk legger til rette for likestilling mellom kjønnene, for mer involverte fedre og likestilte foreldreskap så er ikke alle instanser i samfunnet alltid like bevisste det likestillingsidealet. De valgene familiene i denne oppgaven tar, illustrerer hvordan man aktivt velger å dele omsorgsarbeidet. Det er ikke fedrekvotens tvang som ligger til grunn for disse familienes fordeling.

Vi sitter ved kjøkkenbordet. Jon får en SMS, leser den og sier til meg «dette har vi snakket om tidligere» og jeg skjønner ikke helt hva han refererer til. Han forteller at meldingen er fra Agnes, hvor hun sier at hun har blitt kontaktet av kirken angående dåpen til Henrik. Forrige gang jeg møtte ham, gikk vi forbi kirken og Jon kommenterte at han hadde vært der, i forbindelse med at de planlegger dåp for Henrik. Og nå har de ringt opp igjen fra kirken, til Agnes, for å kalle inn til samtale. Jon virker oppgitt, det var han som var der og snakket med dem og da synes han de kan følge opp med nettopp han. Jeg spør hva han tenker om det, han svarer at han er vant til det, så. Jon ringer til kirken og avtaler møtet, uten å nevne noe om det som har skjedd.

Beskrivelsen over er eksempel på det som Jon ofte tok opp med meg, at han som far ikke regnes som første kontaktperson. Å ta en lik del av permisjonen kan ses som et tegn på hans status som forelder, at han er likestilt med mor. Jon signaliserer til omverden at han er pappa og at han er det like mye som mor. Selv om han ikke har dette som motivasjon for å ta permisjon, så er det et aspekt som går igjen i eksemplene her og samtaler vi har hatt. Han skriver seg inn som primæromsorgsperson på skolen, det krever en innsats. Handlingen kan sies å være politisk motivert, ved at han ønsker å endre på oppfatninger om foreldre og ansvar. I så måte kan Jons handlinger ses som en dramatisering av nasjonens.

Disse to eksemplene viser hvordan en mann og far som er enig med ideene i likestillingspolitikken og en moderne maskulinitet, i et av de mest likestilte landene i verden, møter motstand. Denne motstanden er grunnet i oppfatninger om kjønn, som endres sakte. En gjennomgang av norsk familiepolitikk, viser at den siden begynnelsen av 1970-tallet har brukt likestilling som ideal for å forsøke å endre kjønnsrollemønstre og bedre kvinners stilling. Fedrekvoten er det nyeste politiske virkemiddelet, og blir brukt som suksesshistorie når det gjelder den norske likestillingen.

Jon og Jonas er på hvert sitt vis symboler for maskuliniteter i velferdsstaten Norge. Jon har gjort det til en sak at han skal være likestilt med kona og at skole eller barnehage like gjerne skal ringe ham, som mor. I stor grad er det dét fedrekvoten handler om: å lette ansvaret for mødre ved å gjøre far uunnværlig i familien. Ved å være hjemme symboliserer Jon, overfor ansatte, forretningskontakter, venner og arbeidsgiver at han er unnværlig som arbeidstaker i like stor grad som Agnes.

Jonas ble velferdsstatens ansikt utad når de ambisiøse norske velferdsordningene møter spansk arbeidsledighet og velferdsmåtehold. Hans farspraksis viser selvstendighet, og imponerer både utenfor og innenfor Norge. Det tyder på at det er flere måter å være far på i dagens Norge.

Konklusjon

Problemstillingen for oppgaven har vært: Hvilken betydning har permisjonstiden for fedre, som menn og partnere, og hvilket meningsinnhold gis permisjonstiden av den norske velferdsstaten?

Jeg har vist at kjønn som kategori for forskjell ligger til grunn for forståelse og praksis blant foreldre i Norge. Vi forstår de to kjønnene som forskjellige, men likeverdige. Dette er i tråd med en norsk likhetstankegang. Innenfor parforholdet vil den romantiske kjærligheten legge til rette for at en viss forskjellighet mellom kjønnene opprettholdes (Gullestad, 1992). Men dette er ikke uforenlig med et likestilt ansvar: De oppgavene som er symbolsk kvinnelig og mannlig redefineres, til et felles prosjekt som bekrefter kjærligheten. Å være sammen om barna, med foreldrenes selvstendige relasjoner til barna og eget arbeid, gjør at familien kan være et felles og et individuelt prosjekt (Aarseth, 2011). En politisk likestillingsdiskurs som har søkt å gjøre noe med arbeidsdelingen mellom kjønnene, posisjonerer fedre som mer likestilt med mødre, i familien og i arbeidslivet. Likestilling i småbarnsfamilien er på den ene siden et verktøy for å få til høy arbeidsdeltakelse og økonomisk vekst. På den andre siden styrker likestillingen partenes relasjon til egne barn, samtidig som det legger til rette for mer uavhengighet for den enkelte.

Det er fortsatt sånn at kvinner har mest ansvar for barn (Haavind, 2006). Den enkelte familie ordner omsorgsarbeidet slik den mener er riktig, men må også ta stilling til foreldrepengoordningen og dens inndeling. Gleden ved et tilstedeværende faderskap har blitt vist i det foregående: En følelse av mestring, i det å ha kontroll på barnas rutiner og behov, og å bety noe for noen, har vært det fedrene har fortalt om. Jeg har søkt å vise hvordan en interessert holdning og aktiv deltakelse i omsorgen for barn bidrar til en følelse for omsorgsarbeidet og følelse av mestring. Å kunne være viktig slik som mor, gir mening for deres identitet som fedre og menn, og denne formes i permisjonstiden.

Dette er ikke å si at menn som ikke tar permisjon ikke kan ha en identitet som far eller er en dårlig far. Det bildet som tidvis tegnes opp omkring den norske faren kan virke utstøtende på menn som ikke får være med barna sine eller som ikke blir fedre (Lorentzen, 2012, s. 147). Et overdrevent fokus på den likestilte, heteroseksuelle, tokarrierefamilien i middelklassen, setter en standard for familielivet som ikke alle kan eller vil ta del i. Samtidig ser noen tendenser til en revitalisering av en komplementær familiemodell (Breen, 2011). Blogger og magasiner med glossete bilder av babyer, cupcakes og perfekte, hvitmalte hjem setter en høy standard for hvordan hjemmeliv skal være. Flere har påpekt at denne typen hjemmeliv ikke er forenlig med en tokarrieremodell, og er en gjenoppliving av husmoren. Den selvhjulpne holdningen i familien, utfordres av au pair-ordningen og en arbeidsinnvandring som potensielt skaper en ny underklasse av vaskehjelper. Er tidsklemmen reell eller er det på tide å stoppe opp og kjenne etter hva som er verdier å ta vare på?

Den norske velferdsstaten setter arbeidet høyt, og lønnsarbeidet er inngangsbilletten til velferdsgoder som sykepenger og pensjon. Velger foreldre å jobbe redusert mens barna er små, får dette konsekvenser for økonomien der og da, men også i pensjonen. Avbrekk fra jobb i forbindelse med fødsel, deltidsarbeid og ulønnet permisjon kan gi en svakere tilknytning til arbeidslivet. En bevissthet omkring dette er nødvendig. Da kan personer ta reelle valg og være uavhengig. Konsekvensen av våre valg bør være klare for oss. Å være utenfor arbeidslivet i noen år trenger ikke ha noe å si, men det kan ha det.

Inntrykket politikere på venstresiden gir, er at mindre statlig styring vil føre til en mer tradisjonell arbeidsdeling. Hvis velferdsordningene legger opp til å betale foreldre for å være hjemme med barn, slik som kontantstøtten, vil kvinner, og da gjerne kvinner som allerede står utenfor arbeidslivet (som ofte er minoritetskvinner) bli fast i hjemmet og miste velferdsgoder. Fedrekvoten er en måte å få fedre inn i husarbeidet. Kanskje kan den føre til at flere menn, i familier hvor tidsklemmen oppleves sterkt, føler at det å være hjemme er et legitimt valg. Da må likestilling i arbeidslivet bli en realitet: Arbeidslivet er der hvor likestillingen har kommet kortest. I et feministisk perspektiv er likelønn og heltidsarbeid alle kvinner – og menns – kampsak, og vil legge til rette for et mer rettferdig samfunn.

Ved å se på hvilke diskurser som ligger til grunn for foreldreskap i Norge har jeg undersøkt handlingsbetingelsene for de valgene som er gjort. Forskjeller mellom kjønnene har blitt vist

å ha betydning. Andre forskjellskategorier som religion, klasse og etnisk tilhørighet vil også ha utslag på hvordan familier og individer forholder seg til fordeling og ansvar i permisjonstiden. Mitt datagrunnlag er for lite og for homogent et utvalg til å si noe om dette. Det ville vært interessant å undersøke hvordan andre familier enn norske middelklassefamilier legger opp sitt omsorgsarbeid og hvilken mening det har for dem. Hva prater folk om rundt kjøkkenbordene nå? Og hvem er de som sitter rundt bordet?

Som påpekt, er det forskjeller i synet på og praksis i barneomsorg blant middelklasseforeldre og arbeiderklasseforeldre (Stefansen, 2011). For middelklasseforeldre er det å opprette en selvstendig tilknytning til barnet viktig. Det kan, med LeVine et al (1994), kalles en optimal foreldrestrategi for tokarrierefamilien. Dette bygger fedrekvoten opp under.

Jeg har undersøkt hva fedrene gjør, fra dag til dag. Mine funn er at de skaper en selvstendig relasjon til et hverdagsliv med barn. Innenfor permisjonstidens rammer av raus tid, etablerer de en følsomhet for hva det innebærer å ha ansvar for barn og å være far. Fedrene uttrykker også egen identitet gjennom praksisene. Ved å gå ut i permisjon tegner de et bilde av en moderne maskulinitet og kan ses som representasjoner av det norske etos. Den moderne maskuliniteten er viktig i velferdsstatens retorikk omkring kvinners arbeidsdeltakelse. Fedrekvoten er ikke bare fars rett, men også en plikt.

Disse åtte fedrene har valgt å gå ut i permisjon fordi de har lyst til det, men også fordi det er vanlig i deres omgangskrets. Samarbeid med og hensyn til partneren, hensyn til ideer om hva som er riktig barneomsorg og hensyn til likestilling påvirker valgene. Fedrekvoten tvinger foreldre til å forholde seg til likestilling. Fedrene jeg har møtt, har partnere som støtter deres valg, og ser permisjonstiden som felles. Flere av fedrene sa at de hadde ikke kunnet argumentere mot, hvis mor ønsket å være mer hjemme. Hensynet til fødselsopplevelsen og amming står sterkt. Permisjonen og omsorgsarbeidet er et område innenfor det feminine. Likestilling skjer hvis far og mor deler ansvaret. Det trenger ikke gå på bekostning av et sterkt og nærende moderskap.

Ved å se på noen få fedre og deres opplevelser med å ta permisjon, har jeg belyst noen betingelser for faderskap i Norge. Disse betingelsene er flere. En er sosioøkonomisk posisjon. Familiens posisjon i samfunnet muliggjør noen valg og gjør dem tilbøyelige til andre. Disse

fedrene er privilegerte i den forstand at de har en økonomisk stabilitet og trygghet i jobbsituasjonen som gjør at de kan ta seg fri fra jobben uten å være i fare for å miste den.

I introduksjonen ytret jeg et ønske om at fortellingen om fedrene jeg har møtt, skal inspirere til en likere arbeidsfordeling mellom kvinner og menn. I prosjektet «ektefelledelt arbeidstid» fra 1970-tallet rekrutterte de kvinner og menn i samliv, til å dele likt på husarbeid og lønnsarbeid, der begge parter skulle jobbe deltid. Målet var å undersøke om økt likhet i arbeidssituasjon ga bedre «work/life balance» for parene, og resultatet var positivt (Grønseth, 1975). Tretti år seinere gjennomførte Margunn Bjørnholt en oppfølgingsundersøkelse, der hun intervjuet parene som var med i prosjektet. Det hun da fant var at denne likedelingen hadde styrket parforholdene og at majoriteten av deltakerne mente at prosjektet hadde hatt «a positive impact on their marital relation, work/life balance and well-being» i det lange løp (Bjørnholt, 2009, s. 304,307). Kanskje kan denne oppgaven virke inspirerende for videre forskning rundt fedre og mødre i velferdsstatens likestillings Norge?

Vedlegg

Familiene i prosjektet

Jeg vil her presentere de ulike familiene, for å plassere dem inn i en sosial kontekst.

Overskriftene er navn på far og barn, da mødrene ikke har vært hovedfokus i feltarbeidet, og det er far-barn-relasjonen jeg har undersøkt. Jeg har valgt å beskrive fedrene og barna som de var når jeg møtte dem vinteren 2012, med tanke på alder og jobb. Alle familiene bodde i Oslo under feltarbeidet.

Stian og Erik

Stian er en 32 år gammel mann, som ble far for første gang februar 2011, til Erik. På grunn av at Erik ble født tre måneder før tiden har familien fått utvidet permisjonstid, og Erik er derfor eldre enn det barna vanligvis er når far går ut i permisjon (som er fra sjetten, syvende måned i dette utvalget) men med «korrigert alder» er han åtte måneder når vi møtes første gang, og er på utviklingsnivå med barn på den alderen.

Stian er utdannet psykolog. Han tar 18 uker permisjon, og har 80 prosent uttak, og jobber dermed én dag i uken. Samboeren Ingvild er student og holder på med siste semester på masteroppgaven sin, i sosiologi ved UiO.

De bor i en leileilighet på østkanten, men har kjøpt seg leilighet litt utenfor byen på vestkanten, og skal flytte inn sommeren 2012. Har bil. Hadde tenkt å selge den, men når de fikk barn viste den seg å være praktisk. Stian er opptatt av faget sitt. Han er sosial og engasjert, har vært aktiv i organisasjonsarbeid og bistandsarbeid. I tillegg er han glad i å være i fysisk aktivitet.

Thomas og Karin

Thomas er 34 år gammel og far til Karin, som ble født i april 2011. Dette er hans første barn sammen med ektefellen Mari. Begge er utdannet farmasøyter, Thomas jobber i det private mens Mari jobber i det offentlige. Thomas gikk ut i permisjon i november 2011 og jobber 20 prosent og skal ha permisjon til og med første uken i mai, med noe mer arbeid mot slutten. Til sammen er han hjemme med Karin omtrent 24 uker.

Familien bor i en treroms leilighet i en sentrumsnær bydel på østkanten i Oslo. De har ikke bil og det er et bevisst valg. De har ingen konkrete planer om å flytte, det måtte i så fall være til noe litt større i nærheten, da de begge ønsker å bo i byen. Verken Thomas eller Mari er fra Oslo, men flyttet hit etter studietiden. Thomas kommer fra en mindre kommune i Nord-Trøndelag. Moren var hjemme med ham når han var mindre, og har jobbet i barnehage. Faren er håndverker og var en del borte. Thomas liker «det gode liv» i form av god mat og drikke, å kunne dra på ferie og gode opplevelser som konsert.

Jon og Henrik

Jon er 43 år og er i permisjon med sitt yngste barn, Henrik. Han er innflytter fra østlandsområdet og har bodd i Oslo siden studietiden. Henrik er adoptert. I tillegg har de et barn fra før, Veronica på 6 år. Jon og ektefellen Agnes har delt permisjonen likt mellom seg og Jon er hjemme første delen, i et halvt år. Henrik har vært i familien i syv uker, og er tjue måneder når jeg møter dem første gang i slutten av januar.

Jon og Agnes har begge lederansvar i meglerbransjen og har hver sin karriere. De eier en fireroms på østkanten innenfor ring tre. De skiller seg fra de andre familiene ved at de har mest rutine på hverdagsliv med små barn og har funnet sin måte å få det til å gå opp på, med rutiner og faste rammer. Har bil og moped.

Fredrik og Vilde

Fredrik er 31 år gammel og førstegangsfar til Vilde, født i juni 2011. Fredrik tar ut fedrekvoten pluss to uker og får med seg påskeferien. Han jobber som lærer på en videregående skole og har gjort det i et og et halvt år. Samboeren Nora er spesialpedagog og jobber i kommunen.

De bor i en leieleilighet på vestkanten av sentrum, og har planer om å flytte til Noras hjembygd i nord-Norge til sommeren. Dette for å se hvordan livet utenfor byen er, og for å pleie friluftsinnteresser. Fredrik er fra en kommune tilstøtende Oslo og de har jevnlig kontakt med hans foreldre. En gang i uken kommer hans foreldre, som nærmer seg pensjonistalder, på besøk for å være med Vilde, og Fredrik. Har bil. Fredrik er glad i fotball og er aktiv sykler. I tillegg er han opptatt av å gjøre en god jobb som lærer og far.

Jonas og Vetle

Jonas er 39 år og far til Vetle født i april 2011, og storesøster Anja født august 2009. Jonas er samboer med Hilde, og de eier en fireroms i en sentrumsnær bydel på østkanten av Oslo. Han jobber i et forlag. Hun har nylig fått seg jobb i en frivillig organisasjon. Begge bor i gangavstand fra jobben og planlegger ikke å flytte ut fra byen.

Jonas skal ha permisjon i 22 uker og i tillegg ta ut litt ferie for å passe Vetle inntil han kan begynne i barnehagen, samt ha ferie med hele familien. Har ikke bil. Jonas er opptatt av fotball, musikk, kultur og historie. Glad i å lage mat.

Øyvind og Aslak

Øyvind er 29 år og far til Aslak født august 2011 og Silja født desember 2009. Han er gift med Kathrine 27 år og de er begge leger. Han skal ha de 12 ukene som fedrekvoten gir rett til pluss ferie. De eier en treroms leilighet i sentrum av Oslo, men vurderer å flytte nærmere den nye jobben til Øyvind, i Drammen. Øyvind ønsker å være en friluftsmann men har ikke helt tiden til det. Han er opptatt av å holde seg i form, og å være til stede for familien sin.

Gunnar og Pernille

Gunnar er 34 år og far til Pernille født i mars 2011, og Anders født i mars 2009. Han er gift med Astrid og begge er ingeniører. De eier en leilighet på østkanten, rett utenfor ring 3, men kjøpte seg et hus på Ski i løpet av permisjonen til Gunnar. Han skal ha permisjon i 18 uker, pluss at han skal ha seks uker ulønnet permisjon og sommerferie.

Pernille er født med en funksjonshemming og Gunnar forteller at det gjør tiden sammen med henne annerledes, på den måten at hun trenger mer oppfølging og skal møte i flere instanser, enn med Anders skulle. Har bil.

Kristian og Markus

Kristian er 32 år og far til Markus, født juni 2011 og Pål som er født i 2008. Han jobber med IT i det offentlige. Samboeren jobber i det private, de møttes mens de studerte. Kristian skal ha «et drøyt halvår» permisjon, både lønnet og ulønnet med ferie.

De bor i en treroms i utkanten av sentrum, på østkanten. De vurderer å flytte, litt utenfor byen i et lite rekkehus kanskje, men har ingen konkrete planer. Kristian er glad i friluftsliv, så det vil nok veie inn i vurderingen av et eventuelt nytt bosted, sammen med reisevei til jobb. Den forrige permisjon var han sammen med en del andre fedre og de dro på turer i marka sammen, med barna i meis og i pulk. I tillegg er han glad i å lage mat og deler en hageparsell med noen andre.

Referanser

Aarseth, H. (2008). Samstemt selvskaping: Nye fedre i ny økonomi. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 32(2), 4-21.

Aarseth, H. (2011). *Moderne familieliv: Den likestilte familiens motivasjonsformer*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Aase, T. H., & Fossåskaret, E. (2007). *Skapte virkeligheter: Kvalitativt orientert metode*. Oslo: Universitetsforlaget.

Annfelt, T. (2008). Den viktige far: Representasjoner av far i familiepolitiske dokumenter. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 32(1), 42-58.

Arbeiderpartiet (2011, Sist oppdatert 12.12.2011). Norsk fedrekvote klar for eksport. Lastet ned 19.04.2013, fra <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Likestilling-og-familie/Norsk-fedrekvote-klar-for-eksport>

Bekkengen, L. (2002). *Man får välja : om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.

Bjørnholt, M. (2009). Norwegian work-sharing couples project 30 years later: Revisiting an experimental research project for gender equality in the family. *Equal Opportunities International*, 28(4), 304-323.

Likestilling 2014: Regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Lastet ned.

Bowie, F. (2006). *The anthropology of religion: An introduction* (2. utg.). Oxford: Blackwell Publishing.

Brandth, B., & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre: Maskulinitet, arbeid, velferdsstat.* Oslo: Universitetsforlaget.

Bringedal, K. H., & Lappegård, T. (2012). Bruk av foreldrepermisjon: Likere deling av foreldrepermisjon. *Samfunnsspeilet*, 2012(1). Lastet ned fra <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201201/02/>

Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2 utg.). Berkeley - Los Angeles: University of California Press.

Danielsen, H. (2002). Den kjønnskonservative velferdsstaten: Feministiske perspektiv på omsorgsordninger for små barn. I C. Holst (Red.), *Kjønnsrettferdighet: Utfordringer for feministisk politikk* (s. 89-121). Oslo: Gyldendal akademisk.

Døving, R. (2001). Vaffelhjertets makt: Norske kvinners hushold. I E. D. Holm & S. Meyer (Red.), *Varene tar makten* (s. 151-190). Oslo: Gyldendal akademisk.

Døving, R. (2011). Stedet Syden. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 22(1), 18-36.

Eia, H., Brenna, N., & Ihle, O.-M. (02.04. 2013). Feminine menn i verdens lykkeligste land. *Dagbladet*. Lastet ned 02.04.2013, fra

<http://www.dagbladet.no/2013/02/15/kultur/debatt/debattinnlegg/feminisme/25783407/>.

Ekenstam, C. (2007). Klämda män: Föreställningar om manlighet & omanlighet i det samtida Norden. I Ø. G. Holter (Red.), *Män i rörelse: Jämställdhet, förändring och social innovation i Norden* (s. 173-224). Stockholm: Gidlunds förlag.

Ellingsæter, A. L. (2005a). De "nye" mødrene og remoralisering av moderskapet. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 22(4), 373-397.

Ellingsæter, A. L. (2005b). "Tidsklemme" - metafor for vår tid. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 46(03), 297-326.

Ellingsæter, A. L. (2011). Symmetriske foreldreskap - politiske utfordringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 52(1), 4-29.

Ellingsæter, A. L. (2012). Innledning: Velferdsstatens familier. I A. L. Ellingsæter & K. Wlderberg (Red.), *Velferdsstatens familier: Nye sosiologiske perspektiver* (s. 13-30). Oslo: Gyldendal akademisk.

Ellingsæter, A. L., & Leira, A. (2004). Innledning: Velferdsstaten og familien. I A. L. Ellingsæter & A. Leira (Red.), *Velferdsstaten og familien: Utfordringer og Dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Ellingsæter, A. L., & Leira, A. (2006). Introduction: politicising parenthood in Scandinavia. I A. L. Ellingsæter & A. Leira (Red.), *Politicising Parenthood in Scandinavia: Gender Relations in Welfare States* (s. 1-24). Bristol: The Policy Press.

Ellingsæter, A. L., & Solheim, J. (2002). Makt - kjønn - arbeidsliv: Teoretiske landskap. I A. L.

Ellingsæter & J. Solheim (Red.), *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Eriksen, A., Ødegaard, C., & Fagertun, A. (2007). Introduksjon. Om kjønn og antropologi.

Norsk Antropologisk Tidsskrift, 18(2), 75-89.

Ewing, K. P. (2008). *Stolen honor: Stigmatizing Muslim men in Berlin*. Stanford, California:

Stanford univeristy press.

Fangen, K. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.

Farstad, G. R. (2010). Hva betyr det å ta pappaperm? Når fedrekvotens intensjoner møter

menns ulike farskapsmodeller. *Sosiologi i dag*, 40(1-2), 151-171.

Frønes, I. (2003). *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Frøystad, K. (2003). Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge. I

M. Rugkåsa & K. T. Thorsen (Red.), *Nære steder, nye rom. Utfordringer i*

antropologiske studier i Norge. (s. 32-64). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Gamkinn, K. (7.3. 2013). Beklager, jeg må være mamma. *Dagbladet*. Lastet ned 19.04.2013,

fra

<http://www.dagbladet.no/2013/03/07/kultur/debatt/kronikk/feminisme/mammarollen/26102219/>.

- Gavanas, A. (2002). The Fatherhood Responsibility Movement: The centrality of marriage, work and male sexuality in reconstructions of masculinity and fatherhood. I B. Hobson (Red.), *Making men into fathers: Men, masculinities and the social politics of fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geertz, C. (1973a). The politics of meaning. I C. Geertz (Red.), *The interpretation of cultures* (s. 311-325). New York: BasicBooks.
- Geertz, C. (1973b). World view, and the analysis of sacred symbols. I C. Geertz (Red.), *The interpretation of cultures* (s. 126-141). New York: Basic Books.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: cultural concepts of masculinity*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Grambo, A.-C., & Myklebø, S. (2009). Moderne familier – tradisjonelle valg: En studie av mors og fars uttak av foreldrepermisjon NAVs Rapportserie(2/2009).
- Gressgård, R. (2008). Henrietta L. Moore. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland & K. Sampson (Red.), *Kjønnsteori* (s. 224-230). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Grønseth, E. (1975). Work-sharing families: Adaptations of pioneering families with husband and wife in part-time employment. *Acta Sociologica*, 18, 202-221.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-table Society: A case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (1989). Hjemmet som moderne folkekultur *Kultur og hverdagsliv: På sporet av det moderne Norge* (s. 49-66). Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (1992a). *The art of social relations: Essays on culture, social action and everyday life in modern Norway*. Oslo: Scandinavian university press.

Gullestad, M. (1992b). Equality and marital love. I M. Gullestad (Red.), *The art of social relations: Essays on culture, social action and everyday life in modern Norway* (s. 93-112). Oslo: Scandinavian university press.

Gullestad, M. (1992c). Symbolic fences. I M. Gullestad (Red.), *The art of social relations: Essays on culture, social action and everyday life in modern Norway* (s. 165-182). Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (2006). Introduction: The social production of conventional wisdom. I M. Gullestad (Red.), *Plausible prejudice* (s. 23-67). Oslo: Universitetsforlaget.

Gutmann, M. C. (1996). *The meanings of macho: Being a man in Mexico City*. Berkeley & Los Angeles, California: University of California press.

Gutmann, M. C. (1997). Trafficking in Men: The Anthropology of Masculinities. *Annual Review of Anthropology*, 26, 385-409.

Haavind, H. (2006). Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 43, 683-693.

- Heilmann, M. R. (2003). Kulturelle modeller, forskningsparadigmer og statlig styring i norsk spebarnsomsorg. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 14(2-3), 147-160.
- Helsedirektoratet (2011, Sist oppdatert 09.12.2011). Riktig næring for små mager. Lastet ned 23.01.2013, fra <http://www.helsedirektoratet.no/folkehelse/ernering/kostholdsrad/spedbarn/Sider/default.aspx>
- Hernes, H. M. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herz, M., & Johansson, T. (2011). *Maskuliniteter: Kritik, tendenser, trender*. Malmø: Liber.
- Hewlett, B. S. (1991). *Intimate fathers: The nature and context of aka pygmy paternal infant care*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hobson, B., & Morgan, D. (2002). Introduction. I B. Hobson (Red.), *Making men into fathers: Men, masculinities and the social politics of fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holst, C. (2007). Balansefeminismens begrensninger. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 31(2), 5-20.
- Holter, Ø. G., & Aarseth, H. (1993). *Menns livssammenheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Howell, S. (2001). "En uvanlig familie": Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen. I S. Howell & M. Melhuus (Red.), *Blod - tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge* (s. 73-98). Bergen: Fagbokforlaget.
- Højgaard, L. (1997). Working fathers - Caught in the web of the symbolic order of gender. *Acta Sociologica*, 40(3), 245-261.
- Johansen, B. (2010). *Likestilling i frihetens tid: En kritisk analyse av den norske familiepolitikken og dens likestillingsprosjekt*. Doktoravhandling, NTNU, Trondheim.
- Kildal, N. (1998). Velferd og arbeidspåkt: Om arbeidslinjens begrunnelse. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 1(1), 18-36.
- Kitterød, R. H. (2012). Foreldrenes tidsbruk: Fedre deltar mer i husarbeid og omsorg. *Samfunnsspeilet*, 2012(4). Lastet ned fra <http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/fedre-deltar-mer-i-husarbeid-og-omsorg>
- Kitterød, R. H., & Rønsen, M. (2011). Husmor i likestillingsland: Hvem er hjemmearbeidende i dag? *Samfunnsspeilet*, 2011(1). Lastet ned fra <http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/201101/02/art-2011-02-28-01.html>
- Kitterød, R. H., & Rønsen, M. (2012). Kvinner i arbeid ute og hjemme: Endring og ulikhet. I A. L. Ellingsæter & K. Widerberg (Red.), *Velferdsstatens familier: Nye sosiologiske perspektiver* (s. 161-190). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kjeldstad, R., & Nymoen, E. H. (2004, Sist oppdatert 21.12.2004). Kvinner og menn i deltidsarbeid: Fordeling og forklaringer. *SSB Rapporter 2004/29*. Lastet ned

19.04.2013, fra <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/kvinner-og-menn-i-deltidsarbeid>

Knudsen, O. M. (23.09.2012). Norges første barselgruppe for menn. Lastet ned 25.04. 2013, fra <http://www.dagbladet.no/2012/09/23/tema/klikk/helse/foreldre/23553168/>

Kristensen, G. K. (2010). Trad eller trendy med tre? Om barnetall, likestilling og "norskhet". I A.-J. Berg, A. B. Flemmen & B. Gullikstad (Red.), *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet* (s. 71-99). Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Langset, K. G. (12.03. 2013). Betaler seg ut av pappaperm. *Aftenposten*, pp. 8-9.

Leira, A. (2006). Parenthood change and policy reform in Scandinavia, 1970s-2000s. I A. L. Ellingsæter & A. Leira (Red.), *Politicising Parenthood in Scandinavia: Gender Relations in Welfare States* (s. 27-51). Bristol: The Policy Press.

Levine, R. A., Levine, S., Dixon, S., Richman, A., Leiderman, P. H., Keefer, C. H., et al. (1994). *Child Care and Culture: Lessons from Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lie, J. H. S. (2012). Utfordrer antropologiske utfordringer antropologien? Om å studere oppover. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 23(2), 158-170.

Lien, M. E., & Melhuus, M. (2011). Overcoming the division between anthropology "at home" and "abroad" - Marianne Gullestad intervjuet av Marianne Lien og Marit Melhuus. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 22(2), 134-143.

Likestillings- & diskrimineringsombudet (2009, Sist oppdatert 2010). SaLDO. Lastet ned 27.02.2013, fra <http://www.ldo.no/no/ombudet/publikasjoner/saldo/>

Lov om likestilling mellom kjønnene. (1978).

Lorentzen, J. (2012). *Fra farsskapets historie i Norge: 1850-2012*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lotherington, A. T. (2008). Over grensen: Konstruksjoner av likestilling og norskhet i russisk-norske familier. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 32(1), 6-20.

Lysbakken, A., & Hjorthol, J. (2011). *Frihet, likhet, farskap*. Oslo: Manifest.

Madden, R. (2010). *Being Ethnographic: A Guide to the Theory and Practice of Ethnography*. London: Sage.

Marchen, G. M. H. (26.02.2013. 2013). Feminismen fjerner seg fra grasrota. *NRK Ytring*. Lastet ned 19.04.2013, fra <http://www.nrk.no/ytring/feminismen-fjerner-seg-fra-grasrota-1.10927706>.

Melby, K., & Rosenbech, B. (2009). Reproduksjon som fortolkningsramme for de nordiske velferdsstater: Foucault møter Giddens. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 33(1-2), 28-46.

Meld. St. 6 (2010–2011): Likestilling for likelønn. Lastet ned 23.04.2013, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-6-20102011.html?id=625636>.

- Melhuus, M. (2001). Kan skinnet bedra? Noen meninger om assistert befruktning. I S. Howell & M. Melhuus (Red.), *Blod - tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge* (s. 45-72). Bergen: Fagbokforlaget.
- Melhuus, M. (2012). *Problems of conception: Issues of law, biotechnology, individuals and kinship*. New York - Oxford: Berghahn Books.
- Melhuus, M., & Borchgrevink, T. (1984). Husarbeid: Tidsbinding av kvinner. I I. Rudie (Red.), *Myk start - hard landing: Om forvaltning av en kjønnsidentitet i en endringsprosess* (s. 319-338). Oslo: Universitetsforlaget.
- Melhuus, M., Rudie, I., & Solheim, J. (1992). Antropologien og kjønnet. I A. Taksdal & K. Wilderberg (Red.), *Forståelser av kjønn* (s. 9-50). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Moore, H. L. (1994). *A passion for difference: Essays in anthropology and gender*. Bloomington & Indianapolis: Indiana university press.
- Moore, H. L. (1999). Whatever happened to women and men? Gender and other crises in anthropology. I H. Moore (Red.), *Anthropological theory today* (s. 151-171). Cambridge: Polity press.
- Mosse, G. L. (1996). *The image of man: The creation of modern masculinity*. New York - Oxford: Oxford university press.
- Myklebø, S., & Grambo, A.-C. (2008). Forhold som har betydning når mor og far deler foreldrepermisjonen. *Arbeid og velferd*(4), 44-56.

NAV (2012a). Fedrekvote (tidligere kjent som pappapermisjon). Lastet ned 21.11.2012, fra

<http://www.nav.no/Familie/Svangerskap%2C+f%C3%B8dsel+og+adopsjon/Fedrekvote>

NAV (2012b). Foreldrepenger til far ved fødsel og adopsjon. Lastet ned 21.11.2012, fra

<http://www.nav.no/Familie/Svangerskap%2C+f%C3%B8dsel+og+adopsjon/Foreldrepenger+til+far+ved+f%C3%B8dsel+og+adopsjon>

NAV (2012c). Foreldrepenger ved fødsel. Lastet ned 21.11.2012, fra

<http://www.nav.no/Familie/Svangerskap%2C+f%C3%B8dsel+og+adopsjon/Foreldrepenger+ved+f%C3%B8dsel>

NAV (2012d). Grunnbeløpet (G) i folketrygden. Lastet ned 21.11.2012, fra

<http://www.nav.no/Om+NAV/Satser+og+utbetalingsdatoar/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29>

NAV (2012e). Kombinere arbeid og foreldrepenger. Lastet ned 21.11.2012, fra

<http://www.nav.no/Familie/Svangerskap%2C+f%C3%B8dsel+og+adopsjon/Kombinere+arbeid+og+foreldrepenger>

NAV (2012f, Sist oppdatert 03.09). Menn med foreldrepenger i løpet av året 2002-2011, fordelt på fylke. Lastet ned 05.11.2012, fra

<http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Familie+og+omsorg/Foreldrepenger/Foreldrepenger/Menn+med+foreldrepenger+i+l%C3%B8pet+av+%C3%A5ret+2002-2011%2C+fordelt+p%C3%A5+fylke.+Antall.301805.cms>

NAV (2013). Menn med foreldrepenger i løpet av året, fordelt på dager. 2003-2012. Antall.

Lastet ned 11.05. 2013, fra

<http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Familie+og+omsorg/Foreldrepenger/Foreldrepenger/Menn+med+foreldrepenger+i+l%C3%B8pet+av+%C3%A5ret%2C+fordelt+p%C3%A5+dager.+2003-2012.+Antall.336444.cms>

Nettavisen (08.11.2011). Lysbakken vil ha pappagrupper. Lastet ned 25.04. 2013, fra

<http://www.nettavisen.no/nyheter/article3268488.ece>

NOU 1995 : 27: Pappa kom hjem. Barne- og familiedepartementet. Lastet ned 13.04.2013,

fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/1995/nou-1995-27.html?id=115764>.

NOU 2011 : 18: Struktur for likestilling. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Lastet ned 21.04.2013, fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-18.html?id=663064>.

NOU 2012 : 15: Politikk for likestilling. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Lastet ned 13.04.2013, fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2012/nou-2012-15.html?id=699800>.

Oslo Kommune (2012a). Tabell 02.01. Folkemengden i Oslo etter bydel 2004-2012 per 01.01.

Lastet ned 05.11.2012, fra [http://www.utviklings-og-](http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-)

[kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-](http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-)

%20og%20kompetanseetaten%20%28UKE%29/Internett%20%28UKE%29/Dokument
er/Oslostatistikken/Befolkning/Folkemengde/Folkemengde%202012/02.01bef2004-
2012.htm

Oslo Kommune (2012b). Tabell 03.02. Levende fødte i Oslo 2011 etter morens alder. Lastet
ned 05.11.2012, fra [http://www.utviklings-og-
kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-
%20og%20kompetanseetaten%20%28UKE%29/Internett%20%28UKE%29/Dokument
er/Oslostatistikken/Befolkning/F%C3%B8dte/fodte03.02.11.htm](http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-%20og%20kompetanseetaten%20%28UKE%29/Internett%20%28UKE%29/Dokumenter/Oslostatistikken/Befolkning/F%C3%B8dte/fodte03.02.11.htm)

Plantin, L. (2001). *Män, familjeliv och föräldrskap*. Umeå: Boréa.

*Prop. 64 L (2011-2012): Endringer i folketrygdeloven (tredeling av foreldrepengerperioden),
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet*. Lastet ned 19.04.2013, fra
[http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-64-l-
20112012.html?showdetailedtableofcontents=true&id=672457](http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-64-l-20112012.html?showdetailedtableofcontents=true&id=672457).

*Prop. 79 L (2012–2013): Endringer i folketrygdlova (utviding av stønadsperioden for
foreldrengar mv.)*. Lastet ned 23.04.2013, fra
[http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/prop/2012-2013/prop-79-l-
20122013.html?id=717695](http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/prop/2012-2013/prop-79-l-20122013.html?id=717695).

Riksaasen, G. (2001). Lesbiske barnefamilier på norsk - konvensjonelle normbrytere. I M. E.
Lien, H. Lidén & H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser: antropologiske undersøkelser i
det moderne Norge* (s. 132-144). Oslo: Universitetsforlaget.

- Rudie, I. (1984). Innledning. I I. Rudie (Red.), *Myk start - hard landing: Om forvaltning av kjønnsidentitet i en endringsprosess* (s. 13-36). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rugkåsa, M. (2011). Velferdsambisiøsitet - sivilisering og normalisering: Statlig velferdspolitikks betydning for forming av borgeres subjektivitet. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 22(3-4), 245-256.
- Rugkåsa, M. (2012). *Likhetens dilemma: Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Rønsen, M., & Lappegård, T. (2011). Socioeconomic differentials in multi-partner fertility among men *Discussion Papers no. 653, Statistics Norway, Research Department*.
Lastet ned fra <http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/DP/dp653.pdf>
- Sanjek, R. (1990). A vocabulary for fieldnotes. I R. Sanjek (Red.), *Fieldnotes: The making of anthropology* (s. 92-121). Ithaca: Cornell University Press.
- Solheim, J. (2007). *Kjønn og modernitet*. Oslo: Pax forlag.
- Solheim, J. (2012). Den nordvesteuropiske modellen: Familie og hushold i historisk og komparativt perspektiv. I A. L. Ellingsæter & K. Wlderberg (Red.), *Velferdsstatens familier: Nye sosiologiske perspektiver* (s. 31-54). Oslo: Gyldendal akademisk.
- SSB (2012a). Barnehager. Endelige tall, 2011. Andelen barn i barnehage flater ut. Lastet ned fra <http://www.ssb.no/emner/04/02/10/barnehager/>

SSB (2012b). Befolkningsstatistikk. Samboere, 2011. To av tre lever i samliv. Lastet ned fra
<http://www.ssb.no/emner/02/01/20/samboer/>

SSB (2013a, Sist oppdatert 18.04.2013). Fødte, 2012. Lastet ned 09.05 2013, fra
<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fodte/aar/2013-04-18#content>

SSB (2013b). Tabell 10. Arbeidskraftundersøkelsen, 4. kvartal 2012.

Arbeidskraftundersøkelsen. Lastet ned 03.04.2012, fra <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/aku/kvartal/2013-01-30?fane=tabell&sort=nummer&tabell=93108>

Stefansen, K. (2008). Et uendelig ansvar: Om foreldreskap i middelklassen. I B. P. Bø & B. C. R. Olsen (Red.), *Utfordrende foreldreskap: Under ulike livsbetingelser og tradisjoner* (s. 27-50). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Stefansen, K. (2011). *Foreldreskap i småbarnsfamilien: Klassekultur og sosial reproduksjon*. Doktorgradsavhandling, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport 24/2011.

Stefansen, K., & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120-141.

Stewart, A. (1998). *The ethnographer's method*. London: Sage publications.

Stoltenberg, J. (2013). Statsministerens nyttårstale 2013. Lastet ned 15.04.2013, fra
http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/aktuelt/taler_og_artikler/statsministeren/statsminister_jens_stoltenberg/2013/statsministerens-nyttarstale-2013.html?id=710868

- Storvik, A. E. (2002). Maskulinitet og makt i utakt. I A. L. Ellingsæter & J. Solheim (Red.), *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv* (s. 266-290). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sørhaug, T. (1995). The semantics of love: Family patterns towards the year 2000. I T. borchgrevink & Ø. G. Holter (Red.), *Labour of love: Beyond the self-evidence of everyday life*. Aldershot: Avebury.
- Teigen, M. (2006). Kapittel 3.4: Kjønn og politikk. I J. Lorentzen & W. Mühleisen (Red.), *Kjønnsforskning. En grunnbok* (s. 185-197). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tilknytningsomsorg (2012, Sist oppdatert 2012). Tilknytningsomsorg - Trygg oppvekst. Lastet ned 08.05 2013, fra <http://tilknytningsomsorg.no/>
- Tunstad, H. (27.10. 2011). Pupp eller pappa? *Dagbladet*. Lastet ned 17.03.2013, fra <http://www.dagbladet.no/2011/10/27/kultur/debatt/debattinnlegg/amming/likestilli ng/18784705/>.
- Turner, V. ([1969] 2002). Liminality and communitas. I M. Lambek (Red.), *A reader in the anthropology of religion* (s. 358-374). Malden, Massachussetts: Blackwell.
- UNDP (2013). *Summary: Human Development Report 2013: The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2013/>: FN.
- Vandeskog, B. (2004). *Love Taken for Granted: Relationships between Fathers and Adolescent Sons among Pakeha New Zealanders*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen, Bergen.

Vandeskog, B. (2007). Kjønn og relasjonslogikk. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 18(2), 148-161.

VG (05.05.2012). Årets nyord: Å «nave». VG. Lastet ned 10.05.2013, fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10063514>.

VG (2013). Barnehagebasen. Lastet ned 14.05 2013

Vike, H. (1997). Norsk kultur: Myte og realitet. I T. H. Eriksen (Red.), *Flerkulturell forståelse* (s. 122-138). Oslo: Tano Aschehoug.

Vike, H. (2001). Likhetens kjønn. I M. E. Lien, H. Lidén & H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser: Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vike, H. (2004). *Velferd uten grenser: Den norske velferdsstaten ved veiskillet*. Oslo: Akribes.

Vike, H., Lidén, H., & Lien, M. E. (2001). Likhetens virkeligheter. I M. E. Lien, H. Lidén & H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser: Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vollset, G. (2011). *Familiepolitikens historie – 1970 til 2000*. (No. 1). Oslo: NOVA: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.